M. ANNAEI LUCANI

PHARSALIA

CUM INDICE RERUM.

AD

OPTIMORUM LIBRORUM FIDEM

ACCURATE EDITA.

EDITIO STEREOTYPA C. TAUCHNITIANA.

NOVA IMPRESSIO.

LIPSIAE
SUMPTIBUS OTTONIS HOLTZE
1872.

LIPSIAE.
Impresserunt Metzger & Wittig.

Quis furor, o cives, quae tanta licentia ferri,
Gentibus invisis Latium praebere cruorem?
Quumque superba foret Babylon spolianda trophaeis
Ausoniis, umbraque erraret Crassus inulta,
Bella geri placuit nullos habitura triumphos?
Heu quantum terrae potuit pelagique parari
Hoc, quem civiles hauserunt, sanguine, dextrae,
Unde venit Titan, et nox vbi sidera condit,
Quaque dies medius flagrantibus aestuat horis,
Et qua bruma, rigens ac nescia vere remitti,
Adstringit Scythico glacialem frigore pontum!
Sub iuga iam Seres, iam barbarus isset Araxes,
Et gens si qua iacet nascenti conscia Nilo.
Tunc, si tantus amor belli tibi, Roma, nefandi,
Totum sub Latias leges quum miseris orbem,
In te verte manus: nondum tibi defuit hostis.
At nunc semirutis pendent quod moenia tectis
Urbibus Italiae, lapsisque ingentia muris
Saxa iacent, nulloque domus custode tenentur,
Rarus et antiquis habitator in urbibus errat,
Horrida quod dumis, multosque inarata per annos
Hesperia est, desuntque manus poscentibus arvis,
Non tu, Pyrrhe ferox, nec tantis cladibus auctor
Poenus erit: nulli penitus discindere ferro
Contigit: alta sedent civilis vulnera dextrae.
Quod si non aliam venturo fata Neroni
Invenere viam, magnoque aeterna parantur
Regna deis, coelumque suo servire tonanti
Non nisi saevorum potuit post bella gigantum,
Iam nihil, o superi, querimur: scelera ipsa nefasque
Hac mercede placent: diros Pharsalia campos
Impleat, et Poeni saturentur sanguine manes;

Quis furor, o cives, quae tanta licentia ferri
Gentibus invisis Latium praebere cruorem?
Quumque superba foret Babylon spolianda tr phaeis
Ausoniis, umbraque erraret Crassus inulta,
Bella geri placuit nullos habitura triumphos?
Heu quantum terrae potuit pelagique parari
Hoc, quem civiles hauserunt, sanguine, dextra
Unde venit Titan, et nox vbi sidera condit,
Quaque dies medius flagrantibus aestuat horis,
Et qua bruma, rigens ac nescia vere remitti,
Adstringit Scythico glacialem frigore pontum!
Sub iuga iam Seres, iam barbarus isset Araxes,
Et gens si qua iacet nascenti conscia Nilo.
Tunc, si tantus amor belli tibi, Roma, nefandi,
Totum sub Latias leges quum miseris orbem,
In te verte manus: nondum tibi defuit hostis.
At nunc semirutis pendent quod moenia tectis
Urbibus Italiae, lapsisque ingentia muris
Saxa iacent, nulloque domus custode tenentur,
Rarus et antiquis habitator in urbibus errat,
Horrida quod dumis, multosque inarata per a nos
Hesperia est, desuntque manus poscentibus arvi
Non tu, Pyrrhe ferox, nec tantis cladibus auct
Poenus erit: nulli penitus discindere ferro
Contigit: alta sedent civilis vulnera dextrae.
Quod si non aliam venturo fata Neroni
Invenere viam, magnoque aeterna parantur
Regna deis, coelumque suo servire tonanti
Non nisi saevorum potuit post bella gigantum,
Iam nihil, o superi, querimur: scelera ipsa nefa que
Hac mercede placent: diros Pharsalia campos
Impleat, et Poeni saturentur sanguine manes;

Ultima funesta concurrant proelia Munda.
His, Caesar, Perusina fames, Mutinaeque labores
Accedant fatis; et, quas premit aspera, classes,
Leucas; et ardenti servilia bella sub Aetna:
Multum Roma tamen debet civilibus armis,
Quod tibi res acta est. Te, quum, statione peracta,
Astra petes serus, praelati regia coeli
Excipiet, gaudente polo, seu sceptra tenere,
Seu te flammigeros Phoebi conscendere currus,
Telluremque nihil mutato sole timentem
Igne vago lustrare iuvet: tibi numine ab omni
Cedetur, iurique tuo natura relinquet,
Quis deus esse velis, ubi regnum ponere mundi.
Sed neque in Arctoo sedem tibi legeris orbe,
Nec polus aversi calidus qua vergitur Austri;
Unde tuam videas obliquo sidere Romam.
Aetheris immensi partem si presseris unam,
Sentiet axis onus. Librati pondera coeli
Orbe tene medio: pars aetheris illa sereni
Tota vacet, nullaeque obstent a Caesare nubes.
Tunc genus humanum positis sibi consulat armis,
Inque vicem gens omnis amet: Pax missa per orbem
Ferrea belligeri compescat limina Iani.
Sed mihi iam numen: nec, si te pectore vates
Accipio, Cirrhaea velim secreta moventem
Sollicitare deum, Bacchumque avertere Nysa.
Tu satis ad dandas Romana in carmina vires.
Fert animus causas tantarum expromere rerum,
Immensumque aperitur opus, quid in arma furentem
Impulerit populum, quid pacem excusserit orbi.
Invida fatorum series, summisque negatum
Stare diu; nimioque graves sub pondere lapsus;

Nec se Roma ferens. Sic, quum, compage soluta,
Saecula tot mundi suprema coegerit hora,
Antiquum repetent iterum chaos omnia; mixtis
Sidera sideribus concurrent: ignea pontum
Astra petent: tellus extendere litora nolet,
Excutietque fretum: fratri contraria Phoebe
Ibit, et, obliquum bigas agitare per orbem
Indignata, diem poscet sibi: totaque discors
Machina divulsi turbabit foedera mundi.
In se magna ruunt: laetis hunc numina rebus
Crescendi posuere modum; nec gentibus ullis
Commodat in populum, terrae pelagique potentem,
Invidiam Fortuna suam. Tu caussa malorum,
Facta tribus dominis communis, Roma, nec umquam
In turbam missi feralia foedera regni.
O male concordes nimiaque cupidine caeci,
Quid miscere iuvat vires, orbemque tenere
In medio? Dum terra fretum, terramque levabit
Aer, et longi volvent Titana labores,
Noxque diem coelo totidem per signa sequetur.
Nulla fides regni sociis, omnisque potestas
Impatiens consortis erit. Nec gentibus ullis
Credite, nec longe fatorum exempla petantur.
Fraterno primi maduerunt sanguine muri.
Nec pretium tanti tellus pontusque furoris
Tunc erat: exiguum dominos commisit asylum.
Temporis angusti mansit concordia discors;
Paxque fuit non sponte ducum. Nam sola futuri
Crassus erat belli medius mora. Qualiter, undas
Qui secat et geminum gracilis mare separat Isthmos
Nec patitur conferre fretum, si terra recedat,
Ionium Aegaeo franget mare: sic, ubi, saeva
Arma ducum dirimens, miserando funere Crassus
Assyrias Latio maculavit sanguine Carras,

Parthica Romanos solverunt damna furores.
Plus illa vobis acie, quam creditis, actum est,
Arsacidae: bellum victis civile dedistis.
Dividitur ferro regnum: populique potentis,
Quae mare, quae terras, quae totum continet orbem,
Non cepit fortuna duos. Nam pignora iuncti
Sanguinis et diro ferales omine tedas
Abstulit ad manes, Parcarum, Iulia, saeva
Intercepta manu. Quodsi tibi fata dedissent
Maiores in luce moras, tu sola furentes
Inde virum poteras atque hinc retinere parentem,
Armatasque manus excusso iungere ferro,
Ut generos mediae soceris iunxere Sabinae.
Morte tua discussa fides, bellumque movere
Permissum ducibus. Stimulos dedit aemula virtus.
Tu nova ne veteres obscurent facta triumphos,
Et victis cedat piratica laurea Gallis,
Magne, times: te iam series ususque laborum
Erigit, impatiensque loci fortuna secundi.
Nec quemquam iam ferre potest Caesarve priorem
Pompeiusve parem. Quis iustius induit arma,
Scire nefas: magno sè iudice quisque tuetur:
Victrix causa deis placuit, sed victa Catoni.
Nec coiere pares: alter, vergentibus annis
In senium longoque togae tranquillior usu,
Dedidicit iam pace ducem; famaeque petitor,
Multa dare in vulgus; totus popularibus auris
Impelli, plausuque sui gaudere theatri:
Nec reparare novas vires, multumque priori
Credere fortunae. Stat magni nominis umbra:
Qualis frugifero quercus sublimis in agro
Exuvias veteres populi sacrataque gestans
Dona ducum: nec iam validis radicibus haerens,
Pondere fixa suo est: nudosque per aera ramos

Effundens, trunco, non frondibus, efficit umbram;
Et quamvis primo nutet casura sub Euro,
Tot circum silvae firmo se robore tollant,
Sola tamen colitur. Sed non in Caesare tantum
Nomen erat, nec fama ducis: sed nescia virtus
Stare loco: solusque pudor, non vincere bello.
Acer et indomitus; quo spes, quoque ira vocasset,
Ferre manum, et numquam temerando parcere ferro:
Successus urgere suos, instare favori
Numinis: impellens quidquid sibi, summa petenti,
Obstaret, gaudensque viam fecisse ruina.
Qualiter expressum ventis per nubila fulmen
Aetheris impulsi sonitu, mundique fragore
Emicuit, rupitque diem, populosque paventis
Terruit, obliqua praestringens lumina flamma,
In sua templa furit: nullaque exire vetante
Materia, magnamque cadens, magnamque revertens
Dat stragem late, sparsosque recolligit ignes.
Hae ducibus caussae suberant: sed publica belli
Semina, quae populos semper mersere potentes.
Namque ut opes mundo nimias fortuna subacto
Intulit et rebus mores cessere secundis,
Praedaque et hostiles luxum suasere rapinae:
Non auro, tectisque modus: mensasque priores
Aspernata fames: cultus, gestare decoros
Vix nuribus, rapuere mares: foecunda virorum
Paupertas fugitur; totoque accersitur orbe,
Quo gens quaeque perit. Tum longos iungere fines
Agrorum, et quondam duro sulcata Camilli
Vomere, et antiquos Curiorum passa ligones
Longa sub ignotis extendere rura colonis.
Non erat is populus, quem pax tranquilla iuvaret,
Quem sua libertas immotis pasceret armis.

Inde irae faciles; et, quod suasisset egestas,
Vile nefas; magnumque decus, ferroque petendum,
Plus patria potuisse sua; mensuraque iuris
Vis erat: hinc leges et plebiscita coactae,
Et cum consulibus turbantes iura tribuni:
Hinc rapti fasces pretio, sectorque favoris
Ipse sui populus; letalisque ambitus urbi,
Annua venali referens certamina Campo:
Hinc usura vorax, avidumque in tempora foenus,
Et concussa fides, et multis utile bellum.
Iam gelidas Caesar cursu superaverat Alpes,
Ingentesque animo motus, bellumque futurum
Ceperat. Ut ventum est parvi Rubiconis ad undas,
Ingens visa duci Patriae trepidantis imago
Clara per obscuram voltu moestissima noctem,
Turrigero canos effundens vertice crines,
Caesarie lacera, nudisque adstare lacertis,
Et gemitu permixta loqui: *Quo tenditis ultra?*
Quo fertis mea signa, viri? Si iure venitis,
Si cives, huc usque licet. Tum perculit horror
Membra ducis; riguere comae, gressusque coercens
Languor in extrema tenuit vestigia ripa.
Mox ait: *O magnae qui moenia prospicis urbis*
Tarpeia de rupe, Tonans, Phrygiique penates
Gentis Iuleae, et rapti secreta Quirini,
Et residens celsa Latialis Iuppiter Alba,
Vestalesque foci, summique o numinis instar
Roma, fave coeptis. Non te furialibus armis
Persequor. En, adsum, victor terraque marique
Caesar, ubique tuus, liceat modo, nunc quoque, miles.
Ille erit, ille nocens, qui me tibi fecerit hostem.
Inde moras solvit belli, tumidumque per amnem
Signa tulit propere. Sicut squalentibus arvis

Aestiferae Libyes viso leo comminus hoste
Subsedit dubius, totam dum colligit iram;
Mox ubi se saevae stimulavit verbere caudae
Erexitque iubas, vasto et grave murmur hiatu
Infremuit: tum torta levis si lancea Mauri
Haereat, aut latum subeant venabula pectus,
Per ferrum, tanti securus vulneris, exit.
Fonte cadit modico, parvisque impellitur undis
Puniceus Rubicon, cum fervida canduit aestas:
Perque imas serpit valles, et Gallica certus
Limes ab Ausoniis disterminat arva colonis.
Tum vires praebebat hiems, atque auxerat undas
Tertia iam gravido pluvialis Cynthia cornu,
Et madidis Euri resolutae flatibus Alpes.
Primus in obliquum sonipes opponitur amnem,
Excepturus aquas: molli tum cetera rumpit
Turba vado faciles iam fracti fluminis undas.
Caesar ut adversam, superato gurgite, ripam
Attigit, Hesperiae vetitis et constitit arvis:
Hic, ait, *hic pacem temerataque iura relinquo;*
Te, Fortuna, sequor. Procul hinc iam foedera sunto.
Credidimus fatis. Utendum est iudice bello.
Sic fatus, noctis tenebris rapit agmina ductor
Impiger, et torto Balearis verbere fundae
Ocior, et missa Parthi post terga sagitta;
Vicinumque minax invadit Ariminum. Ignes
Solis lucifero fugiebant astra relicto,
Iamque dies primos belli visura tumultus
Exoritur. Seu sponte deûm, seu turbidus Auster
Impulerit, moestam tenuerunt nubila lucem.
Constitit, ut capto iussus deponere miles
Signa foro, stridor lituum, clangorque tubarum
Non pia concinuit cum rauco classica cornu.
Rupta quies populi, stratisque excita iuventus
Deripuit sacris adfixa penatibus arma,

Quae pax longa dabat: nuda iam crate fluentes
Invadunt clypeos, curvataque cuspide pila,
Et scabros nigrae morsu rubiginis enses.
Ut notae fulsere aquilae, Romanaque signa,
Et celsus medio conspectus in agmine Caesar,
Diriguere metu, gelidus pavor occupat artus,
Et tacito mutos volvunt in pectore questus:
O male vicinis haec moenia condita Gallis,
O tristi damnata loco! pax alta per omnes
Et tranquilla quies populos: nos praeda furentum
Primaque castra sumus. Melius, Fortuna, dedisses
Orbe sub Eoo sedem gelidaque sub Arcto,
Errantesque domos, Latii quam claustra tueri.
Nos primi Senonum motus, Cimbrumque furentem
Vidimus, et Martem Libyes, cursumque furoris
Teutonici. Quoties Romam Fortuna lacessit,
Hac iter est bellis. Gemitu sic quisque latenti,
Non ausus timuisse palam: vox nulla dolori
Credita: sed quantum, volucres cum bruma coercet,
Rura silent, mediusque tacet sine murmure pontus,
Tanta quies. Noctis gelidas lux solverat umbras:
Ecce faces belli, dubiaeque in praelia menti
Urgentes addunt stimulos cunctasque pudoris
Rumpunt fata moras: iustos Fortuna laborat
Esse ducis motus, et caussas invenit armis.
Expulit ancipiti discordes urbe tribunos
Victo iure minax iactatis curia Gracchis.
Hos iam mota ducis vicinaque signa petentes
Audax venali comitatur Curio lingua:
Vox quondam populi, libertatemque tueri
Ausus, et armatos plebi miscere potentes.
Utque ducem varias volventem pectore curas
Conspexit: *Dum voce tuae potuere iuvari,*
Caesar, ait, *partes, quamvis nolente senatu,*

Traximus imperium tunc, quum mihi Rostra tenere
Ius erat, et dubios in te transferre Quirites.
Sed postquam leges bello siluere coactae,
Pellimur e patriis laribus, patimurque volentes
Exsilium: tua nos faciet victoria cives.
Dum trepidant nullo firmatae robore partes,
Tolle moras. Semper nocuit differre paratis.
Par labor atque metus pretio maiore petuntur.
Bellantem geminis tenuit te Gallia lustris,
Pars quota terrarum! Facili si proelia pauca
Gesseris eventu, tibi Roma subegerit orbem.
Nunc neque te longi remeantem pompa triumphi
Excipit, aut sacras poscunt Capitolia lauros.
Livor edax tibi cuncta negat: gentesque subactas
Vix impune feres. Socerum depellere regno
Decretum genero est. Partiri non potes orbem:
Solus habere potes. Sic postquam fatus, et ipsi
In bellum prono tantum tamen addidit irae,
Accenditque ducem, quantum clamore iuvatur
Eleus sonipes, quamvis iam carcere clauso
Immineat foribus, pronusque repagula laxet.
Convocat armatos extemplo ad signa maniplos:
Utque satis trepidum, turba coeunte, tumultum
Composuit, vultu dextraque silentia iussit:
Bellorum o socii, qui mille pericula Martis
Mecum, ait, *experti, decimo iam vincitis anno,*
Hoc cruor Arctois meruit diffusus in arvis,
Vulneraque et mortes, hiemesque sub Alpibus actae?
Non secus ingenti bellorum Roma tumultu
Concutitur, quam si Poenus transcenderit Alpes
Hannibal. Implentur valido tirone cohortes:
In classem cadit omne nemus: terraque marique
Iussus Caesar agi. Quid? si mihi signa iacerent
Marte sub adverso, ruerentque in terga feroces
Gallorum populi? Nunc, quum Fortuna secundis

Mecum rebus agat, superique ad summa vocantes,
Tentamur. Veniat dux longa pace solutus
Milite cum subito partesque in bella togatae,
Marcellusque loquax, et nomina vana Catones.
Scilicet extremi Pompeium emtique clientes
Continuo per tot sociabunt tempora regno?
Ille reget currus, nondum patientibus annis?
Ille semel raptos numquam dimittet honores?
Quid iam rura querar totum suppressa per orbem,
Ac iussam servire famem? quis castra timenti
Nescit mixta foro? gladii quum triste minantes
Iudicium insolita trepidum cinxere corona,
Atque auso medias perrumpere milite leges
Pompeiana reum clauserunt signa Milonem?
Nunc quoque ne lassum teneat privata senectus,
Bella nefanda parat, suetus civilibus armis
Et docilis Sullam sceleris vicisse magistrum.
Utque ferae tigres numquam posuere furorem,
Quas nemore Hyrcano, matrum dum lustra sequuntur,
Altus caesorum pavit cruor armentorum:
Sic et Sullanum solito tibi lambere ferrum
Durat, Magne, sitis. Nullus semel ore receptus
Pollutas patitur sanguis mansuescere fauces.
Quem tamen inveniet tam longa potentia finem?
Quis scelerum modus est? Ex hoc te iam, improbe, regno
Ille tuus saltem doceat discedere Sulla.
Post Cilicasne vagos, et lassi Pontica regis
Praelia, barbarico vix consummata veneno,
Ultima Pompeio dabitur provincia Caesar;
Quod non, victrices aquilas deponere iussus,
Paruerim? Mihi si merces erepta laborum est,
His saltem longi, non me duce, praemia belli
Reddantur: miles sub quolibet iste triumphet.
Conferet exsanguis quo se post bella senectus?

Quae sedes erit emeritis? quae rura dabuntur,
Quae noster veteranus aret? quae moenia fessis?
An melius fient piratae, Magne, coloni?
Tollite iampridem victricia, tollite signa:
Viribus utendum est, quas fecimus: arma tenenti
Omnia dat, qui iusta negat: nec numina deerunt.
Nam nec praeda meis, neque regnum quaeritur armis:
Detrahimus dominos urbi servire paratae.
Dixerat: at dubium non claro murmure vulgus
Secum incerta fremit: pietas, patriique penates
Quamquam caede feras mentes animosque tumentes
Frangunt; sed diro ferri revocantur amore
Ductorisque metu. Summi tunc munera pili
Laelius, emeritique gerens insignia doni,
Servati civis referentem praemia quercum:
Si licet, exclamat, *Romani maxime rector*
Nominis, et ius est veras expromere voces;
Quod tam lenta tuas tenuit patientia vires,
Conquerimur. Deeratne tibi fiducia nostri?
Dum movet haec calidus spirantia corpora sanguis,
Et dum pila valent fortes torquere lacerti,
Degenerem patiere togam, regnumque senatus?
Usque adeo miserum est, civili vincere bello?
Duc age per Scythiae populos, per inhospita Syrtis
Litora, per calidas Libyae sitientis arenas.
Haec manus, ut victum post terga relinqueret orbem,
Oceani tumidas remo compescuit undas:
Fregit et Arctoo spumantem vertice Rhenum.
Iussa sequi tam posse mihi, quam velle necesse est.
Nec civis meus est, in quem tua classica, Caesar,
Audiero. Per signa decem felicia castris,

Perque tuos iuro quocumque ex hoste triumphos;
Pectore si fratris gladium, iuguloque parentis
Condere me iubeas, plenaeque in viscera partu
Coniugis, invita peragam tamen omnia dextra;
Si spoliare deos, ignemque immittere templis,
Numina miscebit castrensis flamma Monetae;
Castra super Tusci si ponere Tybridis undas,
Hesperios audax veniam metator in agros.
Tu quoscumque voles in planum effundere muros,
His aries actus disperget saxa lacertis:
Illa licet, penitus tolli quam iusseris urbem,
Roma sit. His cunctae simul adsensere cohortes,
Elatasque alte, quaecumque ad bella vocaret,
Promisere manus. It tantus ad aethera clamor,
Quantus, piniferae Boreas quum Thracius Ossae
Rupibus incubuit, curvato robore pressae
Fit sonus, aut rursus redeuntis in aethera silvae.
  Caesar ut acceptum tam prono milite bellum,
Fataque ferre videt, ne quo languore moretur
Fortunam, sparsas per Gallica rura cohortes
Evocat, et Romam motis petit undique signis.
Deseruere cavo tentoria fixa Lemano,
Castraque, quae Vogesi curvam super ardua rupem,
Pugnaces pictis cohibebant Lingonas armis,
Hi vada liquerunt Isarae, qui gurgite ductus
Per tam multa suo, famae maioris in amnem
Lapsus, ad aequoreas nomen non pertulit undas.
Solvuntur flavi longa statione Rutheni:
Mitis Atax Latias gaudet non ferre carinas,
Finis et Hesperiae, promoto limite, Varus:
Quaque sub Herculeo sacratus numine portus
Urget rupe cava pelagus: non Corus in illum
Ius habet, aut Zephyrus: solus sua litora turbat
Circius, et tuta prohibet statione Monoeci.
Quaque patet litus dubium, quod terra fretumque

Vindicat alternis vicibus, quum funditur ingens
Oceanus, vel quum refugis se fluctibus aufert.
Ventus ab extremo pelagus sic axe volutet,
Destituatque ferens; an sidere mota secundo
Tethyos unda vagae lunaribus aestuet horis;
Flammiger an Titan, ut alentes hauriat undas,
Erigat Oceanum, fluctusque ad sidera ducat,
Quaerite, quos agitat mundi labor: at mihi semper
Tu, quaecumque moves tam crebros causa meatus,
Ut superi voluere, late. Tunc rura Nemetis
Qui tenet, et ripas Aturi, qua litore curvo
Molliter admissum claudit Tarbellius aequor,
Signa movet, gaudetque amoto Santonus hoste:
Et Biturix, longisque leves Suessones in armis:
Optimus excusso Leucus Rhemusque lacerto,
Optima gens flexis in gyrum Sequana frenis:
Et docilis rector rostrati Belga covini:
Arvernique ausi Latios se fingere fratres,
Sanguine ab Iliaco populi; nimiumque rebellis
Nervius, et caesi pollutus sanguine Cottae:
Et qui te laxis imitantur, Sarmata, braccis
Vangiones: Batavique truces, quos aere recurvo
Stridentes acuere tubae: qua Cinga pererrat
Gurgite: qua Rhodanus raptum velocibus undis
In mare fert Ararim: qua montibus ardua summis
Gens habitat cana pendentes rupe Gebennas:
[Pictones immunes subigunt sua rura; nec ultra
Instabiles Turonas circumsita castra coërcent.
In nebulis Meduana tuis marcere perosus
Andus, iam placida Ligeris recreatur ab unda,
Inclyta Caesareis Genabos dissolvitur alis.]
Tu quoque, laetatus converti praelia, Trevir:
Et nunc tonse Ligur, quondam per colla decora
Crinibus effusis toti praelate Comatae:
Et quibus immitis placatur sanguine diro

Teutates, horrensque feris altaribus Hesus,
Et Taranis Scythicae non mitior ara Dianae.
Vos quoque, qui fortes animas, belloque peremtas
Laudibus in longum vates dimittitis aevum,
Plurima securi fudistis carmina, Bardi.
Et vos barbaricos ritus, moremque sinistrum
Sacrorum, Druidae, positis repetistis ab armis.
Solis nosse deos, et coeli numina vobis,
Aut solis nescire datum: nemora alta remotis
Incolitis lucis. Vobis auctoribus, umbrae
Non tacitas Erebi sedes Ditisque profundi
Pallida regna petunt: regit idem spiritus artus
Orbe alio: longae (canitis si cognita) vitae
Mors media est. Certe populi, quos despicit Arctos,
Felices errore suo, quos ille timorum
Maximus haud urget, leti metus. Inde ruendi
In ferrum mens prona viris, animaeque capaces
Mortis: et ignavum, rediturae parcere vitae.
Et vos, cirrigeros bellis arcere Caycos
Oppositi, petitis Romam, Rhenique feroces
Deseritis ripas, et apertum gentibus orbem.
Caesar, ut immensae collecto robore vires
Audendi maiora fidem fecere, per omnem
Spargitur Italiam, vicinaque moenia complet.
Vana quoque ad veros accessit fama timores,
Irrupitque animos populi, cladem que futuram
Intulit, et velox properantis nuntia belli
Innumeras solvit falsa in praeconia linguas.
Est, qui, tauriferis ubi se Mevania campis
Explicat, audaces ruere in certamina turmas
Adferat, et, qua Nar Tiberino illabitur amni,
Barbaricas saevi discurrere Caesaris alas:
Ipsum omnes aquilas, collataque signa ferentem,
Agmine non uno, densisque incedere castris.
Nec, qualem meminere, vident: maiorque, ferusque

Mentibus occurrit, victoque immanior hoste.
Hunc inter Rhenum populos Alpesque iacentes,
Finibus Arctois, patriaque a sede revulsos
Pone sequi, iussamque feris a gentibus urbem,
Romano spectante, rapi. Sic quisque pavendo
Dat vires famae: nulloque auctore malorum,
Quae finxere timent. Nec solum vulgus inani
Perculsum terrore pavet: sed curia, et ipsi
Sedibus exsiluere Patres, invisaque belli
Consulibus fugiens mandat decreta senatus.
Tunc quae tuta petant, et quae metuenda relinquant,
Incerti, quo quemque fugae tulit impetus, urguent
Praecipitem populum, serieque haerentia longa
Agmina prorumpunt. Credas, aut tecta nefandas
Corripuisse faces, aut iam, quatiente ruina,
Nutantes pendere domos: sic turba per urbem
Praecipiti lymphata gradu, velut unica rebus
Spes foret adflictis, patrios excedere muros,
Inconsulta ruit. Qualis, quum turbidus Auster
Repulit a Libycis immensum Syrtibus aequor,
Fractaque veliferi sonuerunt pondera mali,
Desilit in fluctus, deserta puppe, magister,
Navitaque, et, nondum sparsa compage carinae,
Naufragium sibi quisque facit: sic, urbe relicta,
In bellum fugitur. Nullum iam languidus aevo
Evaluit revocare parens, coniunxve maritum
Fletibus, aut patrii, dubiae dum vota salutis
Conciperent, tenuere Lares: nec limine quisquam
Haesit, et extremo tunc forsitan urbis amatae
Plenus abit visu: ruit irrevocabile vulgus.
O faciles dare summa deos, eademque tueri
Difficiles! Urbem, populis victisque frequentem
Gentibus, et generis, coeat si turba, capacem
Humani, facilem venturo Caesare praedam
Ignavae liquere manus. Cum pressus ab hoste

Clauditur externis miles Romanus in oris,
Effugit exiguo nocturna pericula vallo,
Et subitus rapti munimine cespitis agger
Praebet securos intra tentoria somnos:
Tu tantum audito bellorum nomine, Roma,
Desereris; nox una tuis non credita muris.
Danda tamen venia est, tantorum danda pavorum:
Pompeio fugiente, timent. Tum, ne qua futuri
Spes saltem trepidas mentes levet, addita fati
Peioris manifesta fides, superique minaces
Prodigiis terras implerunt, aethera, pontum.
Ignota obscurae viderunt sidera noctes,
Ardentemque polum flammis, coeloque volantes
Obliquas per inane faces, crinemque timendi
Sideris, et terris nutantem regna cometen.
Fulgura fallaci micuerunt crebra sereno,
Et varias ignis tenso dedit aere formas:
Nunc iaculum longo, nunc sparso lumine lampas
Emicuit coelo. Tacitum sine nubibus ullis
Fulmen, et Arctois rapiens e partibus ignem,
Percussit Latiale caput: stellaeque minores,
Per vacuum solitae noctis decurrere tempus,
In medium venere diem: cornuque coacto
Iam Phoebe toto fratrem cum redderet orbe,
Terrarum subita percussa expalluit umbra.
Ipse caput medio Titan cum ferret Olympo,
Condidit ardentes atra caligine currus,
Involvitque orbem tenebris, gentesque coegit
Desperare diem: qualem, fugiente per ortus
Sole, Thyesteae noctem duxere Mycenae.
Ora ferox Siculae laxavit Mulciber Aetnae;
Nec tulit in coelum flammas, sed vertice prono
Ignis in Hesperium cecidit latus. Atra Carybdis
Sanguineum fundo torsit mare. Flebile saevi
Latravere canes. Vestali raptus ab ara
Ignis; et ostendens confectas flamma Latinas

Scinditur in partes, geminoque cacumine surgit,
Thebanos imitata rogos. Tum cardine tellus
Subsedit, veteremque, iugis nutantibus, Alpes
Discussere nivem. Tethys maioribus undis
Hesperiam Calpen, summumque implevit Atlanta
Indigetes flevisse deos, urbisque laborem
Testatos sudore Lares, delapsaque templis
Dona suis, dirasque diem foedasse volucres
Accipimus; silvisque feras sub nocte relictis
Audaces media posuisse cubilia Roma.
Tunc pecudum faciles humana ad murmura linguae,
Monstrosique hominum partus numeroque modoque
Membrorum, matremque suus conterruit infans:.
Diraque per populum Cumanae carmina vatis
Vulgantur. Tunc, quos sectis Bellona lacertis
Saeva movet, cecinere deos: crinemque rotantes
Sanguineum populis ulularunt tristia Galli.
Compositis plenae gemuerunt ossibus urnae.
Tunc fragor armorum, magnaeque per avia voces
Auditae nemorum: et venientes comminus umbrae.
Quique colunt iunctos extremis moenibus agros,
Diffugiunt: ingens urbem cingebat Erinnys,
Excutiens pronam flagranti vertice pinum,
Stridentesque comas: Thebanam qualis Agaven
Impulit, aut saevi contorsit tela Lycurgi
Eumenis: aut qualem iussu Iunonis iniquae
Horruit Alcides, viso iam Dite, Megaeram.
Insonuere tubae, et quanto clamore cohortes
Miscentur, tantum nox atra silentibus umbris
Edidit. Et medio visi consurgere campo
Tristia Sullani cecinere oracula manes:
Tollentemque caput gelidas Anienis ad undas
Agricolae fracto Marium fugere sepulchro.
Haec propter placuit Tuscos de more vetusto

Acciri vates. Quorum qui maximus aevo
Aruns incoluit desertae moenia Lucae,
Fulminis edoctus motus, venasque calentes
Fibrarum, et monitus volitantis in aere pennae:
Monstra iubet primum, nullo quae semine discors
Protulerat natura, rapi, sterilique nefandos
Ex utero fetus infaustis urere flammis.
Mox iubet et totam pavidis a civibus urbem
Ambiri, et festo purgantes moenia lustro,
Longa per extremos pomoeria cingere fines
Pontifices, sacri quibus est permissa potestas.
Turba minor ritu sequitur succincta Gabino,
Vestalemque chorum ducit vittata sacerdos,
Troianam soli cui fas vidisse Minervam.
Tunc qui fata deum secretaque carmina servant,
Et lotam parvo revocant Almone Cybeben:
Et doctus volucres augur servare sinistras:
Septemvirque epulis festis, Titiique sodales:
Et Salius laeto portans ancilia collo:
Attollensque apicem generoso vertice Flamen.
Dumque illi effusam longis amfractibus urbem
Circueunt, Aruns dispersos fulminis ignes
Colligit, et terrae moesto cum murmure condit,
Datque locis nomen sacris. Tunc admovet aris
Electa cervice marem. Iam fundere Bacchum
Coeperat, obliquoque molas inducere cultro:
Impatiensque diu non grati victima sacri,
Cornua succincti premerent cum torva ministri,
Deposito victum praebebat poplite collum.
Nec cruor emicuit solitus: sed vulnere largo
Diffusum rutilo nigrum pro sanguine virus.
Palluit adtonitus sacris feralibus Aruns,
Atque iram superum raptis quaesivit in extis.
Terruit ipse color vatem: nam pallida taetris
Viscera tincta notis, gelidoque infecta cruore
Plurimus adsperso variabat sanguine livor.

Cernit tabe iecur madidum, venasque minaces
Hostili de parte videt. Pulmonis anheli
Fibra latet, parvusque secat vitalia limes.
Cor iacet: et saniem per hiantes viscera rimas
Emittunt: produntque suas omenta latebras.
Quodque (nefas) nullis impune apparuit extis,
Ecce, videt capiti fibrarum increscere molem
Alterius capitis: pars aegra et marcida pendet,
Pars micat et celeri venas movet improba pulsu.
His ubi concepit magnorum fata malorum,
Exclamat: *Vix fas, superi, quaecumque monetis*
Prodere me populis: neque enim tibi summe litat
Iuppiter hoc sacrum: caesique in pectora tauri
Inferni venere dei. Non fanda timemus:
Sed venient maiora metu. Di visa secundent,
Et fibris sit nulla fides; sed conditor artis
Finxerit ista Tages. Flexa sic omina Tuscus
Involvens, multaque tegens ambage canebat.
At Figulus, cui cura deos secretaque coeli
Nosse fuit, quem non stellarum Aegyptia Memphi
Aequaret visu, numerisque moventibus astra,
Aut hic errat, ait, *nulla cum lege per aevum*
Mundus, et incerto discurrunt sidera motu:
Aut, si fata movent, Urbi generique paratur
Humano matura lues. Terraene dehiscent,
Subsidentque urbes? an tollet fervidus aer
Temperiem? segetes tellus infida negabit?
Omnis an infusis miscebitur unda venenis?
Quod cladis genus, o superi, qua peste paratis
Saevitiam? Extremi multorum tempus in unum
Convenere dies. Summo si frigida coelo
Stella nocens nigros Saturni accenderet ignes,
Deucalioneos fudisset Aquarius imbres,
Totaque diffuso latuisset in aequore tellus.
Si saevum radiis Nemeaeum, Phoebe, Leonem
Nunc premeres, toto fluerent incendia mundo,

Succensusque tuis flagrasset curribus aether.
Hi cessant ignes: tu, qui flagrante minacem
Scorpion incendis cauda, chelasque peruris,
Quid tantum, Gradive, paras? Nam mitis in alto
Iuppiter occasu premitur, Venerisque salubre
Sidus hebet, motuque celer Cyllenius haeret,
Et coelum Mars solus habet. Cur signa meatus
Deseruere suos, mundoque obscura feruntur:
Ensiferi nimium fulget latus Orionis?
Imminet armorum rabies: ferrique potestas
Confundet ius omne manu: scelerique nefando
Nomen erit virtus: multosque exibit in annos
Hic furor. Et superos quid prodest poscere finem?
Cum domino pax ista venit. Duc, Roma, malorum
Continuam seriem; clademque in tempora multa
Extrahe, civili tantum iam libera bello.
Terruerant satis haec pavidam praesagia plebem:
Sed maiora premunt. Nam qualis vertice Pindi
Edonis Ogygio decurrit plena Lyaeo:
Talis et attonitam rapitur matrona per urbem,
Vocibus his prodens urgentem pectora Phoebum:
Quo feror, o Paean? qua me super aethera raptam
Constituis terra? Video Pangaea nivosis
Cana iugis, latosque Aemi sub rupe Philippos.
Quis furor hic, o Phoebe, doce: quo tela manusque
Romanae miscent acies, bellumque sine hoste est?
Quo diversa feror? Primos me ducis in ortus,
Qua mare Lagei mutatur gurgite Nili.
Hunc ego, fluminea deformis truncus arena
Qui iacet, agnosco: dubiam super aequora Syrtin
Arentemque feror Libyen, quo tristis Erinnys
Transtulit Emathias acies. Nunc desuper Alpis
Nubiferae colles, atque aeriam Pyrenen
Abripimur. Patriae sedes remeamus in urbis,
Impiaque in medio peraguntur bella senatu.
Consurgunt partes iterum, totumque per orbem

Rursus eo. Nova da mihi cernere litora Ponti,
Telluremque novam: vidi iam, Phoebe, Philippos.
Haec ait: et lasso iacuit defecta furore.

LIBER SECUNDUS.

ARGUMENTUM.

Prooemium de prodigiis. Melius esse, nulla fieri. 1—15. *Describitur turbatus Romae status. Queruntur matronae.* 16—42. *Queruntur viri.* 43—66. *Quorum aliquis senior prolixa oratione de superiori bello civili inter Marium Syllamque gesto disserit.* 67—233. *Interritus tamen his omnibus Brutus, noctu Catonem adit, eumque alloquitur, et quaerit ex eo, quod sit consilium suum.* 234—285. *Respondet Cato: se Pompeium secuturum, ad idemque Brutum incitat.* 286—325. *Dum ii colloquuntur inter se, intrat Marcia, quam Cato sibi nuptam, olim Hortensio cesserat. Ea, mortuo Hortensio, iterum Catonis matrimonium petit, in bellum eum secutura.* 326—349. *Ergo iunguntur statim, praesente Bruto.* 350—391. *Interea Pompeius in Campaniam cesserat. Describitur Apenninus mons cum fluminibus suis.* 392—438. *Caesar omnem Italiam occupat. Fugiunt Libo, Thermus, Sylla, Varus, Lentulus, Scipio ex oppidis suis quae tenuerant.* 439—477. *Domitius Corfinii, ponte rupto fluvioque supra ripam emisso, morari Caesarem conatur. Ille tamen transit flumen; dumque obsidere parat Corfinium, cives Domitium ei tradunt. Quem Caesar libertate donat. At ille mortem sibi praeoptat.* 478—525. *Interim Pompeius suas cohortes alloquitur, proeliumque promittit in posterum diem.* 526—595. *Non acclamantibus tamen militibus, cedit usque Brundusium.* 596—609. *Describitur eius oppidi situs.* 610—627. *Dimittit filium Pompeius in Asiam, ad sollicitandos reges. Ipse in Epirum transire parat.* 628—649. *Persequitur Pompeium Caesar, mareque praecludere vallo molitur.* 650—679. *Pompeius Italiam relinquit.* 680—703. *Caesar Brundusium intrat.* 740—736.

Iamque irae patuere deûm, manifestaque belli
Signa dedit mundus: legesque et foedera rerum
Praescia monstrifero vertit natura tumultu,
Indixitque nefas. Cur hanc tibi, rector Olympi,

Sollicitis visum mortalibus addere curam,
Noscant venturas ut dira per omina clades?
Sive parens rerum quum primum informia regna
Materiemque rudem flamma cedente recepit,
Finxit in aeternum caussas, qua cuncta coercet,
Se quoque lege tenens, et saecula iussa ferentem
Fatorum immoto divisit limite mundum:
Sive nihil positum est, sed Fors incerta vagatur,
Fertque refertque vices, et habet mortalia casus:
Sit subitum, quodcumque paras: sit caeca futuri
Mens hominum fati: liceat sperare timenti.
Ergo ubi concipiunt, quantis sit cladibus orbi
Constatura fides superûm, ferale per urbem
Iustitium: latuit plebeio tectus amictu
Omnis honos: nullos comitata est purpura fasces.
Tunc questus tenuere suos, magnusque per omnes
Errabat sine voce dolor. Sic funere primo
Attonitae tacuere domus, quum corpora nondum
Conclamata iacent, nec mater crine soluto
Exigit ad saevos famularum brachia planctus:
Sed quum membra premit fugiente rigentia vita,
Vultusque exanimes, oculosque in morte natantes,
Nec dum est ille dolor, sed iam metus: incubat amens
Miraturque malum. Cultus matrona priores
Deposuit: moestaeque tenent delubra catervae.
Hae lacrymis sparsere deos, hae pectora duro
Adfixere solo: lacerasque in limine sacro
Attonitae fudere comas: votisque vocari
Adsuetas crebris feriunt ululatibus aures.
Nec cunctae summi templo iacuere Tonantis:
Divisere deos: et nullis defuit aris
Invidiam factura parens: quarum una madentes
Scissa genas, planctu liventes atra lacertos,
Nunc, ait, *o miserae contundite pectora matres,*
Nunc laniate comas, neve hunc differte dolorem,

Et summis servate malis: nunc flere potestas,
Dum pendet fortuna ducum: quum vicerit alter,
Gaudendum est. His se stimulis dolor ipse lacessit
Nec non bella viri diversaque castra petentes
Effundunt iustas in numina saeva querelas:
O miserae sortis, quod non in Punica nati
Tempora, Cannarum fuimus Trebiaeque iuventus.
Non pacem petimus, superi: date gentibus iras:
Nunc urbes excite feras: coniuret in arma
Mundus: Achaemeniis decurrant Medica Susis
Agmina: Massageten Scythicus non adliget Ister:
Fundat ab extremo flavos Aquilone Suevos
Albis, et indomitum Rheni caput: omnibus hostes
Reddite nos populis: civile avertite bellum:
Hinc Dacus premat, inde Getes: occurrat Iberis
Alter, ad Eoas hic vertat signa pharetras.
Nulla vacet tibi, Roma, manus. Vel perdere nomen
Si placet Hesperium, superi, collapsus in ignem
Plurimus ad terram per fulmina decidat aether.
Saeve parens, utrasque simul partesque ducesque,
Dum nondum meruere, feri. Tantone novorum
Proventu scelerum quaerunt, uter imperet urbi?
Vix tanti fuerat civilia bella movere,
Ut neuter. Tales pietas peritura querelas
Egerit. At miseros angit sua cura parentes,
Oderuntque gravis vivacia fata senectae,
Servatosque iterum bellis civilibus annos.
Atque aliquis, magno quaerens exempla timori,
Non alios, inquit, *motus tunc fata parabant,*
Quum post Teutonicos victor Libycosque triumphos
Exsul limosa Marius caput abdidit ulva.
Stagna udi texere soli, laxaeque paludes
Depositum, Fortuna, tuum: mox vincula ferri
Exedere senem, longusque in carcere paedor.
Consul et eversa felix moriturus in urbe
Poenas ante dabat scelerum. Mors ipsa refugit

Saepe virum, frustraque hosti concessa potestas
Sanguinis invisi. Primo qui caedis in ictu
Diriguit, ferrumque manu torpente remisit;
Viderat immensum tenebroso in carcere lumen
Terribilesque deas scelerum, Mariumque futurum,
Audieratque pavens: Fas haec contingere non est
Colla tibi: *debet multas hic legibus aevi,*
Ante suam, mortes: vanum depone furorem.
Si libet ulcisci deletae funera gentis,
Hunc, Cimbri, servate senem. Non ille favore
Numinis, ingenti superûm protectus ab ira,
Vir ferus, et Romam cupienti perdere fato
Sufficiens. Idem pelago delatus iniquo
Hostilem in terram, vacuisque mapalibus actus,
Nuda triumphati iacuit per regna Iugurthae,
Et Poenos pressit cineres. Solatia fati
Carthago Mariusque tulit: pariterque iacentes
Ignovere deis. Libycas ibi colligit iras.
Ut primum fortuna redit, servilia solvit
Agmina: conflato saevas ergastula ferro
Exeruere manus. Nulli gestanda dabantur
Signa ducis, nisi qui scelerum iam fecerat usum,
Attuleratque in castra nefas. Pro fata! quis ille,
Quis fuit ille dies, Marius quo moenia victor
Corripuit? quantoque gradu mors saeva cucurrit?
Nobilitas cum plebe perit: lateque vagatur
Ensis, et a nullo revocatum est pectore ferrum.
Stat cruor in templis: multaque rubentia caede
Lubrica saxa madent. Nulli sua profuit aetas.
Non senis extremum piguit vergentibus annis
Praecipitasse diem: nec primo in limine vitae
Infantis miseri nascentia rumpere fata.
Crimine quo parvi caedem potuere mereri?
Sed satis est iam, posse mori. Trahit ipse furoris
Impetus: et visum lenti, quaesisse nocentem.
Innumerum pars magna perit: rapuitque cruentus

Victor ab ignota vultus cervice recisos,
Dum vacua pudet ire manu. Spes una salutis,
Oscula pollutae fixisse trementia dextrae.
Mille licet gladii mortis nova signa sequantur,
Degener o populus, vix saecula longa decorum
Sic meruisse viris, nedum breve dedecus aevi,
Et vitam, dum Sulla redit. Cui funera vulgi
Flere vacet? Vix te sparsum per viscera, Baebi,
Innumeras intercarpentis membra coronae
Discerpsisse manus: aut te, praesage malorum
Antoni, cuius laceris pendentia canis
Ora ferens miles festae rorantia mensae
Imposuit. Truncos laceravit Fimbria Crassos.
Saeva Tribunicio maduerunt robora tabo.
Te quoque neglectum violatae, Scaevola, dextrae
Ante ipsum penetrale deae, semperque calentes
Mactavere focos: parvum sed fessa senectus
Sanguinis effudit iugulo, flammisque pepercit.
Septimus haec sequitur, repetitis fascibus, annus:
Ille fuit vitae Mario modus, omnia passo,
Quae peior fortuna potest, atque omnibus uso,
Quae melior, mensoque, homini quid fata pararent.
Iam, quot apud Sacri cecidere cadavera portum,
Aut Collina tulit stratas quot porta catervas
Tunc cum paene caput mundi rerumque potestas
Mutavit translata locum, Romanaque Samnis
Ultra Caudinas speravit volnera Furcas!
Sulla quoque immensis accessit cladibus ultor.
Ille quod exiguum restabat sanguinis urbi
Hausit: dumque nimis iam putria membra recidit,
Excessit medicina modum, nimiumque secuta est,
Qua morbi duxere, manus. Periere nocentes;
Sed cum iam soli possent superesse nocentes.
Tum data libertas odiis, resolutaque legum
Frenis ira ruit. Non uni cuncta dabantur,

Sed fecit sibi quisque nefas. Semel omnia victor
Iusserat. Infandum domini per viscera ferrum
Exegit famulus: nati maduere paterno
Sanguine. Certatum est, cui cervix caesa parentis
Cederet: in fratrum ceciderunt praemia fratres.
Busta repleta fuga, permixtaque viva sepultis
Corpora: nec populum latebrae cepere ferarum.
Hic laqueo fauces elisaque guttura fregit:
Hic, se praecipiti iaculatus pondere, dura
Dissiluit percussus humo; mortesque cruento
Victori rapuere suas: hic robora busti
Exstruit ipse sui, necdum omni sanguine fuso
Desilit in flammas, et, dum licet, occupat ignes.
Colla ducum pilo trepidam gestata per urbem,
Et medio congesta foro: cognoscitur illic,
Quidquid ubique iacet scelerum. Non Thracia tantum
Vidit Bistonii stabulis pendere tyranni;
Postibus Antaei Libye: nec Graecia moerens
Tot laceros artus Pisaea flevit in aula.
Cum iam tabe fluunt, confusaque tempore multo
Amisere notas, miserorum dextra parentum
Colligit, et pavido subducit cognita furto.
Meque ipsum memini caesi deformia fratris
Ora rogo cupidum, vetitisque imponere flammis,
Omnia Sullanae lustrasse cadavera pacis:
Perque omnes truncos, cum qua cervice recisum
Conveniat, quaesisse caput. Quid sanguine manes
Placatos Catuli referam? cum victima tristes
Inferias Marius forsan nolentibus umbris
Pendit, inexpleto non fanda piacula busto:
Cum laceros artus, aequataque vulnera membris
Vidimus, et toto quamvis in corpore caeso
Nil animae letale datum, moremque nefandae
Dirum saevitiae, pereuntis parcere morti.
Avolsae cecidere manus, exsectaque lingua

Palpitat, et muto vacuum ferit aëra motu.
Hic aures, alius spiramina naris aduncae
Amputat: ille cavis evolvit sedibus orbes,
Ultimaque effundit spectatis lumina membris.
Vix erit ulla fides tam saevi criminis, unum
Tot poenas cepisse caput. Sic mole ruinae
Fracta sub ingenti miscentur pondere membra:
Nec magis informes veniunt ad litora trunci,
Qui medio periere freto. Quid perdere fructum
Iuvit, et, ut vilem, Marii confundere vultum?
Ut scelus hoc Sullae caedesque ostensa placeret,
Agnoscendus erat. Vidit Fortuna colonos
Praenestina suos cunctos simul ense recisos,
Unius populum pereuntem tempore mortis.
Tunc flos Hesperiae, Latii iam sola iuventus,
Concidit, et miserae maculavit ovilia Romae.
Tot simul infesto iuvenes occumbere leto,
Saepe fames, pelagique furor, subitaeque ruinae,
Aut coeli terraeque lues, aut bellica clades,
Numquam poena fuit. Densi vix agmina vulgi
Inter et exsangues, immissa morte, catervas
Victores movere manus. Vix caede peracta
Procumbunt, dubiaque labant cervice: sed illos
Magna premit strages: peraguntque cadavera partem
Caedis: viva graves elidunt corpora trunci.
Intrepidus tanti sedit securus ab alto
Spectator sceleris: miseri tot millia vulgi
Non piguit iussisse mori. Congesta recepit
Omnia Tyrrhenus Sullana cadavera gurges.
In fluvium primi cecidere, in corpora summi.
Praecipites haesere rates, et strage cruenta
Interruptus aquis fluxit prior amnis in aequor.
Ad molem stetit unda sequens; dum sanguinis alti
Vis sibi fecit iter, campumque effusa per omnem,
Praecipitique ruens Tyberina ad flumina rivo

Haerentes adiuvit aquas: nec iam alveus amnem,
Nec retinent ripae, redditque cadavera campo.
Tandem Tyrrhenas vix eluctatus in undas
Sanguine caeruleum torrenti dividit aequor.
Hisne Salus rerum, Felix his Sulla vocari,
His meruit tumulum medio sibi tollere campo?
Haec rursus patienda manent: hoc ordine belli
Ibitur: hic stabit civilibus exitus armis.
Quamquam agitat graviora metus, multumque coitur
Humani generis maiore in praelia damno.
Exsulibus Mariis bellorum maxima merces
Roma recepta fuit: nec plus victoria Sullae
Praestitit, invisas penitus quam tollere partes.
Hos, alio Fortuna, vocas: olimque potentes
Concurrunt. Neuter civilia bella moveret,
Contentus, quo Sulla fuit. Sic moesta senectus
Praeteritique memor flebat, metuensque futuri.
At non magnanimi percussit pectora Bruti
Terror et in tanta pavidi formidine motus
Pars populi lugentis erat: sed nocte sopora,
Parrhasis obliquos Helice cum verteret axes,
Atria cognati pulsat non ampla Catonis.
Invenit insomni volventem publica cura
Fata virum casusque urbis, cunctisque timentem,
Securumque sui; farique his vocibus orsus:
Omnibus expulsae terris olimque fugatae
Virtutis iam sola fides, quam turbine nullo
Excutiet fortuna tibi; tu mente labantem
Dirige me, dubium certo tu robore firma.
Namque alii Magnum, vel Caesaris arma sequantur:
Dux Bruto Cato solus erit. Pacemne tueris
Inconcussa tenens dubio vestigia mundo?
An placuit, ducibus scelerum, populique furentis
Cladibus immixtum, civile absolvere bellum?
Quemque suae rapiunt scelerata in proelia caussae:

Hos polluta domus, legesque in pace timendae;
Hos ferro fugienda fames, mundique ruinae
Permiscenda fides. Nullum furor egit in arma;
Castra petunt magna victi mercede: tibi uni
Per se bella placent? Quid tot durasse per annos
Profuit immunem corrupti moribus aevi?
Hoc solum longae pretium virtutis habebis:
Accipient alios, facient te bella nocentem.
Ne tantum, o superi, liceat feralibus armis,
Has etiam movisse manus: nec pila lacertis
Missa tuis caeca telorum in nube ferantur:
Nec tanta in casum virtus eat. Ingeret omnis
Se belli fortuna tibi. Quis nolet in isto
Ense mori, quamvis alieno volnere labens,
Et scelus esse tuum? Melius tranquilla sine armis
Otia solus ages, sicut coelestia semper
Inconcussa suo volvuntur sidera lapsu;
Fulminibus propior terrae succenditur aer,
Imaque telluris ventos tractusque coruscos
Flammarum accipiunt: nubes excedit Olympus
Lege deûm. Minimas rerum discordia turbat:
Pacem summa tenent. Quam laetae Caesaris aures
Accipient, tantum venisse in proelia civem?
Nam praelata suis numquam diversa dolebit
Castra ducis Magni. Nimium placet ipse, Catoni
Si bellum civile placet. Pars magna senatus,
Et duce privato gesturus praelia consul
Sollicitant, proceresque alii, quibus adde Catonem
Sub iuga Pompeii, toto iam liber in orbe
Solus Caesar erit. Quod si pro legibus arma
Ferre iuvat patriis, libertatemque tueri:
Nunc neque Pompeii Brutum, nec Caesaris hostem,
Post bellum victoris habes. Sic fatur. At illi
Arcano sacras reddit Cato pectore voces:
Summum, Brute, nefas civilia bella, fatemur:
Sed quo fata trahunt, virtus secura sequetur.

Crimen erit superis, et me fecisse nocentem.
Sidera quis mundumque valet spectare cadentem,
Expers ipse metus? quis, cum ruat arduus aether,
Terra labet, mixto coeuntis pondere mundi,
Compressas tenuisse manus? Gentesne furorem
Hesperium ignotae, Romanaque bella sequentur,
Deductique fretis alio sub sidere reges,
Otia solus agam? Procul hunc arcete furorem,
O superi, motura Dahas ut clade Getasque,
Securo me, Roma cadat. Ceu morte parentem
Natorum orbatum, longum producere funus
Ad tumulum iubet ipse dolor: iuvat ignibus atris
Inseruisse manus, constructoque aggere busti
Ipsum atras tenuisse faces: non ante revellar,
Exanimem quam te complectar, Roma, tuumque
Nomen, Libertas, et inanem prosequar umbram.
Sic eat: immites Romana piacula divi
Plena ferant: nullo fraudemus sanguine bellum.
O utinam coelique deis Erebique liceret
Hoc caput in cunctas damnatum exponere poenas?
Devotum hostiles Decium pressere catervae:
Me geminae figant acies, me barbara telis
Rheni turba petat: cunctis ego pervius hastis
Excipiam medius totius vulnera belli.
Hic redimat sanguis populos: hac caede luatur,
Quidquid Romani meruerunt pendere mores.
Ad iuga cur faciles populi, cur saeva volentes
Regna pati pereunt? Me solum invadite ferro,
Me frustra leges et inania iura tuentem:
Hic dabit, hic pacem iugulus, finemque laborum
Gentibus Hesperiis: post me regnare volenti
Non opus est bello. Quin publica signa ducemque
Pompeium sequimur? nec, si fortuna favebit,
Hunc quoque totius sibi ius promittere mundi
Non bene compertum est: ideo me milite vincat,
Ne sibi se vicisse putet. Sic fatur: et acres

Irarum movit stimulos: iuvenisque calorem
Excitat in nimios belli civilis amores.
Interea, Phoebo gelidas pellente tenebras,
Pulsatae sonucre fores: quas sancta relicto
Hortensi moerens irrupit Marcia busto:
Quondam virgo toris melioris iuncta mariti:
Mox, ubi, connubii pretium mercesque, soluta est
Tertia iam soboles, alios fecunda penates
Impletura datur, geminas ex sanguine matris
Permixtura domos. Sed postquam condidit urna
Supremos cineres, miserando concita vultu,
Effusas laniata comas, concussaque pectus
Verberibus crebris, cineresque ingesta sepulcri,
Non aliter placitura viro, sic moesta profatur:
Dum sanguis inerat, dum vis materna, peregi
Iussa, Cato, et geminos excepi foeta maritos.
Visceribus lassis, partuque exhausta, revertor
Iam nulli tradenda viro. Da foedera prisci
Illibata tori: da tantum nomen inane
Connubii: liceat tumulo scripsisse, CATONIS
MARCIA; *nec dubium longo quaeratur in aevo,*
Mutarim primas expulsa, an tradita, taedas.
Non me laetorum comitem rebusque secundis
Accipis: in curas venio partemque laborum.
Da mihi castra sequi: cur tuta in pace reliquar,
Et sit civili propior Cornelia bello?
Hae flexere virum voces, et, tempora quanquam
Sint aliena toris, iam fato in bella vocante,
Foedera sola tamen, vanaque carentia pompa
Iura placent, sacrisque deos admittere testes.
Festa coronato non pendent limine serta;
Infulaque in geminos discurrit candida postes,
Legitimaeque faces, gradibusque adclivis eburnis
Stat torus, et picto vestes discriminat auro:
Turritaque premens frontem matrona corona,
Translata vetuit contingere limina planta.

Non, timidum nuptae leviter tectura pudorem,
Lutea demissos velarunt flammea vultus:
Balteus haud fluxos gemmis adstrinxit amictus,
Colla monile decens, humerisque haerentia primis
Suppara nudatos cingunt angusta lacertos.
Sic, ut erat, moesti servat lugubria cultus,
Quoque modo natos, hoc est amplexa maritum.
Obsita funerea celatur purpura lana;
Non soliti lusere sales: nec more Sabino
Excepit tristis convicia festa maritus.
Pignora nulla domus, nulli coiere propinqui.
Iunguntur taciti, contentique auspice Bruto.
Ille nec horrificam sancto dimovit ab ore
Caesariem, duroque admisit gaudia vultu:
(Ut primum tolli feralia viderat arma,
Intonsos rigidam in frontem descendere canos
Passus erat, moestamque genis increscere barbam.
Uni quippe vacat, studiisque odiisque carenti,
Humanum lugere genus) nec foedera prisci
Sunt tentata tori: iusto quoque robur amori
Restitit. Hi mores, haec duri immota Catonis
Secta fuit, servare modum, finemque tenere,
Naturamque sequi, patriaeque impendere vitam;
Nec sibi, sed toti genitum se credere mundo.
Huic epulae, vicisse famem; magnique penates,
Submovisse hyemem tecto: pretiosaque vestis,
Hirtam membra super Romani more Quiritis
Induxisse togam: Venerisque huic maximus usus,
Progenies; Urbi pater est, Urbique maritus:
Iustitiae cultor, rigidi servator honesti:
In commune bonus: nullosque Catonis in actus
Subrepsit partemque tulit sibi nata voluptas.
    Interea trepido discedens agmine Magnus,
Moenia Dardanii tenuit Campana coloni.
Haec placuit belli sedes, hinc summa moventi
Hostis in occursum sparsas extendere partes,

Umbrosis mediam qua collibus Apenninus
Erigit Italiam, nullo qua vertice tellus
Altius intumuit, propiusque accessit Olympo.
Mons inter geminas medius se porrigit undas
Inferni superique maris: collesque coercent
Hinc Tyrrhena vado frangentes aequora Pisae,
Illinc Dalmaticis obnoxia fluctibus Ancon.
Fontibus hic vastis immensos concipit amnes,
Fluminaque in gemini spargit divortia ponti.
In laevum cecidere latus, veloxque Metaurus,
Crustumiumque rapax, et iunctus Sapis Isauro,
Senaque, et Adriacas qui verberat Aufidus undas;
Quoque magis nullum tellus se solvit in amnem,
Eridanus, fractas devolvit in aequora silvas,
Hesperiamque exhaurit aquis. Hunc fabula primum
Populea fluvium ripas umbrasse corona:
Cumque, diem pronum transverso limite ducens,
Succendit Phaethon flagrantibus aethera loris,
Gurgitibus raptis penitus tellure perusta,
Hunc habuisse pares Phoebeis ignibus undas.
Non minor hic Nilo, si non per plana iacentis
Aegypti Libycas Nilus stagnaret arenas.
Nec minor hic Istro, nisi quod, dum permeat orbem
Ister, casuros in quaelibet aequora fontes
Accipit; et Scythicas exit non solus in undas.
Dexteriora petens montis declivia Tybrim
Unda facit, Rutubamque cavum. Delabitur inde
Volturnusque celer, nocturnaeque editor aurae
Sarnus, et umbrosae Liris per regna Maricae
Vestinis impulsus aquis, radensque Salerni
Culta Siler, nullasque vado qui Macra moratus
Alnos, vicinae percurrit in aequora Lunae.
Longior educto qua surgit in aera dorso,
Gallica rura videt, devexasque aspicit Alpes.

Tunc Umbris Marsisque ferax, domitusque Sabello
Vomere, piniferis amplexus rupibus omnes
Indigenas Latii populos, non deserit ante
Hesperiam, quam cum Scyllaeis clauditur undis,
Extenditque suas in templa Lacinia rupes,
Longior Italia, donec confinia pontus
Solveret incumbens, terrasque repelleret aequor.
At postquam gemino tellus elisa profundo est,
Extremi colles Siculo cessere Peloro.
Caesar, in arma furens, nullas, nisi sanguine fuso,
Gaudet habere vias, quod non terat hoste vacantes
Hesperiae fines, vacuosque irrumpat in agros,
Atque ipsum non perdat iter, consertaque bellis
Bella gerat. Non tam portas intrare patentes,
Quam fregisse, iuvat: nec tam patiente colono
Arva premi, quam si ferro populetur et igni.
Concessa pudet ire via, civemque videri.
Tunc urbes Latii dubiae, varioque favore
Ancipites, quamquam primo terrore ruentis
Cessurae belli, denso tamen aggere firmant
Moenia, et abrupto circumdant undique vallo:
Saxorumque orbes, et quae supereminus hostem
Tela petant, altis murorum turribus aptant.
Pronior in Magnum populus, pugnatque minaci
Cum terrore fides: ut cum mare possidet Auster
Flatibus horrisonis, hunc aequora tota sequuntur:
Si rursus tellus, pulsu laxata tridentis
Aeolii, tumidis inmittat fluctibus Eurum,
Quamvis icta novo, ventum tenuere priorem
Aequora, nubiferoque polus quum cesserit Euro,
Vindicat unda Notum. Facilis sed vertere mentes
Terror erat, dubiamque fidem fortuna ferebat.
Gens Hetrusca, fuga trepidi nudata Libonis,
Iusque sui pulso iam perdidit Umbria Thermo.
Nec gerit auspiciis civilia bella paternis

Caesaris audito conversus nomine Sulla.
Varus, ut admotae pulsarunt Auximon alae,
Per diversa ruens neglecto moenia tergo,
Qua silvae, qua saxa, fugit. Depellitur arce
Lentulus Asculea. Victor cedentibus instat,
Divertitque acies: solusque ex agmine tanto
Dux fugit, et nullas ducentia signa cohortes.
Tu quoque commissae nudatam deseris arcem,
Scipio, Nuceriae: quamquam firmissima pubes
His sedeat castris, iampridem Caesaris armis
Parthorum seducta metu: qua Gallica damna
Supplevit Magnus, dumque ipse ad bella vocaret,
Donavit socero Romani sanguinis usum.
At te Corfini validis circumdata muris
Tecta tenent, pugnax Domiti: tua classica servat
Oppositus quondam polluto tiro Miloni.
Ut procul immensam campo consurgere nubem.
Ardentesque acies percussis sole corusco
Conspexit telis, *Socii, decurrite,* dixit,
Fluminis ad ripas, undaeque immergite pontem
Et tu montanis totus nunc fontibus exi,
Atque omnes trahe, gurges, aquas, ut spumeus alnos,
Discussa compage, feras. Hoc limite bellum
Haereat, hac hostis lentus terat otia ripa.
Praecipitem cohibete ducem: victoria nobis
Hic primum stans Caesar erit. Nec plura locutus,
Devolvit rapidum nequidquam moenibus agmen.
Nam prior e campis ut conspicit, amne soluto,
Rumpi Caesar iter, calida prolatus ab ira:
Non satis est, muros latebras quaesisse pavori?
Obstruitis campos, fluviisque arcere paratis,
Ignavi? Non, si tumido me gurgite Ganges
Submoveat, stabit iam flumine Caesar in ullo,
Post Rubiconis aquas. Equitum properate catervae:
Ite simul pedites: ruiturum adscendite pontem.

Haec ubi dicta, levis totas accepit habenas
In campum sonipes: crebroque simillima nimbo
Trans ripam validi torserunt tela lacerti.
Ingreditur pulsa fluvium statione vacantem
Caesar, et ad tutas hostis compellitur arces.
Et iam moturas ingentia pondera turres
Erigit, et mediis subrepsit vinea muris.
Ecce, nefas belli, reseratis agmina portis
Captivum traxere ducem, civisque superbi
Constitit ante pedes. Voltu tamen alta minaci
Nobilitas recta ferrum cervice poposcit.
Scit Caesar poenamque peti, veniamque timeri.
Vive, licet nolis, et nostro munere, dixit,
Cerne diem. Victis iam spes bona partibus esto,
Exemplumque mei: vel, si libet, arma retenta;
Et nihil hac venia, si viceris ipse, paciscor.
Fatur: et adstrictis laxari vincula palmis
Imperat. Heu quanto melius vel caede peracta
Parcere Romano potuit fortuna pudori;
Poenarum extremum cui fit, quod castra secutus
Sit patriae Magnumque ducem totumque senatum,
Ignosci. Premit ille graves interritus iras,
Et secum: *Romamne petes, pacisque recessus,*
Degener? In medios belli non ire furores
Iamdudum moriture paras? Rue certus, et omnes
Lucis rumpe moras, et Caesaris effuge munus.

Nescius interea capti ducis, arma parabat
Magnus, ut immixto firmaret robore partes.
Iamque secuturo iussurus classica Phoebo,
Tentandasque ratus moturi militis iras,
Adloquitur tacitas veneranda voce cohortes:
O scelerum ultores, melioraque signa secuti:
O vere Romana manus: quibus arma senatus
Non privata dedit, votis deposcite pugnam.
Ardent Hesperii saevis populatibus agri:
Gallica per gelidas rabies effunditur Alpes:

Iam tetigit sanguis pollutos Caesaris enses.
Di melius! belli tulimus quod damna priores:
Coeperit inde nefas. Iamiam, me praeside, Roma
Supplicium poenamque petat. Neque enim ista vocari
Proelia iusta decet, patriae sed vindicis iram.
Nec magis hoc bellum est, quam quum Catilina paravit
Arsuras in tecta faces, sociusque furoris
Lentulus, exertique manus vesana Cethegi.
O rabies miseranda ducis! Quum fata Camillis
Te, Caesar, magnisque velint miscere Metellis,
Ad Cinnas Mariosque venis? Sternere profecto,
Ut Catulo iacuit Lepidus, nostrasque secures
Passus Sicanio tegitur qui Carbo sepulcro,
Quique feros movit Sertorius exsul Iberos.
Quamquam, si qua fides, his te quoque iungere, Caesar
Invideo, nostrasque manus quod Roma furenti
Opposuit. Parthorum utinam post praelia sospes,
Et Scythicis Crassus victor remeasset ab oris,
Ut simili causa caderes, qua Spartacus hostis.
Te quoque si superi titulis accedere nostris
Iusserunt, valet in torquendo dextera pilo:
Fervidus haec iterum circum praecordia sanguis
Incaluit: disces non esse ad bella fugaces,
Qui pacem potuere pati. Licet ille solutum
Defectumque vocet, ne vos mea terreat aetas.
Dux sit in his castris senior, dum miles in illis.
Quo potuit civem populus perducere liber,
Adscendi, supraque nihil, nisi regna, reliqui.
Non privata cupit, Romana quisquis in urbe
Pompeium transire parat. Hinc consul uterque,
Hinc acies statura ducum est. Caesarne senatus
Victor erit? Non tam caeco trahis omnia cursu,
Teque nihil, Fortuna, pudet. Multisne rebellis

Gallia iam lustris, aetasque impensa labori
Dant animos? Rheni gelidis quod fugit ab undis,
Oceanumque vocans incerti stagna profundi;
Territa quaesitis ostendit terga Britannis?
An vanae tumuere minae, quod fama furoris
Expulit armatam patriis e sedibus urbem?
Heu demens, non te fugiunt, me cuncta sequuntur:
Qui cum signa tuli toto fulgentia ponto,
Ante, bis exactum quam Cynthia conderet orbem,
Omne fretum metuens pelagi pirata reliquit,
Angustaque domum terrarum in sede poposcit.
Idem ego per Scythici profugum divortia Ponti
Indomitum regem, Romanaque fata morantem,
Ad mortem, Sulla felicior, ire coegi.
Pars mundi mihi nulla vacat: sed tota tenetur
Terra meis, quocumque iacet sub sole, trophaeis.
Hinc me victorem gelidas ad Phasidos undas
Arctos habet: calida medius mihi cognitus axis
Aegypto, atque umbras nusquam flectente Syene.
Occasus mea iura timent, Tethynque fugacem
Qui ferit Hesperius post omnia flumina Baetis.
Me domitus cognovit Arabs, me Marte feroces
Heniochi, notique erepto vellere Colchi.
Cappadoces mea signa timent: et dedita sacris
Incerti Iudaea dei, mollisque Sophene.
Armenios, Cilicasque feros, Taurosque subegi.
Quod socero bellum, praeter civile, reliqui?
Verba ducis nullo partes clamore sequuntur,
Nec matura petunt promissae classica pugnae.
Sensit et ipse metum Magnus; placuitque referri
Signa, nec in tantae discrimina mittere pugnae
Iam victum fama non visi Caesaris agmen.
Pulsus ut armentis primo certamine taurus
Silvarum secreta petit, vacuosque per agros
Exsul in adversis explorat cornua truncis;
Nec redit in pastus, nisi cum cervice recepta

Excussi placuere tori: mox reddita victor
Quos libet in saltus comitantibus agmina tauris
Invito pastore trahit: sic viribus impar
Tradidit Hesperiam, profugusque per Apula rura
Brundisii tutas conscendit Magnus in arces.
Urbs est Dictaeis olim possessa colonis,
Quos profugos Creta vexere per aequora puppes
Cecropiae, victum mentitis Thesea velis.
Hac latus angustum iam se cogentis in arcum
Hesperiae tenuem producit in aequora linguam,
Hadriacas flexis claudit quae cornibus undas.
Nec tamen hoc arctis immissum faucibus aequor
Portus erat, si non violentos insula Coros
Exciperet saxis, lapsasque refunderet undas.
Hinc illinc montes scopulosae rupis aperto
Opposuit natura mari, flatusque removit,
Ut tremulo starent contentae fune carinae.
Hinc late patet omne fretum, seu vela ferantur
In portus, Corcyra, tuos, seu laeva petatur
Illyris Ionias vergens Epidamnos in undas.
Huc fuga nautarum, cum totas Hadria vires
Movit, et in nubes abiere Ceraunia, cumque
Spumoso Calaber perfunditur aequore Sason.
Ergo ubi nulla fides rebus post terga relictis,
Nec licet ad duros Martem convertere Iberos,
Cum mediae iaceant immensis tractibus Alpes:
Tum subole ex tanta natum, cui firmior aetas,
Adfatur: *Mundi iubeo tentare recessus.*
Euphratem Nilumque move, quo nominis usque
Nostri fama venit, quas est vulgata per urbes
Post me Roma ducem: sparsos per rura colonos
Redde mari Cilicas: Pharios hinc concute reges,
Tigranemque meum. Nec Pharnacis arma relinquas,
Admoneo, nec tu populos utraque vagantes
Armenia, Pontique feras per litora gentes,

Riphaeasque manus, et quas tenet aequore denso
Pigra palus Scythici patiens Maeotica plaustri.
Sed quid plura moror? totos mea, nate, per ortus
Bella feres, totoque urbes agitabis in orbe
Perdomitas: omnes redeant in castra triumphi.
Et vos, qui Latios signatis nomine fastos,
Primus in Epirum Boreas agat: inde per arva
Graiorum Macetumque novas adquirite vires:
Dum paci dat tempus hiems. Sic fatur, et omnes
Iussa gerunt, solvuntque cavas a litore puppes.
At numquam patiens pacis, longaeque quietis
Armorum, ne quid fatis mutare liceret,
Adsequitur generique premit vestigia Caesar.
Sufficerent aliis primo tot moenia cursu
Rapta, tot oppressae depulsis hostibus arces:
Ipsa caput mundi bellorum maxima merces,
Roma capi facilis. Sed Caesar in omnia praeceps,
Nil actum credens, cum quid superesset agendum,
Instat atrox: et adhuc, quamvis possederit omnem
Italiam, extremo sedeat quod litore Magnus,
Communem tamen esse dolet: nec rursus aperto
Volt hostes errare freto, sed molibus undas
Obstruit, et latum deiectis rupibus aequor.
Cedit in immensum cassus labor: omnia pontus
Haurit saxa vorax, montesque immiscet arenis.
Ut maris Aegaei medias si celsus in undas
Depellatur Eryx, nullae tamen aequore rupes
Emineant, vel si convulso vertice Gaurus
Decidat in fundum penitus stagnantis Averni.
Ergo ubi nulla vado tenuit sua pondera moles,
Tunc placuit caesis innectere vincula silvis,
Roboraque immensis late religare catenis.
Tales fama canit tumidum super aequora Xerxem
Construxisse vias, multum cum pontibus ausus,
Europamque Asiae, Sestonque admovit Abydo,
Incessitque fretum rapidi super Hellesponti,

Non Eurum Zephyrumque timens, cum vela ratesque
In medium deferret Athon. Sic ora profundi
Arctantur casu nemorum: tunc aggere multo
Surgit opus, longaeque tremunt super aequora turres.
Pompeius tellure nova compressa profundi
Ora videns, curis animum mordacibus angit,
Ut reseret pelagus, spargatque per aequora bellum.
Saepe Noto plenae tensisque rudentibus actae
Ipsa maris per claustra rates fastigia molis
Discussere salo, spatiumque dedere carinis:
Tortaque per tenebras validis ballista lacertis,
Multifidas iaculata faces. Ut tempora tandem
Furtivae placuere fugae: ne litora clamor
Nauticus exagitet, neu buccina dividat horas,
Neu tuba praemonitos perducat ad aequora nautas,
Praecepit sociis. Iam coeperat ultima Virgo
Phoebum laturas ortu praecedere Chelas,
Cum taciti solvere rates. Non anchora voces
Movit, dum spissis avellitur uncus arenis:
Dum iuga curvantur mali, dumque ardua pinus
Erigitur, pavidi classis siluere magistri:
Strictaque pendentes deducunt carbasa nautae,
Nec quatiunt validos, ne sibilet aura, rudentes.
Dux etiam votis hoc te, Fortuna, precatur,
Quam retinere vetas, liceat sibi perdere saltem
Italiam. Vix fata sinunt: nam murmure vasto
Impulsum rostris sonuit mare, fluctuat unda,
Totque carinarum permixtis aequora sulcis.
Ergo hostes portis, quas omnes solverat urbis
Cum fato conversa fides, murisque recepti,
Praecipiti cursu flexi per cornua portus
Ora petunt, pelagusque dolent contingere classes.
Heu pudor! exigua est fugiens victoria Magnus.

Angustus puppes mittebat in aequora limes,
Arctior Euboica, qua Chalcida verberat, unda.
Hic haesere rates geminae, classique paratas
Excepere manus: tractoque in litora bello,
Hic primum rubuit civili sanguine Nereus.
Cetera classis abit, summis spoliata carinis:
Ut, Pagasaea ratis peteret cum Phasidos undas,
Cyaneas tellus emisit in aequora cautes;
Rapta puppe minor subducta est montibus Argo,
Vanaque percussit pontum Symplegas inanem,
Et statura redit. Iam Phoebum urgere monebat
Non idem Eoi color aetheris, albaque nondum
Lux rubet, et flammas propioribus eripit astris:
Et iam Pleias hebet, flexi iam plaustra Bootae
In faciem puri redeunt languentia coeli,
Maioresque latent stellae, calidumque refugit
Lucifer ipse diem. Pelagus iam, Magne, tenebas
Non ea fata ferens, quae, cum super aequora toto
Praedonem sequerere mari. Lassata triumphis
Destituit fortuna tuis. Cum coniuge pulsus,
Et natis, totosque trahens in bella penates,
Vadis adhuc ingens, populis comitantibus, exsul.
Quaeritur indignae sedes longinqua ruinae.
Non, quia te superi patrio privare sepulchro
Maluerint, Phariae busto damnantur arenae:
Parcitur Hesperiae; procul hoc ut in orbe remoto
Abscondat Fortuna nefas, Romanaque tellus
Immaculata sui servetur sanguine Magni.

LIBER TERTIUS.

ARGUMENTUM.

Pompeio naviganti in somnio apparet Iulia, uxor quon dam eius, cruentumque fore bellum praedicit. 1 — 35. *Appel lit ad Epirum Pompeius.* 36 — 45. *Caesar Curioni manda ut ex Sicilia annonam procuret.* 46 — 70. *Deinde Roman tendit.* 71 — 97. *Romae timor. Senatus Caesari obnoxius Unus Metellus tribunus se opponit aerarium spoliaturis.* 9 — 133. *Minatur ei Caesar.* 134 — 140. *Cotta Metellum a cedendum hortatur.* 141 — 152. *Aperitur templum, aerari umque inde promitur.* 153 — 168. *Interim Pompeius copia ex Graecia Asiaque cogit, quae recensentur.* 169 — 297. *Cae sar in Hispaniam iturus ad Massiliam tendit, quae fida man serat Pompeio.* 298 — 303. *Mittunt Massilienses legato ad illum, civile bellum deprecantes.* 304 — 357. *Caesar tame Massiliam obsidet.* 358 — 374. *Describuntur munitiones.* 37 — 398. *Lucum iubet Caesar exscindi sacrum, cogitque ips renuentes milites.* 399 — 452. *Caesar in Hispaniam abiens Trebonio mandat oppugnationem. Agger iacitur; pugnatur acceditur ad muros; vinea agitur.* 453 — 496. *Erumpun noctu Massilienses hostesque profligant terra.* 497 — 508 *Igitur mari res tentatur. Brutus adest cum classe.* 507 — 537 *Navalis fit pugna. Ea per singula facinora uberius describi tur.* 538 — 751. *Vincuntur Massilienses, Brutusque victo evadit.* 752 — 762.

Propulit ut classem velis cedentibus Auster
Incumbens, mediumque rates tenuere profundum
Omnis in Ionios spectabat navita fluctus:
Solus ab Hesperia non flexit lumina terra
Magnus, dum patrios portus, dum litora numquam
Ad visus reditura suos, tectumque cacumen
Nubibus, et dubios cernit vanescere montes.
Inde soporifero cesserunt languida somno
Membra ducis. Diri tum plena horroris imago
Visa caput moestum per hiantes Iulia terras
Tollere, et accenso furialis stare sepulchro.

Sedibus Elysiis, campoque expulsa piorum
Ad Stygias, inquit, *tenebras manesque nocentes*
Post bellum civile trahor. Vidi ipsa tenentes
Eumenidas, quaterent quas vestris lampadas armis.
Praeparat innumeras puppes Acherontis adusti
Portitor: in multas laxantur Tartara poenas.
Vix operi iunctae dextra properante sorores
Sufficiunt: lassant rumpentes stamina Parcas.
Coniuge me laetos duxisti, Magne, triumphos:
Fortuna est mutata toris: semperque potentes
Detrahere in cladem fato damnata maritos,
En nupsit tepido pellex Cornelia busto.
Haereat illa tuis per bella, per aequora signis,
Dum non securos liceat mihi rumpere somnos,
Et nullum vestro vacuum sit tempus amori,
Sed teneat Caesarque dies, et Iulia noctes.
Me non Lethaeae, coniux, oblivia ripae
Immemorem fecere tui, regesque silentum
Permisere sequi. Veniam, te bella gerente,
In medias acies. Numquam tibi, Magne, per umbras
Perque meos manes generum non esse licebit.
Abscidis frustra ferro tua pignora. Bellum
Te faciet civile meum. Sic fata, refugit
Umbra per amplexus trepidi dilapsa mariti.
Ille, dei quamvis cladem manesque minentur,
Maior in arma ruit, certa cum mente malorum.
Et, *quid,* ait, *vani terremur imagine visus?*
Aut nihil est sensus animis a morte relictum,
Aut mors ipsa nihil. Titan iam pronus in undas
Ibat, et igniferi tantum demerserat orbis,
Quantum deesse solet lunae, seu plena futura est,
Seu iam plena fuit: tunc obtulit hospita tellus
Puppibus accessus faciles: legere rudentes,
Et posito remis petierunt litora malo.
Caesar, ut emissas venti rapuere carinas,
Absconditque fretum classes, et litore solus

Dux stetit Hesperio, non illum gloria pulsi
Laetificat Magni: queritur quod tuta per aequo:
Terga ferant hostes. Neque enim iam sufficit ull
Praecipiti fortuna viro: nec vincere tanti,
Ut bellum differret, erat. Tum pectore curas
Expulit armorum, pacique intentus agebat,
Quoque modo vanos populi conciret amores,
Gnarus, et irarum caussas et summa favoris
Annona momenta trahi. Namque adserit urbes
Sola fames, emiturque metus, cum segne potente
Volgus alunt. Nescit plebes ieiuna timere.
Curio Sicanias transcendere iussus in urbes,
Qua mare tellurem subitis aut obruit undis,
Aut scidit, et medias fecit sibi litora terras.
Vis illic ingens pelagi, semperque laborant
Aequora, ne rupti repetant confinia montes:
Bellaque Sardoas etiam sparguntur in oras.
Utraque frugiferis est insula nobilis arvis,
Nec plus Hesperiam longinquis messibus ullae,
Nec Romana magis complerunt horrea terrae:
Ubere vix glebae superat, cessantibus Austris,
Cum medium nubes Borea cogente sub axem
Effusis magnum Libye tulit imbribus annum.
Haec ubi sunt provisa duci, tunc agmina victo
Non armata trahens, sed pacis habentia vultum,
Tecta petit patriae. Pro, si remeasset in urben
Gallorum tantum populis Arctoque subacta,
Quam seriem rerum longa praemittere pompa,
Quas potuit belli facies! Ut vincula Rheno,
Oceanoque daret! celsos ut Gallia currus
Nobilis, et flavis sequeretur mixta Britannis.
Perdidit o qualem vincendo plura triumphum!
Non illum laetis vadentem coetibus urbes,
Sed tacitae videre metu. Non constitit usquam
Obvia turba duci. Gaudet tamen esse timori
Tam magno populis, et se non mallet amari.

Iamque et praecipites superaverat Anxuris arces,
Et qua Pontinas via dividit uda paludes,
Qua sublime nemus, Scythicae qua regna Dianae;
Quaque iter est Latiis ad summam fascibus Albam;
Excelsa de rupe procul iam prospicit urbem,
Arctoi toto non visam tempore belli:
Miraturque suae, sic fatus, moenia Romae:
Tene, deûm sedes, non ullo Marte coacti
Deseruere viri? Pro qua pugnabitur urbe?
Di, melius, quod non Latias Eous in oras
Nunc furor incubuit, nec iuncto Sarmata velox
Pannonio, Dacisque Getes admixtus: habenti
Tam pavidum tibi, Roma, ducem Fortuna pepercit,
Quod bellum civile fuit. Sic fatur, et urbem
Adtonitam terrore subit. Namque ignibus atris
Creditur, ut captae, rapturus moenia Romae,
Sparsurusque deos. Fuit haec mensura timoris:
Velle putant, quaecumque potest. Non omina festa,
Non victas laeto voces simulare tumultu:
Vix odisse vacat. Phoebea palatia complet
Turba Patrum, nullo cogendi iure senatus,
E latebris educta suis. Non consule sacrae
Fulserunt sedes: non proxima lege potestas
Praetor adest: vacuaeque loco cessere curules.
Omnia Caesar erat. Privatae curia vocis
Testis adest. Sedere Patres, censere parati,
Si regnum, si templa sibi, iugulumque senatus,
Exsiliumque petat. Melius, quod plura iubere
Erubuit, quam Roma pati. Tamen exit in iram,
Viribus an possent obsistere iura, per unum
Libertas experta virum: pugnaxque Metellus
Ut videt ingenti Saturnia templa revelli
Mole, rapit gressus, et, Caesaris agmina rumpens,
Ante fores nondum reseratae constitit aedis.

(Usque adeo solus ferrum mortemque timere
Auri nescit amor. Pereunt discrimine nullo
Amissae leges: sed, pars vilissima rerum,
Certamen movistis, opes) prohibensque rapina
Victorem, clara testatur voce Tribunus:
Non nisi per nostrum vobis percussa patebunt
Templa latus, nullasque feres nisi sanguine sacro
Sparsas, raptor, opes. Certe violata potestas
Invenit ista deos: Crassumque in bella secutae
Saeva tribunitiae voverunt proelia dirae.
Detege iam ferrum: neque enim tibi turba verenda est,
Spectatrix scelerum: deserta stamus in urbe.
Non feret e nostro sceleratus praemia miles:
Sunt quos prosternas populi, quae moenia dones.
Pacis ad exhaustae spolium non cogit egestas:
Bellum, Caesar, habes. His magnam victor in iram
Vocibus accensus: *Vanam spem mortis honestae*
Concipis: haud, inquit, *iugulo se polluet isto*
Nostra, Metelle, manus. Dignum te Caesaris ira
Nullus honos faciet. Te vindice tuta relicta est
Libertas? Non usque adeo permiscuit imis
Longus summa dies, ut non, si voce Metelli
Serventur leges, malint a Caesare tolli.
Dixerat, et, nondum foribus cedente tribuno,
Acrior ira subit: saevos circumspicit enses,
Oblitus simulare togam. Tum Cotta Metellum
Compulit audaci nimium desistere coepto.
Libertas, inquit, *populi, quem regna coercent,*
Libertate perit; cuius servaveris umbram,
Si, quidquid iubeare, velis. Tot rebus iniquis
Paruimus victi: venia est haec sola pudoris,
Degenerisque metus, nil iam potuisse negari.
Ocius avertat diri mala semina belli.
Damna movent populos, si quos sua iura tuentur.
Non sibi, sed domino gravis est, quae servit, egestas.

Protinus abducto patuerunt templa Metello.
Tunc rupes Tarpeia sonat, magnoque reclusas
Testatur sridore fores: tunc conditus imo
Eruitur templo, multis intactus ab annis
Romani census populi, quem Punica bella,
Quem dederat Perses, quem victi praeda Philippi:
Quod tibi, Roma, fuga Pyrrhus trepidante reliquit,
Quo te Fabricius regi non vendidit auro,
Quidquid parcorum mores servastis avorum,
Quod dites Asiae populi misere tributum,
Victorique dedit Minoia Creta Metello,
Quod Cato longinqua vexit super aequora Cypro.
Tunc Orientis opes, captorumque ultima regum
Quae Pompeianis praelata est gaza triumphis
Egeritur: tristi spoliantur templa rapina;
Pauperiorque fuit tunc primum Caesare Roma.
Interea totum Magni fortuna per orbem
Secum casuras in proelia moverat urbes.
Proxima vicino vires dat Graecia bello.
Phocaicas Amphisa manus scopulosaque Cyrrha,
Parnasusque iugo misit desertus utroque.
Boeoti coiere duces, quos impiger ambit
Fatidica Cephisos aqua, Cadmeaque Dirce,
Pisaeaeque manus, populisque per aequora mittens
Sicaniis Alpheos aquas. Tunc Maenala liquit
Arcas, et Herculeam miles Trachinius Oeten.
Thesproti, Dryopesque ruunt, quercusque silentes
Chaonio veteres liquerunt vertice Sellae.
Exhausit totas quamvis delectus Athenas,
Exiguae Phoebea tenent navalia puppes,
Tresque petunt veram credi Salamina carinae.
Iam dilecta Iovi centenis venit in arma
Creta vetus populis, Cnososque agitare pharetras
Docta, nec Eois peior Gortyna sagittis;
Tunc qui Dardaniam tenet Oricon, et vagus altis

Dispersus silvis Athamas, et nomine prisco
Encheliae, versi testantes funera Cadmi,
Colchis, et Adriacas spumans Apsyrtos in undas,
Et Penei qui rura colunt, quorumque labore
Thessalus Aemoniam vomer proscindit Iolcon.
Inde lacessitum primo mare, cum rudis Argo
Miscuit ignotas temerato litore gentes,
Primaque cum ventis, pelagique furentibus undis
Composuit mortale genus, fatisque per illam
Accessit mors una ratem. Tunc linquitur Haemus
Thracius, et populum Pholoe mentita biformem.
Deseritur Strymon tepido committere Nilo
Bistonias consuetus aves, et barbara Cone
Sarmaticas ubi perdit aquas, sparsamque profundo
Multifidi Peucen unum caput adluit Istri:
Mysiaque, et gelido tellus perfusa Caico
Idalis, et nimium glebis exilis Arisbe.
Quique colunt Pitanen, et quae tua munera, Pallas,
Lugent damnatae Phoebo victore Celaenae:
Qua celer et ripis descendens Marsya rectis
Errantem Maeandron adit, mixtusque refertur:
Passaque ab auriferis tellus exire metallis
Pactolon: qua culta secat non vilior Hermus.
Iliacae quoque signa manus, perituraque castra
Ominibus petiere suis: nec fabula Troiae
Continuit, Phrygiique ferens se Caesar Iuli.
Accedunt Syriae populi, desertus Orontes,
Et felix, (sic fama) Ninos: ventosa Damasços,
Gazaque, et arbusto palmarum dives Idume,
Et Tyros instabilis, pretiosaque murice Sidon.
Has ad bella rates, non flexo limite ponti,
Certior haud ullis duxit Cynosura carinis.
Phoenices primi, famae si creditur, ausi
Mansuram rudibus vocem signasse figuris.
Nondum flumineas Memphis contexere biblos

Noverat: et saxis tantum, volucresque feraeque,
Sculptaque servabant magicas animalia linguas.
Deseritur Taurique nemus, Perseaque Tarsos,
Coryciumque patens exesis rupibus antrum,
Mallos, et extremae resonant navalibus Aegae:
Itque Cilix iusta, iam non pirata, carina.
Movit et Eoos bellorum fama recessus,
Qua colitur Ganges, toto qui solus in orbe
Ostia nascenti contraria solvere Phoebo
Audet, et adversum fluctus impellit in Eurum:
Hic ubi Pellaeus, post Tethyos aequora, ductor
Constitit, et magno vinci se fassus ab orbe est.
Quaque ferens rapidum diviso gurgite fontem
Vastis Indus aquis mixtum non sentit Hydaspen.
Quique bibunt tenera dulces ab arundine succos,
Et qui tinguentes croceo medicamine crinem
Fluxa coloratis adstringunt carbasa gemmis.
Quique suas struxere pyras, vivique calentes
Conscendere rogos. — Pro, quanta est gloria genti,
Iniecisse manum fatis, vitaque repletos,
Quod superest, donasse deis! — Venere feroces
Cappadoces, duri populus nunc cultor Amani,
Armeniusque tenens volventem saxa Niphaten:
Aethera tangentes silvas liquere Coatrae.
Ignotum vobis, Arabes, venistis in orbem,
Umbras mirati nemorum non ire sinistras.
Tum furor extremos movit Romanus Oretas,
Carmanosque duces, quorum deflexus in Austrum
Aether, non totam mergi tamen adspicit Arcton,
Lucet et exigua velox ibi nocte Bootes.
Aethiopumque solum, quod non premeretur ab ulla
Signiferi regione poli, nisi, poplite lapso,
Ultima curvati procederet ungula Tauri.
Quaque caput rapido tollit cum Tigride magnus
Euphrates, quos non diversis fontibus edit
Persis, et incertum, tellus si misceat amnes,

Quod potius sit nomen aquis. Sed sparsus in agros
Fertilis Euphrates Phariae vice fungitur undae:
At Tigrim subito tellus absorbet hiatu,
Occultosque tegit cursus, rursusque renatum
Fonte novo flumen pelagi non abnegat undis.
Inter Caesareas acies, diversaque signa
Pugnaces dubium Parthi tenuere favorem,
Contenti fecisse duos. Tinxere sagittas
Errantes Scythiae populi, quos gurgite Bactros
Includit gelido, vastisque Hyrcania silvis.
Hinc Lacedaemonii, moto gens aspera freno,
Heniochi, saevisque affinis Sarmata Moschis.
Colchorum qua rura secat ditissima Phasis:
Qua Croeso fatalis Halys, qua vertice lapsus
Riphaeo Tanais diversi nomina mundi
Imposuit ripis, Asiaeque et terminus idem
Europae, mediae dirimens confinia terrae,
Nunc huc, nunc illuc, qua flectitur, ampliat orbem.
Quaque, fretum torrens, Maeotidos egerit undas
Pontus, et Herculeis aufertur gloria metis,
Oceanumque negat solas admittere Gades.
Hinc Essedoniae gentes, auroque ligatas
Substringens, Arimaspe, comas: hinc fortis Arius
Longaque Sarmatici solvens ieiunia belli
Massagetes quo fugit equo: volucresque Geloni.
Non, cum Memnoniis deducens agmina regnis
Cyrus, et effusis numerato milite telis
Descendit Perses, fraternique ultor amoris
Aequora cum tantis percussit classibus, unum
Tot reges habuere ducem. Coiere nec umquam
Tam variae cultu gentes, tam dissona vulgi
Ora. Tot immensae comites missura ruinae
Excivit populos, et dignas funere Magni
Exsequias Fortuna dedit. Non corniger Hammon
Mittere Marmaridas cessavit in arma catervas:
Quidquid ab occiduis Libye patet arida Mauris,

Usque Paraetonias Eoa ad litora Syrtes.
Acciperet felix ne non semel omnia Caesar,
Vincendum pariter Pharsalia praestitit orbem.
Ille ubi deseruit trepidantis moenia Romae,
Agmine nubiferam rapto superevolat Alpem.
Cumque alii famae populi terrore paverent,
Phocais in dubiis ausa est servare iuventus
Non Graia levitate fidem, signataque iura,
Et caussas, non fata, sequi. Tamen ante furorem
Indomitum duramque viri deflectere mentem
Pacifico sermone parant, hostemque propinquum
Orant, Cecropiae praelata fronde Minervae:
Semper in externis populo communia vestro
Massiliam bellis testatur fata tulisse,
Comprensa est Latiis quaecumque annalibus aetas.
Et nunc, ignoto si quos petis orbe triumphos,
Accipe devotas externa in praelia dextras.
At si funestas acies, si dira paratis
Proelia discordes, lacrymas civilibus armis
Secretumque damus. Tractentur vulnera nulla
Sacra manu. Si coelicolis furor arma dedisset,
Aut si terrigenae tentarent astra Gigantes,
Non tamen auderet pietas humana vel armis
Vel votis prodesse Iovi; sortisque deorum
Ignarum mortale genus, per fulmina tantum
Sciret adhuc coelo solum regnare Tonantem.
Adde quod innumerae concurrunt undique gentes,
Nec sic horret iners scelerum contagia mundus,
Ut gladiis egeant civilia bella coactis.
Sit mens ista quidem cunctis, ut vestra recusent
Fata, nec haec alius committat proelia miles.
Cui non conspecto languebit dextra parente?
Telaque diversi prohibebunt spargere fratres.
Finis adest rerum, si non committitis illis
Arma, quibus fas est. Nobis haec summa precandi:
Terribiles aquilas, infestaque signa relinquas

Urbe procul, nostrisque velis te credere muris,
Excludique sinas, admisso Caesare, bellum.
Sit locus exceptus sceleri, Magnoque tibique
Tutus, ut, invictae fatum si consulat urbi,
Foedera si placeant, sit, quo veniatis inermes.
Vel, cum tanta vocent discrimina Martis Iberi,
Quid rapidum deflectis iter? Non pondera rerum
Nec momenta sumus: numquam felicibus armis
Usa manus, patriae primis a sedibus exsul.
Et post translatas exustae Phocidos arces,
Moenibus exiguis alieno in litore tuti,
Illustrat quos sola fides. Si claudere muros
Obsidione paras, et vi perfringere portas:
Excepisse faces tectis, et tela parati,
Undarum raptos aversis fontibus haustus
Quaerere, et effossam sitientes lambere terram.
Et, desit si larga Ceres, tunc horrida cerni,
Foedaque contingi maculato carpere morsu.
Nec pavet hic populus pro libertate subire,
Obsessum Poeno gessit quod Marte Saguntum.
Pectoribus rapti matrum, frustraque trahentes
Ubera sicca fame, medios mittentur in ignes;
Uxor et a caro poscet sibi fata marito.
Vulnera miscebunt fratres, bellumque coacti
Hoc potius civile gerent. Sic Graia iuventus
Finierat: cum, turbato iam prodita voltu,
Ira ducis tandem testata est voce dolorem:
   Vana movet Graios nostri fiducia cursus.
Quamvis Hesperium mundi properemus ad axem,
Massiliam delere vacat. Gaudete cohortes:
Obvia praebentur fatorum munere bella.
Ventus ut amittit vires, nisi robore densae
Occurrant silvae, spatio diffusus inani:
Utque perit magnus nullis obstantibus ignis,
Sic hostes mihi deesse nocet: damnumque putamus
Armorum, nisi, qui vinci potuere, rebellent.

Sed si solus eam, dimissis degener armis,
Tunc mihi tecta patent. Iam non excludere tantum,
Inclusisse volunt. At enim contagia belli
Dira fugant. Dabitis poenas pro pace petita:
Et nihil esse meo discetis tutius aevo,
Quam duce me bellum. Sic postquam fatus, ad urbem
Haud trepidam convertit iter: tunc moenia clausa
Conspicit; et densa iuvenum vallata corona.
Haud procul a muris tumulus surgentis in altum
Telluris parvum diffuso vertice campum
Explicat: haec patiens longo munimine cingi
Visa duci rupes, tutisque aptissima castris.
Proxima pars urbis celsam consurgit in arcem,
Par tumulo, mediisque sedent convallibus arva.
Tunc res immenso placuit statura labore,
Aggere diversos vasto committere colles.
Sed prius ut totam, qua terra cingitur, urbem
Clauderet, a summis perduxit ad aequora castris
Longum Caesar opus, fontesque et pabula campi
Amplexus fossa, densas tollentia pinnas
Cespitibus, crudaque exstruxit brachia terra.
Iam satis hoc Graiae memorandum contigit urbi,
Aeternumque decus, quod non impulsa, nec ipso
Strata metu, tenuit flagrantis in omnia belli
Praecipitem cursum: raptisque a Caesare cunctis,
Vincitur una mora. Quantum est, quod fata tenentur,
Quodque virum toti properans imponere mundo
Hos perdit Fortuna dies! Tunc omnia late
Procumbunt nemora, et spoliantur robore silvae:
Ut, cum terra levis mediam virgultaque molem
Suspendant, structa laterum compage ligatam
Arctet humum, pressus ne cedat turribus agger.

Lucus erat longo numquam violatus ab aevo,
Obscurum cingens connexis aera ramis,
Et gelidas alte submotis solibus umbras.
Hunc non ruricolae Panes, nemorumque potentes
Silvani Nymphaeque tenent, sed barbara ritu
Sacra deûm, structae diris altaribus arae;
Omnisque humanis lustrata cruoribus arbos.
Si qua fidem meruit superos mirata vetustas,
Illis et volucres metuunt insistere ramis,
Et lustris recubare ferae: nec ventus in illas
Incubuit silvas, excussaque nubibus atris
Fulgura: non ullis frondem praebentibus auris,
Arboribus suus horror inest. Tum plurima nigris
Fontibus unda cadit, simulacraque moesta deorum
Arte carent, caesisque extant informia truncis.
Ipse situs, putrique facit iam robore pallor
Attonitos: non vulgatis sacrata figuris
Numina sic metuunt: tantum terroribus addit,
Quos timeant non nosse deos. Iam fama ferebat
Saepe cavas motu terrae mugire cavernas,
Et procumbentes iterum consurgere taxos,
Et non ardentis fulgere incendia silvae,
Roboraque amplexos circumfluxisse dracones.
Non illum cultu populi propiore frequentant,
Sed cessere deis. Medio cum Phoebus in axe est,
Aut coelum nox atra tenet, pavet ipse sacerdos
Accessus, dominumque timet deprendere luci.

Hanc iubet immisso silvam procumbere ferro:
Nam vicina operi, belloque intacta priore
Inter nudatos stabat densissima montes.
Sed fortes tremuere manus, motique verenda
Maiestate loci, si robora sacra ferirent,
In sua credebant redituras membra secures.
Implicitas magno Caesar torpore cohortes
Ut vidit, primus raptam vibrare bipennem
Ausus, et aeriam ferro proscindere quercum,

Effatur, merso violata in robora ferro:
Iam ne quis vestrûm dubitet subvertere silvam,
Credite me fecisse nefas. Tunc paruit omnis
Imperiis non sublato secura pavore
Turba, sed expensa superorum et Caesaris ira.
Procumbunt orni, nodosa impellitur ilex,
Silvaque Dodones, et fluctibus aptior alnus,
Et non plebeios luctus testata cupressus,
Tum primum posuere comas, et fronde carentes
Admisere diem: propulsaque robore denso
Sustinuit se silva cadens. Gemuere videntes
Gallorum populi: muris sed clausa iuventus
Exsultat. Quis enim laesos impune putaret
Esse deos? Servat multos fortuna nocentes:
Et tantum miseris irasci numina possunt.
Utque satis caesi nemoris, quaesita per agros
Plaustra ferunt: curvoque soli cessantis aratro
Agricolae raptis annum flevere iuvencis.
Dux tamen, impatiens haesuri ad moenia Martis,
Versus ad Hispanas acies extremaque mundi,
Iussit bella geri. Stellatis axibus agger
Erigitur, geminasque aequantes moenia turres
Accipit: hae nullo fixerunt robore terram,
Sed per iter longum caussa repsere latenti.
Cum tantum nutaret onus, telluris inanes
Concussisse sinus quaerentem erumpere ventum
Credidit, et muros mirata est stare iuventus.
Illinc tela cadunt excelsas urbis in arces.
Sed maior Graio Romana in corpora ferro
Vis inerat. Neque enim solis excussa lacertis
Lancea, sed tenso ballistae turbine rapta,
Haud unum contenta latus transire, quiescit:
Sed pandens perque arma viam, perque ossa, relicta
Morte, fugit: superest telo post vulnera cursus.
At saxum quoties ingenti verberis actu
Excutitur, qualis rupes, quam vertice montis

Abscidit impulsu ventorum adiuta vetustas,
Frangit cuncta ruens: nec tantum corpora pressa
Exanimat: totos cum sanguine dissipat artus.
Ut tamen hostiles densa testudine muros
Tecta subit virtus, armisque innexa priores
Arma ferunt, galeamque extentus protegit umbo,
Quae prius ex longo nocuerunt missa recessu,
Iam post terga cadunt: nec Graiis flectere iactum,
Aut facilis labor est longinqua ad tela parati
Tormenti mutare modum: sed pondere solo
Contenti, nudis evolvunt saxa lacertis.
Dum fuit armorum series, ut grandine tecta
Innocua percussa sonant, sic omnia tela
Respuit: at postquam virtus incensa virorum
Perpetuam rupit defesso milite cratem,
Singula continuis cesserunt ictibus arma.
Tunc adoperta levi procedit vinea terra,
Sub cuius pluteis, et tecta fronte latentes
Moliri nunc ima parant, et vertere ferro
Moenia: nunc aries suspenso fortior ictu
Incussus densi compagem solvere muri
Tentat, et impositis unum subducere saxis.
Sed super et flammis, et magnae fragmine molis,
Et sudibus crebris, et adusti roboris ictu
Percussae cedunt crates, frustraque labore
Exhausto fessus repetit tentoria miles.

Summa fuit Graiis, starent ut moenia, voti.
Ultro acies inferre parant: armisque coruscas
Nocturni texere faces: audaxque iuventus
Erupit: non hasta viris, non letifer arcus,
Telum flamma fuit, rapiensque incendia ventus
Per Romana tulit celeri munimina cursu.
Nec, quamvis viridi luctetur robore, lentas
Ignis agit vires: teda sed raptus ab omni
Consequitur nigri spatiosa volumina fumi:
Nec solum silvas, sed saxa ingentia solvit,

Et crudae putri fluxerunt pulvere cautes.
Procubuit, maiorque iacens adparuit agger.
Spes victis telluris abit, placuitque profundo
Fortunam tentare mari. Non robore picto
Ornatas decuit fulgens tutela carinas,
Sed rudis, et qualis procumbit montibus, arbor
Conseritur, stabilis navalibus area bellis.
Et iam turrigeram Bruti comitata carinam
Venerat in fluctus Rhodani cum gurgite classis,
Stoechados arva tenens. Nec non et Graia iuventus
Omne suum fatis voluit committere robur:
Grandaevosque senes mixtis armavit ephebis.
Accepit non sola viros, quae stabat in undis,
Classis; et emeritas repetunt navalibus alnos.
Ut matutinos spargens super aequora Phoebus
Fregit aquis radios, et liber nubibus aether,
Et posito Borea, pacemque tenentibus Austris,
Servatum bello iacuit mare, movit ab omni
Quisque suam statione ratem, paribusque lacertis
Caesaris hinc pubes, hinc Graio remige classis
Tollitur: impulsae tonsis tremuere carinae,
Crebraque sublimes convellunt verbera puppes.
Cornua Romanae classis, validaeque triremes,
Quasque quater surgens exstructi remigis ordo
Commovet, et plures quae mergunt aequore pinus,
Multiplices cinxere rates. Hoc robur aperto
Oppositum pelago. Lunata fronte recedunt,
Ordine contentae gemino crevisse liburnae.
Celsior at cunctis Bruti praetoria puppis
Verberibus senis agitur, molemque profundo
Invehit, et summis longe petit aequora remis.
Ut tantum medii fuerat maris, utraque classis
Quod semel excussis posset transcurrere tonsis,
Innumerae vasto miscentur in aethere voces:
Remorumque sonus premitur clamore: nec ullae
Audiri potuere tubae. Tunc caerula verrunt,

Atque in transtra cadunt, et remis pectora pulsant.
Ut primum rostris crepuerunt obvia rostra:
In puppim rediere rates, emissaque tela
Aera texerunt, vacuumque cadentia pontum.
Et iam diductis extendunt cornua proris,
Diversaeque rates laxata classe receptae.
Ut, quoties aestu Zephyris Eurisve repugnat,
Huc abeunt fluctus, illuc mare: sic, ubi puppes
Sulcato varios duxerunt gurgite tractus,
Quod tulit illa ratis remis, haec repulit aequor.
Sed Graiis habiles pugnamque lacessere pinus
Et tentare fugam, nec longo frangere gyro
Cursum, nec tarde flectenti cedere clavo.
At Romana ratis stabilem praebere carinam
Certior, et terrae similem bellantibus usum.
Tunc in signifera residenti puppe magistro
Brutus ait: *Paterisne acies errare profundo,*
Artibus et certas pelagi? Iam consere bellum:
Phocaicis medias rostris oppone carinas.
Paruit, obliquas et praebuit hostibus alnos.
Tunc quaecumque ratis tentavit robora Bruti,
Ictu victa suo percussa et capta cohaesit.
Ast alias manicaeque ligant, teretesque catenae,
Seque tenent remis: tecto stetit aequore bellum.
Iam non excussis torquentur tela lacertis,
Nec longinqua cadunt iaculato vulnera ferro:
Miscenturque manus. Navali plurima bello
Ensis agit. Stat quisque suae de robore puppis
Pronus in adversos ictus: nullique perempti
In ratibus cecidere suis. Cruor altus in undis
Spumat, et obducti concreto sanguine fluctus.
Et quas immissi traxerunt vincula ferri,
Has prohibent iungi conserta cadavera puppes.
Semianimes alii vastum subiere profundum,
Hauseruntque suo permixtum sanguine pontum.
Hi, luctantem animam lenta cum morte trahentes,

Fractarum subita ratium periere ruina.
Irrita tela suas peragunt in gurgite caedes:
Et quodcumque cadit frustrato pondere ferrum,
Exceptum mediis invenit vulnus in undis.
Phocaicis Romana ratis vallata carinis,
Robore diducto dextrum laevumque tuetur
Aequo Marte latus: cuius dum pugnat ab alta
Puppe Tagus, Graiumque audax aplustre retentat,
Terga simul pariter missis et pectora telis
Transigitur: medio concurrit pectore ferrum,
Et stetit incertus, flueret quo vulnere, sanguis,
Donec utrasque simul largus cruor expulit hastas,
Divisitque animam, sparsitque in vulnera letum.
Dirigit huc puppim miseri quoque dextra Telonis,
Qua nullam melius, pelago turbante, carinae
Audivere manum: nec lux est notior ulli
Crastina, seu Phoebum videat, seu cornua lunae,
Semper venturis componere carbasa ventis.
Hic Latiae rostro compagem ruperat alni:
Pila sed in medium venere trementia pectus,
Avertitque ratem morientis dextra magistri.
Dum cupit in sociam Gyareus erepere puppim,
Excipit immissum suspensa per ilia ferrum,
Adfixusque rati, telo retinente, pependit.
Stant gemini fratres, foecundae gloria matris,
Quos eadem variis genuerunt viscera fatis.
Discrevit mors saeva viros: unumque relictum
Agnorunt miseri, sublato errore, parentes,
Aeternis caussam lacrymis: tenet ille dolorem
Semper, et amissum fratrem lugentibus obfert.
Quorum alter, mixtis obliquo pectine remis,
Ausus Romanae Graia de puppe carinae
Iniectare manum: sed eam gravis insuper ictus
Amputat: illa tamen nisu, quo prenderat, haesit,

Deriguitque tenens strictis inmortua nervis.
Crevit in adversis virtus: plus nobilis irae
Truncus habet: fortique instaurat proelia laeva,
Rapturusque suam procumbit in aequora dextram.
Haec quoque cum toto manus est abscisa lacerto.
Iam clypeo telisque carens, non conditur ima
Puppe: sed expositus, fraternaque pectore nudo
Arma tegens, crebra confixus cuspide perstat:
Telaque multorum leto casura suorum
Emerita iam morte tenet. Tum vulnere multo
Effugientem animam lassos collegit in artus:
Membraque contendit toto, quicumque manebat,
Sanguine, et hostilem, defectis robore membris,
Insiluit, solo nociturus pondere, puppim.
Strage virum cumulata ratis, multoque cruore
Plena, per obliquum crebros latus accipit ictus.
At postquam ruptis pelagus compagibus hausit,
Ad summos repleta foros, descendit in undas,
Vicinum involvens contorto vertice pontum.
Aequora discedunt mersa diducta carina,
Inque locum puppis cecidit mare. Multaque ponto
Praebuit illa dies varii miracula fati.
Ferrea dum puppi rapidos manus inserit uncos,
Adfixit Lycidam. Mersus foret ille profundo,
Sed prohibent socii, suspensaque crura retentant.
Scinditur avulsus: nec, sicut vulnere, sanguis
Emicuit lentus: ruptis cadit undique venis:
Discursusque animae diversa in membra meantis
Interceptus aquis. Nullius vita perempti
Est tanta dimissa via: pars ultima trunci
Tradidit in letum vacuos vitalibus artus;
At tumidus qua pulmo iacet, qua viscera fervent,
Haeserunt ibi fata diu: luctataque multum
Hac cum parte viri vix omnia membra tulerunt.
Dum nimium pugnax unius turba carinae
Incumbit prono lateri, vacuamque relinquit,

Qua caret hoste, ratem: congesto pondere puppis
Versa, cava texit pelagus nautasque carina;
Brachia nec licuit vasto iactare profundo,
Sed clauso periere mari. — Tunc unica diri
Conspecta est leti facies, cum forte natantem
Diversae rostris iuvenem fixere carinae.
Discessit medium tam vastos pectus ad ictus:
Nec prohibere valent obtritis ossibus artus,
Quo minus aera sonent. Eliso ventre, per ora
Eiectat saniem permixtus viscere sanguis.
Postquam inhibent remis puppes, ac rostra recedunt,
Deiectum in pelagus perfosso pectore corpus
Vulneribus transmisit aquas.—Pars maxima turbae
Naufraga, iactatis morti obluctata lacertis,
Puppis ad auxilium sociae concurrit: at illi
Robora cum vetitis prensarent altius ulnis,
Nutaretque ratis populo peritura recepto,
Impia turba super medios ferit ense lacertos:
Brachia linquentes Graia pendentia puppi,
A manibus cecidere suis: non amplius undae
Sustinuere graves in summo gurgite truncos.
Iamque omni fusis nudato milite telis,
Invenit arma furor: remum contorsit in hostem
Alter: at hi tortum validis aplustre lacertis,
Avulsasque rotant, excusso remige, sedes.
In pugnam fregere rates. Sidentia pessum
Corpora caesa tenent, spoliantque cadavera ferro.
Multi inopes teli, iaculum letale revulsum
Vulneribus traxere suis, et viscera laeva
Oppressere manu, validos dum praebeat ictus
Sanguis, et hostilem cum torserit, exeat, hastam.
Nulla tamen plures hoc edidit aequore clades,
Quam pelago diversa lues. Nam pinguibus ignis
Adfixus tedis, et tecto sulfure vivax
Spargitur: at faciles praebere alimenta carinae

Nunc pice, nunc liquida rapuere incendia cera.
Nec flammas superant undae: sparsisque per aequor
Iam ratibus, fragmenta ferus sibi vindicat ignis.
Hic recipit fluctus, extinguat ut aequore flammas:
Hi, ne mergantur, tabulis ardentibus haerent.
Mille modos inter leti, mors una timori est,
Qua coepere mori. Nec cessat naufraga virtus.
Tela legunt deiecta mari, ratibusque ministrant:
Incertasque manus ictu languente per undas
Exercent. Nunc, rara datur si copia ferri,
Utuntur pelago. Saevus complectitur hostem
Hostis, et implicitis gaudent subsidere membris,
Mergentesque mori. — Pugna fuit unus in illa
Eximius Phoceus animam servare sub undis,
Scrutarique fretum, si quid mersisset arenis,
Et nimis adfixos unci convellere morsus,
Adductum quoties non senserat ancora funem.
Hic ubi compressum penitus deduxerat hostem,
Victor et incolumis summas remeabat ad undas.
Sed se per vacuos credit dum surgere fluctus,
Puppibus occurrit, tandemque sub aequore mansit.
Hi super hostiles iecerunt brachia remos,
Et ratium tenuere fugam. Non perdere letum
Maxima cura fuit; multus sua volnere puppi
Adfixit moriens, et rostris abstulit ictus.
Stantem sublimi Tyrrhenum culmine prorae
Lygdamus excussa, Balearis tortor habenae,
Glande petens, solido fregit cava tempora plumbo.
Sedibus expulsi, postquam cruor omnia rupit
Vincula, procumbunt oculi: stat lumine rapto
Adtonitus, mortisque illas putat esse tenebras.
At postquam membris sensit constare vigorem,
Vos, ait, *o socii*, *sicut tormenta soletis*,
Me quoque mittendis rectum componite telis.
Egere quod superest animae, Tyrrhene, per omnes

Bellorum casus. Ingentem militis usum
Hoc habet ex magna defunctum parte cadaver:
Viventis feriere loco. Sic fatus in hostem
Caeca tela manu, sed non tamen irrita, mittit.
Excipit haec iuvenis generosi sanguinis Argus,
Qua iam non medius descendit in ilia venter,
Adiuvitque suo procumbens pondere ferrum.
Stabat diversa victae iam parte carinae
Infelix Argi genitor; (non ille iuventae
Tempore Phocaicis ulli cessurus in armis:
Victum aevo robur cecidit, fessusque senecta
Exemplum, non miles erat;) qui, funere viso,
Saepe cadens longae senior per transtra carinae
Pervenit ad puppim, spirantesque invenit artus.
Non lacrymae cecidere genis, non pectora tundit,
Distentis toto riguit sed corpore palmis.
Nox subit, atque oculos vastae obduxere tenebrae,
Et miserum cernens agnoscere desinit Argum.
Ille caput labens et iam languentia colla,
Viso patre, levat: vox fauces nulla solutas
Prosequitur: tacito tantum petit oscula vultu,
Invitatque patris claudenda ad lumina dextram.
Ut torpore senex caruit, viresque cruentus
Coepit habere dolor, *Non perdam tempora*, dixit,
A saevis permissa deis, iugulumque senilem
Confodiam. Veniam misero concede parenti,
Arge, quod amplexus, extrema quod oscula fugi.
Nondum destituit calidus tua vulnera sanguis,
Semianimusque iaces, et adhuc potes esse superstes.
Sic fatus, quamvis capulum per viscera missi
Polluerat gladii, tamen alta sub aequora tendit
Praecipiti saltu. Letum praecedere nati
Festinantem animam morti non credidit uni.
Inclinant iam fata ducum: nec iam amplius anceps
Belli casus erat: Graiae pars maxima classis
Mergitur: ast aliae mutato remige puppes

Victores rexere suos: navalia paucae
Praecipiti tenuere fuga. Quis in urbe parentum
Fletus erat! quanti matrum per litora planctus!
Coniunx saepe sui, confusis vultibus unda,
Credidit ora viri, Romanum amplexa cadaver:
Accensisque rogis, miseri de corpore trunco
Certavere patres. At Brutus in aequore victor,
Primus Caesareis pelagi decus addidit armis.

LIBER QUARTUS.

ARGUMENTUM.

Interea Caesar est in Hispania, ubi Afranius et Petreius legati praeerant copiis Pompeianis vel potius Romanis Iberisque iunctis. 1—10. *Ad Ilerdam res geritur.* 11—23. *Fit proelium.* 24—47. *Vere adveniente aquarum fiunt fluctus, et inundantur castra.* 48—90. *Existit fames annonaeque caritas.* 91—97. *Diluvium.* 98—120. *Denique aquae recedunt. Petreius abit Ilerda.* 121—147. *Caesar eum persequens, pugnam facit.* 148—156. *Fugientem hostem a tergo iubet excipi.* 157—166. *Castra locantur utrinque et a Pompeianis et Caesarianis; Agnoscunt se invicem cives, et manus iungunt, et pocula miscent. At Petreius suos abigit, eosque alloquitur.* 167—235. *Bellum recipitur.* 236—253. *Fuga fit Pompeianorum Ilerdam versus.* 254—263. *Praecludit eos Caesar ab aqua.* 264—266. *Describitur Pompeianorum aquae inopia.* 267—336. *Afranius pacem petit a Caesare.* 337—362. *Fit pax. Recreantur adversarii, militesque, et incolae.* 363—401. *Interim Antonius, Caesaris legatus, in ora Dalmatica, Salonis, obsidetur a Pompeianis. Conantur Caesariani effugere noctu ratibus iunctis. Quarum duae evadunt. At intercepti, qui tertia vehuntur, a Pompeianis, semetipsos invicem interficiunt.* 402—581. *Curio interim, ex Sicilia ad Bagradam fluvium in Africa appellit prope Uticam, edoceturque ab incola quodam de regione, deque Herculis ibi contra Antaeum rebus gestis, deque Scipionis.* 582—660. *Curio Varum pellit.* 661—714. *Contra Iubam pugnat; sed circumventus eius insidiis, ipse cum copiis perit.* 715—798. *Apostrophe ad Curionem.* 799—824.

At procul extremis terrarum Caesar in oris
Martem saevus agit, non multa caede nocentem,
Maxima sed fati ducibus momenta daturum.
Iure pari rector castris Afranius illis
Ac Petreius erat: concordia duxit in aequas
Imperium commune vices, tutelaque valli
Pervigil; alterno paret custodia signo.
His, praeter Latias acies, erat impiger Astur,
Vettonesque leves, profugique a gente vetusta
Gallorum Celtae, miscentes nomen Iberis.
Colle tumet modico, lenique excrevit in altum
Pingue solum tumulo: super hunc fundata vetusta
Surgit Ilerda manu. Placidis praelabitur undis
Hesperios inter Sicoris non ultimus amnes,
Saxeus ingenti quem pons amplectitur arcu,
Hibernas passurus aquas. At proxima rupes
Signa tenet Magni: nec Caesar colle minore
Castra levat: medius dirimit tentoria gurges.
Explicat hinc tellus campos effusa patentes,
Vix oculo prendente modum; camposque coerces,
Cinga rapax, vetitus fluctus et litora cursu
Oceani pepulisse tuo: nam gurgite mixto,
Qui praestat terris, aufert tibi nomen Iberus.
Prima dies belli cessavit Marte cruento,
Spectandasque ducum vires, numerosaque signa
Exposuit. Piguit sceleris; pudor arma furentum
Continuit; patriaeque et ruptis legibus unum
Donavere diem. Prono tunc Caesar Olympo
In noctem subita circumdedit agmina fossa,
Dum primae praestant acies, hostemque fefellit,
Et prope consertis obduxit castra maniplis.
Luce nova collem subito conscendere cursu,
Qui medius tutam castris dirimebat Ilerdam,
Imperat. Huc hostem pariter terrorque pudorque
Impulit; et rapto tumulum prior agmine cepit.
His virtus ferrumque locum promittit: at illis

Ipse locus. Miles rupes oneratus in altas
Nititur: adversoque acies in monte supina
Haeret, et in tergum casura, umbone sequentis
Erigitur. Nulli telum vibrare vacabat,
Dum labat, et fixo firmat vestigia pilo,
Dum scopulos, stirpesque tenent, atque hoste relicto
Caedunt ense viam. Vidit lapsura ruina
Agmina dux, equitemque iubet succedere bello,
Munitumque latus laevo producere gyro.
Sic pedes ex facili nulloque urgente receptus,
Irritus et victor, subducto Marte, pependit.
Hactenus armorum discrimina: cetera bello
Fata dedit variis incertus motibus aer.
Pigro bruma gelu, siccis Aquilonibus haerens,
Aethere constricto pluvias in nube tenebat.
Urebant montana nives, camposque iacentes
Non duraturae conspecto sole pruinae:
Atque omnis propior mergenti sidera coelo
Aruerat tellus, hiberno dura sereno.
Sed postquam vernus calidum Titana recepit
Sidera respiciens delapsae portitor Helles,
Atque iterum, aequatis ad iustae pondera Librae
Temporibus, vicere dies: tunc sole relicto,
Cynthia quo primum cornu dubitanda refulsit,
Exclusit Boream, flammasque accepit ab Euro.
Ille suo nubes quascumque invenit in axe,
Torsit in occiduum Nabataeis flatibus orbem:
Et quas sentit Arabs, et quas Gangetica tellus
Exhalat nebulas, quidquid concrescere primus
Sol patitur, quidquid coeli fuscator Eoi
Intulerat Corus, quidquid defenderat Indos.
Incendere diem nubes oriente remotae;
Nec medio potuere graves incumbere mundo,
Sed nimbos rapuere fuga. Vacat imbribus Arctos,
Et notus; in solam Calpen fluit humidus aer.

Hic, ubi iam Zephyri fines et summus Olympi
Cardo tenet Tethyn, vetitae transcurrere, densos
Involvere globos; congestumque aeris atri
Vix recipit spatium, quod separat aethere terram.
Iamque polo pressae largos densantur in imbres,
Spissataeque fluunt: nec servant fulmina flammas,
Quamvis crebra micent: moriuntur fulgura nimbis.
Hinc imperfecto complectitur aera gyro
Arcus, vix ulla variatus luce colorem,
Oceanumque bibit, raptosque ad nubila fluctus
Pertulit, et coelo diffusum reddidit aequor.
Iamque Pyrenaeae, quas numquam solvere Titan
Evaluit, fluxere nives, fractoque madescunt
Saxa gelu. Tum, quae solitis e fontibus exit,
Non habet unda vias: tam largas alveus omnis
A ripis accepit aquas. Iam naufraga campo
Caesaris arma natant, impulsaque gurgite multo
Castra labant: alto restagnant flumina vallo.
Non pecorum raptus faciles, non pabula mersi
Ulla ferunt sulci: tectarum errore viarum
Fallitur occultis sparsus populator in agris.
Iamque, comes semper magnorum prima malorum,
Saeva fames aderat: nulloque obsessus ab hoste
Miles eget; toto censu non prodigus emit
Exiguam Cererem. Pro lucri pallida tabes!
Non deest prolato ieiunus venditor auro.
Iam tumuli collesque latent: iam flumina cuncta
Condidit una palus, vastaque voragine mersit:
Absorpsit penitus rupes, ac tecta ferarum
Detulit, atque ipsas hausit, subitisque frementes
Vorticibus contorsit aquas et repulit aestus
Fortior Oceani. Nec Phoebum surgere sentit
Nox subiecta polo; rerum discrimina miscet
Deformis coeli facies, iunctaeque tenebrae.
Sic mundi pars ima iacet, quam zona nivalis
Perpetuaeque premunt hiemes; non sidera coelo

Ulla videt, sterili non quidquam frigore gignit,
Sed glacie medios signorum temperat ignes.
Sic, o summe parens mundi, sic sorte secunda
Aequorei rector facias, Neptune, tridentis:
Et tu perpetuis impendas aera nimbis;
Tu remeare vetes quoscumque emiseris aestus.
Non habeant amnes declivem ad litora cursum,
Sed pelagi referantur aquis: concussaque tellus
Laxet iter fluviis. Hos campos Rhenus inundet,
Hos Rhodanus: vastos obliquent flumina fontes,
Rhiphaeas huc solve nives, huc stagna lacusque
Et pigras, ubicumque iacent, effunde paludes:
Et miseras bellis civilibus eripe terras.
Sed parvo Fortuna viri contenta pavore,
Plena redit, solitoque magis favere secundi
Et veniam meruere dei. Iam rarior aer,
Et par Phoebus aquis, densas in vellera nubes
Sparserat, et noctes ventura luce rubebant:
Servatoque loco rerum, discessit ab astris
Humor, et ima petit quidquid pendebat aquarum.
Tollere silva comas, stagnis emergere colles
Incipiunt, visoque die durescere valles.
Utque habuit ripas Sicoris, camposque reliquit,
Primum cana salix madefacto vimine parvam
Texitur in puppim, caesoque inducta iuvenco
Vectoris patiens tumidum superenatat amnem.
Sic Venetus stagnante Pado, fusoque Britannus
Navigat Oceano: sic cum tenet omnia Nilus,
Conseritur bibula Memphitis cymba papyro.
His ratibus transiecta manus festinat utrinque
Succisum curvare nemus; fluviique ferocis
Incrementa timens, non primis robora ripis
Imposuit: medios pontem distendit in agros.
Ac ne quid Sicoris repetitis audeat undis,
Spargitur in sulcos, et scisso gurgite rivis
Dat poenas maioris aquae Postquam omnia fatis

Caesaris ire videt, celsam Petreius Ilerdam
Deserit: et noti diffisus viribus orbis,
Indomitos quaerit populos, et semper in arma
Mortis amore feros, et tendit in ultima mundi.
Nudatos Caesar colles, desertaque castra
Conspiciens, capere arma iubet: nec quaerere pontem,
Nec vada, sed duris fluvium superare lacertis.
Paretur: rapuitque ruens in proelia miles,
Quod fugiens timuisset, iter. Mox uda receptis
Membra fovent armis, gelidosque a gurgite cursu
Restituunt artus, donec decresceret umbra,
In medium surgente die. Iamque agmina summa
Carpit eques, dubiique fugae pugnaeque tenentur.
Adtollunt campo geminae iuga saxea rupes
Valle cava media. Tellus hinc ardua celsos
Continuat colles: tutae quos inter opaco
Anfractu latuere viae: Quibus hoste potito
Faucibus, emitti terrarum in devia Martem
Inque feras gentes, Caesar videt. *Ite sine ullo*
Ordine, ait, *raptumque fuga convertite bellum,*
Et faciem pugnae, vultusque inferte minaces:
Nec liceat pavidis ignava occumbere morte:
Excipiant recto fugientes pectore ferrum.
Dixit, et ad montes tendentem praevenit hostem.
Illic exiguo paullum distantia vallo
Castra locant. Postquam spatio languentia nullo
Mutua conspicuos habuerunt lumina vultus,
Et fratres natosque suos videre, patresque;
Deprensum est civile nefas: tenuere parumper
Ora metu: tantum nutu motoque salutant
Ense suos. Mox ut stimulis maioribus ardens
Rupit amor leges, audet transcendere vallum
Miles, in amplexus effusas tendere palmas.
Hospitis ille ciet nomen; vocat ille propinquum:
Admonet hunc studiis consors puerilibus aetas:

Nec Romanus erat, qui non agnoverat hostem
Arma rigant lacrymis, singultibus oscula rumpunt:.
Et, quamvis nullo maculatus sanguine, miles,
Quae potuit fecisse, timet. Quid pectora pulsas?
Quid, vesane, gemis? fletus quid fundis inanes,
Nec te sponte tua sceleri parere fateris?
Usque adeone times, quem tu facis ipse timendum?
Classica dent bellum; saevos tu neglige cantus:
Signa ferant; cessa: iamiam civilis Erinnys
Concidet, et Caesar generum privatus amabit.
Nunc ades, aeterno complectens omnia nexu,
O rerum mixtique salus, Concordia, mundi,
Et sacer orbis amor: magnum nunc saecula nostra
Venturi discrimen habent. Periere latebrae
Tot scelerum: populo venia est erepta nocenti:
Agnovere suos. Pro numine fata sinistro,
Exigua requie tantas augentia clades!
Pax erat, et miles, castris permixtus utrisque,
Errabat: duro concordes cespite mensas
Instituunt, et permixto libamina Baccho
Gramineis fluxere focis: iunctoque cubili
Extrahit insomnes bellorum fabula noctes:
Quo primum steterint campo, qua lancea dextra
Exierit. Dum, quae gesserunt fortia, iactant,
Et dum multa negant, quod solum fata petebant,
Est miseris renovata fides, atque omne futurum
Crevit amore nefas. Nam postquam foedera pacis
Cognita Petreio, seque et sua tradita venum
Castra videt, famulas scelerata ad proelia dextras
Excitat, atque hostes turba stipatus inermes
Praecipitat castris, iunctosque amplexibus ense
Separat, et multo disturbat sanguine pacem.
Addidit ira ferox moturas proelia voces:
Immemor o patriae, signorum oblite tuorum,
Non potes hoc caussae, miles, praestare senatus,
Adsertor victo redeas ut Caesare? certe

Ut vincare potes. Dum ferrum, incertaque fata,
Quique fluat multo non deerit vulnere sanguis,
Ibitis ad dominum? damnataque signa feretis?
Utque habeat famulos nullo discrimine Caesar
Exorandus erit? ducibus quoque vita petenda est.
Numquam nostra salus pretium mercesque nefandae
Proditionis erit: non hoc civilia bella,
Ut vivamus, agunt. Trahimur sub nomine pacis.
Non chalybem gentes penitus fugiente metallo
Eruerent, nulli vallarent oppida muri,
Non sonipes in bella ferox, non iret in aequor
Turrigeras classis pelago sparsura carinas,
Si bene libertas umquam pro pace daretur.
Hostes nempe meos sceleri iurata nefando
Sacramenta tenent: at vobis vilior hoc est
Vestra fides, quod pro caussa pugnantibus aequa
Et veniam sperare licet. Pro dira pudoris
Foedera! nunc toto fatorum ignarus in orbe,
Magne, paras acies, mundique extrema tenentes
Sollicitas reges, cum forsan foedere nostro
Iam tibi sit promissa salus. Sic fatur, et omnes
Concussit mentes, scelerumque reduxit amorem.
Sic ubi desuetae silvis in carcere clauso
Mansuevere ferae, et vultus posuere minaces,
Atque hominem didicere pati: si torrida parvus
Venit in ora cruor, redeunt rabiesque furorque
Admonitaeque tument gustato sanguine fauces:
Fervet, et a trepido vix abstinet ira magistro.
Itur in omne nefas: et quae Fortuna, deorum
Invidia, caeca bellorum in nocte tulisset,
Fecit monstra fides: inter mensasque torosque,
Quae modo complexu foverunt pectora, caedunt.
Et quamvis primo ferrum strinxere gementes,
Ut dextrae iusti gladius dissuasor adhaesit,
Dum feriunt, odere suos, animosque labantes

Confirmant ictu. Fervent iam castra tumultu,
[Et scelerum turba: rapiuntur colla parentum.]
Ac velut occultum pereat scelus, omnia monstr
In faciem posuere ducum: iuvat esse nocentes.
Tu Caesar, quamvis spoliatus milite multo,
Agnoscis superos. Neque enim tibi maior in arv
Emathiis fortuna fuit, nec Phocidos undis
Massiliae, Phario nec tantum est aequore gestun
Hoc siquidem solo civilis crimine belli
Dux caussae melioris eris. Polluta nefanda
Agmina caede duces iunctis committere castris
Non audent, altaeque ad moenia rursus Ilerdae
Intendere fugam. Campos eques obvius omnes
Abstulit, et siccis inclusit collibus hostem.
Tunc inopes undae praerupta cingere fossa
Caesar avet, nec castra pati contingere ripas,
Aut circum largos curvari brachia fontes.
Ut lethi videre viam, conversus in iram
Praecipitem timor est. Miles, non utile clausis
Auxilium, mactavit equos: tandemque coactus
Spe posita damnare fugam, casurus in hostes
Fertur. Ut effuso Caesar decurrere passu
Vidit, et ad certam devotos tendere mortem:
Tela tene iam, miles, ait, *ferrumque ruenti*
Subtrahe: non ullo constet mihi sanguine bellum
Vincitur haud gratis, iugulo qui provocat hosten
En sibi vilis adest invisa luce iuventus,
Iam damno peritura meo. Non sentiet ictus,
Incumbet gladiis, gaudebit sanguine fuso.
Deserat hic fervor mentes, cadat impetus amen.
Perdant velle mori. Sic deflagrare minaces
Incassum, et vetito passus languescere bello,
Substituit merso dum nox sua lumina Phoebo.
Inde ubi nulla data est miscendi copia Martis,
Paullatim cadit ira ferox, mentesque tepescunt:
Saucia maiores animos ut pectora gestant,

Dum dolor est ictusque recens, et mobile nervis
Conamen calidus praebet cruor, ossaque nondum
Adduxere cutem: si conscius ensis adacti
Stat victor, tenuitque manus, tunc frigidus artus
Adligat atque animum subducto robore torpor,
Postquam sicca rigens adstrinxit vulnera sanguis.
Iamque inopes undae, primum tellure refossa,
Occultos latices, abstrusaque flumina quaerunt:
Nec solum rastris durisque ligonibus arva,
Sed gladiis fodere suis: puteusque cavati
Montis ad irrigui premitur fastigia campi.
Non se tam penitus, tam longe, luce relicta,
Merserit Assyrii scrutator pallidus auri.
Non tamen aut tectis sonuerunt cursibus amnes,
Aut micuere novi, percusso pumice, fontes:
Antra nec exiguo stillant sudantia rore,
Aut impulsa levi turbatur glarea vena.
Tunc exhausta super multo sudore iuventus
Extrahitur, duris silicum lassata metallis.
Quoque minus possent siccos tolerare vapores,
Quaesitae fecistis aquae. Nec languida fessi
Corpora sustentant epulis, mensasque perosi
Auxilium fecere famem. Si mollius arvum
Prodidit humorem, pingues manus utraque glebas
Exprimit ora super. Nigro si turbida limo
Colluvies immota iacet, cadit omnis in haustus
Certatim obscoenos miles: moriensque recepit,
Quas nollet victurus, aquas: rituque ferarum
Distentas siccant pecudes, et lacte negato,
Sordibus exhausto sorbetur ab ubere sanguis.
Tunc herbas frondesque terunt, et rore madentes
Destringunt ramos: ac si quos palmite crudo,
Arboris aut tenera succos pressere medulla.
O fortunati, fugiens quos barbarus hostis
Fontibus immixto stravit per rura veneno.
Hos licet in fluvios saniem tabemque ferarum,

Pallida Dictaeis, Caesar, nascentia saxis
Infundas aconita palam, Romana iuventus
Non decepta bibet. Torrentur viscera flamma,
Oraque sicca rigent squamosis aspera linguis.
Iam marcent venae, nulloque humore rigatus
Aeris alternos angustat pulmo meatus,
Rescissoque nocent suspiria dura palato
Pandunt ora tamen, nocturnumque aera captant.
Exspectant imbres, quorum modo cuncta natabant
Impulsu, et siccis voltus in nubibus haerent.
Quoque magis miseros undae ieiunia solvant,
Non super arentem Meroen, Cancrique sub axe,
Qua nudi Garamantes arant, sedere: sed inter
Stagnantem Sicorim, et rapidum deprensus Iberum
Spectat vicinos sitiens exercitus amnes.
Iam domiti cessere duces: pacisque petendae
Auctor damnatis supplex Afranius armis,
Semianimes in castra trahens hostilia turmas,
Victoris stetit ante pedes. Servata precanti
Maiestas non fracta malis, interque priorem
Fortunam casusque novos, gerit omnia victi,
Sed ducis, et veniam securo pectore poscit:
Si me degeneri stravissent fata sub hoste,
Non deerat fortis rapiendo dextera leto:
At nunc sola mihi est orandae causa salutis,
Dignum donanda, Caesar, te credere vita.
Non partis studiis agimur nec sumsimus arma
Consiliis inimica tuis. Nos denique bellum
Invenit civile duces, caussaeque priori,
Dum potuit, servata fides. Nil fata moramur:
Tradimus Hesperias gentes, aperimus Eoas,
Securumque orbis patimur post terga relicti.
Nec cruor effusus campis tibi bella peregit,
Nec ferrum, lassaeque manus. Hoc hostibus unum,
Quod vincas, ignosce tuis. Nec magna petuntur.
Otia des fessis, vitam patiaris inermes

, quam tribuis: campis prostrata iacere
a nostra putes: neque enim felicibus armis
i damnata decet, partemque triumphi
ferre tui: turba haec sua fata peregit.
timus, victos ne tecum vincere cogas.
erat: at Caesar facilis vultuque serenus
ur, atque usum belli poenamque remittit.
num iustae placuerunt foedera pacis,
ditos decurrit miles ad amnes;
oit ripis, permissaque flumina turbat.
uus multis subitarum tractus aquarum
on passus vacuis discurrere venis,
it clausitque animam: nec fervida pestis
dhuc: sed morbus egens iam gurgite plenis
ibus sibi poscit aquas. Mox robora nervis,
s rediere viris. O prodiga rerum
ies, numquam parvo contenta paratu,
esitorum terra pelagoque ciborum
osa fames, et lautae gloria mensae,
, quam parvo liceat producere vitam,
ntum natura petat. Non erigit aegros
ignoto diffusus consule Bacchus:
ro murrhaque bibunt: sed gurgite puro
dit. Satis est populis fluviusque Ceresque.
seri, qui bella gerunt. Tunc, arma relinquens
, miles spoliato pectore tutus
usque suas, curarum liber, in urbes
tur. O quantum donata pace potitos!
is umquam ferrum librasse lacertis
uit, tolerasse sitim, frustraque rogasse
ra bella deos. Nempe usis Marte secundo
biae restant acies, tot in orbe labores:
iquam fortuna labet successibus anceps,
dum toties: terras fundendus in omnes
ior, et Caesar per tot sua fata sequendus

Felix, qui potuit, mundi nutante ruina,
Quo iaceat iam scire loco. Non proelia fessos
Ulla vocant, certos non rumpunt classica somnos.
Iam coniux, natique rudes, et sordida tecta,
Et non deductos recipit sua terra colonos.
Hoc quoque securis oneris fortuna remisit,
Sollicitus menti quod abest favor. Ille salutis
Est auctor, dux ille fuit. Sic proelia soli
Felices nullo spectant civilia voto.
Non eadem belli totum fortuna per orbem
Constitit: in partes aliquid sed Caesaris ausa est,
Qua maris Hadriaci longas ferit unda Salonas,
Et tepidum in molles Zephyros excurrit Iadar.
Illic bellaci confisus gente Curetum,
Quos alit Hadriaco tellus circumflua ponto,
Clauditur extrema residens Antonius ora,
Cautus ab incursu belli, si sola recedat,
Expugnat quae tuta, fames. Non pabula tellus
Pascendis submittit equis, non proserit ullam
Flava Ceres segetem: spoliabat gramine campum
Miles, et adtonso miseris iam dentibus arvo
Castrorum siccas de cespite vulserat herbas.
Ut primum adversae socios in litore terrae
Et Basilum videre ducem: nova furta per aequor
Exquisita fugae. Neque enim de more carinas
Extendunt, puppesque levant, sed firma gerendis
Molibus insolito contexunt robora ductu.
Namque ratem vacuae sustentant undique cupae,
Quarum porrectis series constricta catenis
Ordinibus geminis obliquas excipit alnos.
Nec gerit expositum telis in fronte patenti
Remigium: sed, quod trabibus circumdedit aequor,
Hoc ferit, et taciti praebet miracula cursus,
Quod nec vela ferat, nec apertas verberet undas.
Tunc freta servantur, dum se declivibus undis

Aestus agat, refluoque mari nudentur arenae.
Iamque relabenti crescebant litora ponto;
Missa ratis prono defertur lapsa profundo,
Et geminae comites. Cunctas super ardua turris
Eminet, et tremulis tabulata minantia pinnis.
Noluit Illyricae custos Octavius undae
Confestim tentare ratem, celeresque carinas
Continuit, cursu crescat dum praeda secundo:
Et temere ingressos repetendum invitat ad aequor
Pace maris. Sic dum pavidos formidine cervos
Claudat odoratae metuentes aera pinnae:
Aut dum dispositis adtollat retia varis
Venator, tenet ora levis clamosa Molossi,
Spartanos Cretasque ligat: nec creditur ullae
Sylva cani, nisi qui presso vestigia rostro
Colligit, et praeda nescit latrare reperta,
Contentus tremulo monstrasse cubilia loro.
Nec mora: complentur moles, avideque petitis
Insula deseritur ratibus: quo tempore primas
Impedit ad noctem iam lux extrema tenebras.
At Pompeianus fraudes innectere ponto
Antiqua parat arte Cilix, passusque vacare
Summa freti, medio suspendit vincula ponto,
Et laxas fluitare sinit religatque catenas
Rupis ab Illyricae scopulis. Nec prima, neque illa,
Quae sequitur, tardata ratis: sed tertia moles
Haesit, et ad cautes adducto fune secuta est.
Impendent cava saxa mari: ruituraque semper
Stat (mirum) moles: et silvis aequor inumbrat.
Huc fractas Aquilone rates, submersaque pontus
Corpora saepe tulit, caecisque abscondit in antris:
Restituit raptus tectum mare: cumque cavernae
Evomuere fretum, contorti verticis undae
Tauromenitanam vincunt fervore Charybdim.

Hic Opiterginis moles onerata colonis
Constitit: hanc omni puppes statione solutae
Circumeunt: alii rupes ac litora complent.
Volteius tacitas sensit sub gurgite fraudes;
Dux erat ille ratis, frustra qui vincula ferro
Rumpere conatus, poscit spe proelia nulla,
Incertus qua terga daret, qua pectora bello.
Hoc tamen in casu, quantum deprensa valebat,
Effecit virtus: inter tot millia captae
Circumfusa rati, et plenam vix inde cohortem,
Pugna fuit, non longa quidem. Nam condidit atra
Nox lucem dubiam, pacemque habuere tenebrae.
Tunc sic adtonitam, venturaque fata paventem
Rexit magnanima Volteius voce cohortem:
Libera non ultra parva quam nocte iuventus,
Consulite extremis angusto tempore rebus.
Vita brevis nulli superest, qui tempus in illa
Quaerendae sibi mortis habet: nec gloria leti
Inferior, iuvenes, admoto occurrere fato.
Omnibus incerto venturae tempore vitae,
Par animi laus est, et quos speraveris annos
Perdere, et extremae momentum abrumpere lucis,
Accersas dum fata manu. Non cogitur ullus
Velle mori. Fuga nulla patet: stant undique nostris
Intenti iugulis cives. Decernite letum,
Et metus omnis abest: cupias, quodcumque necesse est.
Non tamen in caeca bellorum nube cadendum est,
Aut, cum permixtis acies sua tela tenebris
Involvunt, conserta iacent cum corpora campo,
In medium mors omnis abit, perit obruta virtus.
Nos in conspicua sociis hostique carina
Constituere dei. Praebebunt aequora testes,
Praebebunt terrae, summis dabit insula saxis:

Spectabunt geminae diverso e litore partes.
Nescio quod nostris magnum et memorabile fatis
Exemplum, Fortuna, paras. Quaecumque per aevum
Exhibuit monumenta fides, servataque ferro
Militiae pietas, transibit nostra iuventus,
Namque suis pro te gladiis incumbere, Caesar,
Esse parum scimus: sed non maiora supersunt
Obsessis, tanti quae pignora demus amoris.
Abscidit nostrae multum sors invida laudi,
Quod non cum senibus capti natisque tenemur.
Indomitos sciat esse viros, timeatque furentes,
Et morti faciles animos, et gaudeat hostis
Non plures haesisse rates. Tentare parabunt
Foederibus, turpique volent corrumpere vita.
O utinam, quo plus habeat mors unica famae,
Promittant veniam, iubeant sperare salutem:
Ne nos, cum calido fodiemus viscera ferro,
Desperasse putent. Magna virtute merendum est,
Caesar ut, amissis inter tot millia paucis,
Hoc damnum cladem que vocet. Dent fata recessum,
Emittantque licet: vitare instantia nolim.
Proieci vitam, comites, totusque futurae
Mortis agor stimulis: furor est. Agnoscere solis
Permissum est, quos iam tangit vicinia fati,
Victurosque dei celant, ut vivere durent,
Felix esse mori. Sic cunctas sustulit ardor
Nobilium mentes iuvenum: cum sidera coeli
Ante ducis voces oculis humentibus omnes
Adspicerent, flexoque Ursae temone paverent:
Idem, cum fortes animos praecepta subissent,
Optavere diem. Nec segnis mergere ponto
Tunc erat astra polus: nam sol Ledaea tenebat
Sidera, vicino cum lux altissima Cancro est:
Nox tum Thessalicas urgebat parva sagittas.

Detegit orta dies stantes in rupibus Istros,
Pugnacesque mari Graia cum classe Liburnos.
Tentavere prius suspenso vincere bello
Foederibus, fieret captis si dulcior ipsa
Mortis vita mora. Stabat devota iuventus,
Damnata iam luce ferox, securaque pugnae
Promisso sibi fine manu: nullique tumultus
Excussere viris mentes ad summa paratas:
Innumerasque simul pauci terraque marique
Sustinuere manus: tanta est fiducia mortis.
Utque satis bello visum est fluxisse cruoris,
Versus ab hoste furor: primus dux ipse carinae
Volteius iugulo poscens iam fata retecto,
Ecquis, ait: *iuvenum est, cuius sit dextra cruore*
Digna meo, certaque fide per vulnera nostra
Testetur se velle mori? Nec plura locuto
Viscera non unus iamdudum transigit ensis.
Collaudat cunctos: sed eum, cui vulnera prima
Debebat, grato moriens interficit ictu.
Concurrunt alii, totumque in partibus unis
Bellorum fecere nefas. Sic semine Cadmi
Emicuit Dircaea cohors, ceciditque suorum
Vulneribus, dirum Thebanis fratribus omen;
Phasidos et campis insomni dente creati
Terrigenae, missa magicis e cantibus ira,
Cognato tantos complerunt sanguine sulcos:
Ipsaque, inexpertis quod primum fecerat herbis,
Expavit Medea nefas. Sic mutua pacti
Fata cadunt iuvenes: nimiumque in morte virorum
Mors virtutis habet: pariter sternuntque caduntque
Vulnere letali: nec quemquam dextra fefellit,
Cum feriat moriente manu. Nec vulnus adactis
Debetur gladiis: percussum est pectore ferrum,
Et iugulis pressere manum. Cum sorte cruenta
Fratribus incurrant fratres, natusque parenti;

Haud trepidante tamen toto cum pondere dextra
Exegere enses. Pietas ferientibus una,
Non repetisse, fuit. Iam latis viscera lapsa
Semianimes traxere foris, multumque cruoris
Infudere mari. Despectam cernere lucem,
Victoresque suos vultu spectare superbo,
Et mortem sentire iuvat. Iam strage cruenta
Conspicitur cumulata ratis: bustisque remittunt
Corpora victores, ducibus mirantibus, ulli
Esse ducem tanti. Nullam maiore locuta est
Ore ratem totum discurrens fama per orbem.
Non tamen ignavae post haec exempla virorum
Percipient gentes, quam sit non ardua virtus
Servitium fugisse manu. Sed regna timentur
Ob ferrum, et saevis libertas uritur armis:
Ignoratque datos, ne quisquam serviat, enses.
Mors, utinam pavidos vitae subducere nolles,
Sed virtus te sola daret!
                                        Non segnior illo
Marte fuit, qui tunc Libycis exarsit in arvis.
Namque rates audax Lilybaeo litore solvit
Curio: nec forti velis Aquilone recepto
Inter semirutas magnae Carthaginis arces,
Et Clupeam, tenuit stationis litora notae:
Primaque castra locat cano procul aequore, qua se
Bagrada lentus agit, siccae sulcator arenae.
Inde petit tumulos, exesasque undique rupes,
Antaei quae regna vocat non vana vetustas.
Nominis antiqui cupientem noscere caussas,
Cognita per multos docuit rudis incola patres.
Nondum post genitos Tellus effeta gigantes,
Terribilem Libycis partum concepit in antris.
Nec tam iusta fuit terrarum gloria Typhon,
Aut Tityus Briareusque ferox: coeloque pepercit,
Quod non Phlegraeis Antaeum sustulit arvis.
Hoc quoque tam vastas cumulavit munere vires

Terra sui foetus, quod, cum tetigere parentem,
Iam defecta vigent renovato robore membra.
Haec illi spelunca domus: latuisse sub alta
Rupe ferunt, epulas raptos habuisse leones.
Ad somnos non terga ferae praebere cubile
Adsuerunt, non silva torum: viresque resumit
In nuda tellure iacens. Periere coloni
Arvorum Libyes: pereunt quos adpulit aequor,
Auxilioque diu virtus non usa cadendi,
Terrae spernit opes: invictus robore cunctis,
Quamvis staret, erat. Tandem vulgata cruenti
Fama mali, terras monstris aequorque levantem
Magnanimum Alciden Libycas excivit in oras.
Ille Cleonaei proiecit terga leonis,
Antaeus Libyci. Perfudit membra liquore
Hospes, Olympiacae servato more palaestrae.
Ille parum fidens pedibus contingere matrem,
Auxilium membris calidas infundit arenas.
Conseruere manus, et multo brachia nexu.
Colla diu gravibus frustra tentata lacertis:
Immotumque caput fixa cum fronte tenetur.
Miranturque habuisse parem. Nec viribus uti
Alcides primo voluit certamine totis,
Exhausitque virum: quod creber anhelitus illi
Prodidit, et gelidus fesso de corpore sudor.
Tunc cervix lassata quati: tunc pectore pectus
Urgeri: tunc obliqua percussa labare
Crura manu. Iam terga viri cedentia victor
Adligat, et medium, compressis ilibus, arctat:
Inguinaque insertis pedibus distendit, et omnem
Explicuit per membra virum. Rapit arida tellus
Sudorem: calido complentur sanguine venae.
Intumuere tori, totosque induruit artus,
Herculeosque novo laxavit corpore nodos.
Constitit Alcides stupefactus robore tanto:
Nec sic Inachiis, quamvis rudis esset, in undis

Desectam timuit reparatis anguibus hydram.
Conflixere pares, telluris viribus ille,
Ille suis. Numquam saevae sperare novercae
Plus licuit. Videt exhaustos sudoribus artus
Cervicemque viri siccam, qua ferret Olmpum.
Utque iterum fessis iniecit brachia membris,
Non exspectatis Antaeus viribus hostis,
Sponte cadit, maiorque, accepto robore, surgit.
Quisquis inest terris, in fessos spiritus artus
Egeritur; tellusque viro luctante laborat.
Ut tandem auxilium tactae prodesse parentis
Alcides sensit: standum est tibi, *dixit,* et ultra
Non credere solo, sternique vetabere terra.
Haerebis pressis intra mea pectora membris:
Huc Antaee cades. *Sic fatus, trastulit alte*
Nitentem in terras iuvenem. Morientis in artus
Non potuit nati Tellus submittere vires.
Alcides medium tenuit: iam pectora pigro
Stricta gelu: terrisque diu non credidit hostem.
Hinc aevi veteris custos, famosa vetustas,
Miratrixque sui signavit nomine terras.
Sed maiora dedit cognomina collibus istis,
Poenum qui Latiis revocavit ab arcibus hostem,
Scipio. Nam sedes Lybica tellure potito
Haec fuit. En, veteris cernis vestigia valli.
Romana hos primum tenuit victoria campos.
Curio laetatus, tamquam fortuna locorum
Bella gerat, servetque ducum sibi fata priorum,
Felici non fausta loco tentoria ponens,
Indulsit castris, et collibus abstulit omen,
Sollicitatque feros non aequis viribus hostes.
Omnis Romanis quae cesserat Africa signis,
Tunc Vari sub iure fuit: qui, robore quamquam
Confisus Latio, regis tamen undique vires
Excivit Libycae gentis, extremaque mundi
Signa suum comitata Iubam. Non fusior ulli

Terra fuit domino: qua sunt longissima regna,
Cardine ab occiduo vicinus Gadibus Atlas
Terminat: a medio confinis Syrtibus Hammon.
At qua lata iacet vasti plaga fervida regni,
Distinet Oceanum, zonaeque exusta calentis
Sufficiunt spatio. Populi tot castra sequuntur:
Autololes, Numidaeque vagi, semperque paratus
Inculto Gaetulus equo: tunc concolor Indo
Maurus, inops Nasamon, mixti Garamante perusto
Marmaridae volucres, aequaturusque sagittas
Medorum, tremulum cum torsit missile, Mazax:
Et gens, quae nudo residens Massylia dorso
Ora levi flectit frenorum nescia virga:
Et solitus vacuis errare mapalibus Afer
Venator, ferrique simul fiducia non est,
Vestibus iratos laxis operire leones.
    Nec solum studiis civilibus arma parabat,
Privatae sed bella dabat Iuba concitus irae.
Hunc quoque, quo superos humanaque polluit anno,
Lege tribunicia solio depellere avorum
Curio tentarat, Libyamque auferre tyranno,
Dum regnum te, Roma, facit. Memor ille doloris
Hoc bellum sceptri fructum putat esse retenti.
Hac igitur regis trepidat iam Curio fama,
Et quod Caesareis numquam devota iuventus
Illa nimis castris, nec Rheni miles in undis
Exploratus erat, Corfini captus in arce,
Infidusque novis ducibus, dubiusque priori,
Fas utrumque putat. Sed postquam languida segni
Cernit cuncta metu, nocturnaque munia valli
Desolata fuga, trepida sic mente profatur:
    Audendo magnus tegitur timor: arma capessam
Ipse prior: campum miles descendat in aequum,
Dum meus est: variam semper dant otia mentem.
Eripe consilium pugna: cum dira voluntas

Ense subit presso, et galeae texere pudorem,
Quis conferre duces meminit? quis pendere caussas?
Qua stetit, inde favet: veluti fatalis arenae
Muneribus non ira vetus concurrere cogit
Productos; odere pares. Sic fatus, apertis
Instruxit campis acies: quem blanda futuris
Deceptura malis belli fortuna recepit.
Nam pepulit Varum campo, nudataque foeda
Terga fuga, donec vetuerunt castra, cecidit.
Tristia sed postquam superati proelia Vari
Sunt audita Iubae: laetus, quod gloria belli
Sit rebus servata suis, rapit agmina furtim,
Obscuratque suam per iussa silentia famam;
Hoc solum metuens, incautus ab hoste timeri.
Mittitur, exigua qui proelia prima lacessat,
Eliciatque manu, Numidis a rege secundus,
Ut sibi commissi simulator Sabura belli.
Ipse cava regni vires in valle retentat:
Aspidas ut Pharias cauda sollertior hostis
Ludit, et iratas incerta provocat umbra:
Obliquusque caput vanas serpentis in auras
Effusae tuto comprendit guttura morsu
Letiferam citra saniem: tunc irrita pestis
Exprimitur, faucesque fluunt pereunte veneno.
Fraudibus eventum dederat fortuna: feroxque
Non exploratis occulti viribus hostis,
Curio nocturnum castris erumpere cogit,
Ignotisque equitem late discurrere campis.
Ipse sub aurorae primos excedere motus
Signa iubet castris, multum frustraque rogatus,
Ut Libycas metuat fraudes, infectaque semper
Punica bella dolis. Leti fortuna propinqui
Tradiderat fatis iuvenem: bellumque trahebat
Auctorem civile suum. Super ardua ducit
Saxa, super cautes, abrupto limite, signa:

Cum procul e summis conspecti collibus hostes
Fraude sua cessere parum, dum colle relicto
Effusam patulis aciem committeret arvis:
Ille fugam credens, simulatae nescius artis,
Ut victor, medios aciem proiecit in agros.
Tunc primum patuere doli, Numidaeque fugaces
Undique completis clauserunt montibus agmen.
Obstupuit dux ipse simul, perituraque turba.
Non timidi petiere fugam, non proelia fortes:
Quippe ubi non sonipes motus clangore tubarum
Saxa quatit pulsu, rigidos vexantia frenos
Ora terens, spargitque iubas, et subrigit aures,
Incertoque pedum pugnat non stare tumultu.
Fessa iacet cervix. Fumant sudoribus artus,
Oraque proiecta squalent arentia lingua:
Pectora rauca gemunt, quae creber anhelitus urguet:
Et defecta gravis longe trahit ilia pulsus:
Siccaque sanguineis durescit spuma lupatis.
Iamque gradum neque verberibus stimulisque coacti,
Nec, quamvis crebris iussi calcaribus, addunt.
Vulneribus coguntur equi. Nec profuit ulli
Cornipedis rupisse moras: neque enim impetus illis
Incursusque fuit: tantum profertur ad hostes,
Et spatium iaculis oblato vulnere donat.
At vagus Afer equos ut primum emisit in agmen:
Tunc campi tremuere sono: terraque soluta,
Quantus Bistonio torquetur turbine pulvis,
Aera nube sua texit, traxitque tenebras.
Ut vero in pedites fatum miserabile belli
Incubuit: nullo dubii discrimine Martis
Ancipites steterunt casus, sed tempora pugnae
Mors tenuit. Neque enim licuit procurrere contra
Et miscere manus. Sic undique septa iuventus

Comminus obliquis, et rectis eminus hastis
Obruitur: non vulneribus, nec sanguine, solum
Telorum nimbo peritura, ac pondere ferri.
Ergo acies tantae parvum spissantur in orbem:
Ac, si quis metuens medium correpsit in agmen,
Vix impune suos inter convertitur enses.
Densaturque globus, quantum pede prima relato
Constrinxit gyros acies. Non arma movendi
Iam locus est pressis: stipataque membra teruntur:
Frangitur armatum colliso pectore pectus.
Non tam laeta tulit victor spectacula Maurus,
Quam fortuna dabat: fluvios non ille cruoris,
Membrorumque videt lapsum, et ferientia terram
Corpora: compressum turba stetit omne cadaver.
 Excitet invisas dirae Carthaginis umbras
Inferiis fortuna novis: ferat ista cruentus
Hannibal et Poeni tam dira piacula manes.
Romanam, superi, Libyca tellure ruinam
Pompeio prodesse nefas, votisque senatus.
Africa nos potius vincat sibi. Curio fusas
Ut vidit campis acies, et cernere tantas
Permisit clades compressus sanguine pulvis,
Non tulit adflictis animam producere rebus,
Aut sperare fugam: ceciditque in strage suorum
Impiger ad letum, et fortis virtute coacta.
 Quid nunc rostra tibi prosunt turbata, forumque,
Unde tribunicia plebeius signifer arce
Arma dabas populis? quid prodita iura senatus,
Et gener atque socer bello concurrere iussi?
Ante iaces, quam dira duces Pharsalia confert,
Spectandumque tibi bellum civile negatum est.
Has urbi miserae vestro de sanguine poenas
Nempe datis: luitis iugulo sic arma, potentes?
Felix Roma quidem, civesque habitura beatos,
Si libertatis superis tam cura placeret,

Quam vindicta placet. Libycas en nobile corpus
Pascit aves, nullo contectus Curio busto.
At tibi nos (quando non proderit ista silere,
A quibus omne aevi senium sua fama repellit,)
Digna damus, iuvenis, meritae praeconia vitae.
Haud alium tanta civem tulit indole Roma,
Aut cui plus leges deberent recta sequenti.
Perdita tunc urbi nocuerunt saecula, postquam
Ambitus, et luxus, et opum metuenda facultas
Transverso mentem dubiam torrente tulerunt:
Momentumque fuit mutatus Curio rerum,
Gallorum captus spoliis, et Caesaris auro.
Ius licet in iugulos nostros sibi fecerit ense
Sulla potens, Mariusque ferox, et Cinna cruentus,
Caesareaeque domus series: cui tanta potestas
Concessa est? emere omnes, hic vendidit urbem.

LIBER QUINTUS.

ARGUMENTUM.

Sub initio anni consules in Epiro in exercitu Pompeii comitia habent. 1—14. *Lentulus patres alloquitur hortaturque ut Pompeium iubeant esse ducem. Id quod fit.* 15—49. *Deinde reges, qui auxilia miserant, laudati.* 50—64. *Appius Pompeianus consulit oraculum Delphicum, quod diu siluerat.* 65—70. *Describitur oraculum.* 71—123. *Aperitur templum. Pythia dehortatur.* 124—140. *Adigitur tamen ut tripoda conscendat.* 141—162. *Furor eam invadit. Eloquitur oraculum de Appio ipso ante Pharsalicam pugnam in Euboea insula moriturо.* 163—197. *Apostrophe ad oraculum.* 198—208. *Exit sacerdos templo, animumque humanum recipit.* 209—224. *Apostrophe ad Appium.* 225—236. *Interim redux ex Hispania Caesar, deprehendit milites ad pacem inclinantes, bellumque pertaesos, et tumultuantes idcirco.* 237—296. *Caesar interritus,* 297—318. *eos alloquitur, minaturque.* 319—364 *Mutatur militum animus.* 365—373. *Caesar Brundusium eos mittit, ibique classem parare iubet.* 374—380. *Ipse Romam it, resque*

ibi ordinat. 381—402. *Inde Brundusium, media hieme.* 403—409. *Confirmat milites.* 410—423. *Traiicit fretum, adque Palaesten appellit in Epiro.* 424—460. *Dein ad Dyrrhachium castra fiunt.* 461—475. *Caesarem moratur, ne pugna statim fiat, Antonius, Brundisii relictus, hiemeque ne eum sequeretur impeditus.* 476—503. *Caesar decernit solus Brundusium navigare. Ergo ad litus it. Ibi cymbam deprehendit, eiusque dominum Amyclam quendam ex somno excitat, promissisque magnis adigit, ut secum fretum transiiciat. Tempestas fit. Timet nauta. Confirmat eum Caesar.* 504—593. *Describitur tempestas. Ad Italiam appellit Caesar.* 594—677. *Redeuntem deinde sui carpunt milites, quod se reliquerit.* 678—700. *Transiiciunt Brundusio reliquae copiae.* 701—721. *Pompeius uxorem Corneliam Lesbum dimittit, quo tuta sit a bello. Alloquitur eam.* 722—759. *Illa respondet.* 760—790. *Cornelia conscendit navem.* 791—801. *Lesbum navigat.* 802—815.

Sic alterna duces bellorum vulnera passos
In Macetum terras, miscens adversa secundis,
Servavit fortuna pares. Iam sparserat Aemo
Bruma nives, gelidoque cadens Atlantis Olympo:
Instabatque dies, qui dat nova nomina fastis,
Quique colit primus ducentem tempora Ianum.
Dum tamen emeriti remanet pars ultima iuris,
Consul uterque vagos belli per munia Patres
Elicit Epirum. Peregrina ac sordida sedes
Romanos cepit proceres: secretaque rerum
Hospes in externis audivit curia tectis.
Nam quis castra vocet tot strictas iure secures,
Tot fasces? Docuit populos venerabilis ordo,
Non Magni partes, sed Magnum in partibus esse.
Ut primum moestum tenuere silentia coetum,
Lentulus excelsa sublimis sede profatur:
Indole si dignum Latia, si sanguine prisco
Robur inest animis, non qua tellure coacti,
Quamque procul tectis captae sedeamus ab urbis
Cernite: sed vestrae faciem cognoscite turbae:
Cunctaque iussuri primum hoc decernite, Patres,
Quod regnis populisque liquet, nos esse senatum

Nam, vel Hyperboreae plaustrum glaciale sub ursae,
Vel plaga qua torrens, claususque vaporibus axis
Nec patitur noctes, nec iniquos crescere soles,
Si fortuna ferat, rerum nos summa sequetur,
Imperiumque comes. Tarpeia sede perusta
Gallorum facibus, Veiosque habitante Camillo,
Illic Roma fuit. Non umquam perdidit ordo
Mutato sua iura solo. Moerentia tecta
Caesar habet, vacuasque domos, legesque silentes,
Clausaque iustitio tristi fora. Curia solos
Illa videt Patres, plena quos urbe fugavit.
Ordine de tanto quisquis non exsulat, hic est.
Ignaros scelerum, longaque in pace quietos
Bellorum primus sparsit furor: omnia rursus
Membra loco redeunt. En totis viribus orbis
Hesperiam pensant superi: iacet hostis in undis
Obrutus Illyricis: Libyae squalentibus arvis
Curio Caesarei cecidit pars magna senatus.
Tollite signa, duces: fatorum impellite cursum:
Spem vestram praestate deis: fortunaque tantos
Det nobis animos, quantos fugientibus hostem
Caussa dabat. Nostrum exhausto ius clauditur anno:
Vos, quorum finem non est sensura potestas,
Consulite in medium, Patres, Magnumque iubete
Esse ducem. Laeto nomen clamore senatus
Excipit: et Magno fatum patriaeque suumque
Imposuit. Tunc in reges populosque merentes
Sparsus honos, pelagique potens Phoebeia donis
Exornata Rhodos, gelidique inculta iuventus
Taygeti: fama veteres laudantur Athenae:
Massiliaeque suae donatur libera Phocis.
Tunc Sadalen, fortemque Cotyn, fidumque per arma
Deiotarum, et gelidae dominum Rhasipolin orae

Collaudant: Libyamque iubent, auctore senatu,
Sceptrifero parere Iubae. Pro tristia fata!
En tibi, non fidae gentis dignissime regno,
Fortunae, Ptolemaee, pudor, crimenque deorum,
Cingere Pellaeo pressos diademate crines
Permissum. Saevum in populos, puer, accipis ensem:
Atque utinam in populos! Donata est regia Lagi;
Accessit Magni iugulus: regnumque sorori
Ereptum est, soceroque nefas.
Iam turba soluto
Arma petit coetu. Quae cum populique ducesque
Casibus incertis, et caeca sorte pararent,
Solus in ancipites metuit descendere Martis
Appius eventus: finemque expromere rerum
Sollicitat superos, multosque obducta per annos
Delphica fatidici reserat penetralia Phoebi.
Hesperio tantum, quantum submotus Eoo
Cardine, Parnasus gemino petit aethera colle,
Mons Phoebo Bromioque sacer: cui numine mixto
Delphica Thebanae referunt trieterica Bacchae.
Hoc solum, fluctu terras mergente, cacumen
Emicuit, pontoque fuit discrimen, et astris.
Tu quoque vix summam seductus ab aequore rupem
Extuleras, unoque iugo, Parnase, latebas.
Vltor ibi expulsae, premeret cum viscera partus,
Matris, adhuc rudibus Paean Pythona sagittis
Explicuit, cum regna Themis tripodasque teneret.
Ut vidit Paean vastos telluris hiatus
Divinam spirare fidem, ventosque loquaces
Exhalare solum, sacris se condidit antris,
Incubuitque adyto, vates ibi factus, Apollo.
Quis latet hic superum? quod numen ab aethere pressum
Dignatur caecas inclusum habitare cavernas?

Quis terram coeli patitur deus, omnia cursus
Aeterni secreta tenens, mundique futuri
Conscius, ac populis sese proferre paratus,
Contactusque ferens hominum, magnusque, potensque,
Sive canit fatum, seu, quod iubet ille, canendo
Fit fatum? Forsan terris inserta regendis;
Aere libratum vacuo quae sustinet orbem,
Totius pars magna Iovis Cirrhaea per antra
Exit, et aetherio trahitur connexa Tonanti.
Hoc ubi virgineo conceptum est pectore numen,
Humanam feriens animam sonat, oraque vatis
Solvit; ceu Siculus, flammis urgentibus Aetnam,
Undat apex: Campana fremens ceu saxa vaporat
Conditus Inarimes aeterna mole Typhoeus.
Hoc tamen expositum cunctis, nullique negatum
Numen, ab humani solum se labe furoris
Vindicat. Haud illic tacito mala vota susurro
Concipiunt. Nam, fixa canens, mutandaque nulli,
Mortales optare vetat: iustisque benignus
Saepe dedit sedem totas mutantibus urbes,
Ut Tyriis: dedit ille minas impellere belli,
Ut Salaminiacum meminit mare: sustulit iras
Telluris sterilis, monstrato fine: resolvit
Aera tabificum. Non ullo saecula dòno
Nostra carent maiore deûm, quam Delphica sedes
Quod siluit, postquam reges timuere futura,
Et superos vetuere loqui. Nec, voce negata,
Cyrrhaeae moerent vates; templique fruuntur
Iustitio. Nam si qua deus sub pectora venit,
Numinis aut poena est mors immatura recepti,
Aut pretium: quippe stimulo fluctuque furoris
Compages humana labat, pulsusque deorum
Concutiunt fragiles animas. Sic tempore longo
Immotos tripodas, vastaeque silentia rupis

Appius Hesperii scrutator ad ultima fati
Sollicitat. Iussus sedes laxare verendas
Antistes, pavidamque deis immittere vatem,
Castalios circum latices, nemorumque recessus
Phemonoen errore vagam, curisque vacantem
Corripuit, cogitque fores irrumpere templi.
Limine terrifico metuens consistere Phoebas,
Absterrere ducem noscendi ardore futura
Cassa fraude parat. *Quid spes*, ait, *improba veri*
Te, Romane, trahit? Muto Parnasus hiatu
Conticuit, pressitque deum: seu spiritus istas
Destituit fauces, mundique in devia versum
Duxit iter: seu barbarica cum lampade Python
Arsit, in immensas cineres abiere cavernas,
Et Phoebi tenuere viam: seu sponte deorum
Cirrha silet, fatique sat est arcana futuri
Carmine longaevae vobis commissa Sibyllae:
Seu Paean, solitus templis arcere nocentes,
Ora quibus solvat, nostro non invenit aevo.
Virginei patuere doli, fecitque, negatis
Numinibus, metus ipse fidem. Tum torta priores
Stringit vitta comas, crinesque in terga solutos
Candida Phocaica complectitur infula lauro.
Haerentem dubiamque premens in templa sacerdos
Impulit. Illa pavens adyti penetrale remoti
Fatidicum, prima templorum in parte resistit:
Atque deum simulans, sub pectore ficta quieto
Verba refert, nullo confusae murmure vocis
Instinctam sacro mentem testata furore,
Haud aeque laesura ducem, cui falsa canebat,
Quam tripodas, Phoebique fidem. Non rupta trementi
Verba sono, nec vox antri complere capacis
Sufficiens spatium, nulloque horrore comarum
Excussae laurus, immotaque culmina templi,

Securumque nemus, veritam se credere Phoebo
Prodiderant. Sentit tripodas cessare, furensque
Appius: *Et nobis meritas dabis, impia, poenas,*
Et superis, *quos fingis*, ait, *nisi mergeris antris*,
Deque orbis trepidi tanto consulta tumultu
Desinis ipsa loqui. Tandem conterrita virgo
Confugit ad tripodas, vastisque abducta cavernis
Haesit, et insueto concepit pectore numen,
Quod non exhaustae per tot iam saecula rupis
Spiritus ingessit vati; tandemque potitus
Pectore Cirrhaeo, non umquam plenior artus
Phoebados irrupit Paean: mentemque priorem
Expulit, atque hominem toto sibi cedere iussit
Pectore. Bacchatur demens aliena per antrum
Colla ferens, vittasque dei, Phoebeaque serta
Erectis discussa comis, per inania templi
Ancipiti cervice rotat, spargitque vaganti
Obstantes tripodas, magnoque exaestuat igni,
Iratum te, Phoebe, ferens. Nec verbere solo
Uteris et stimulis, flammasque in viscera mergis.
Accipit et fraenos: nec tantum prodere vati,
Quantum scire, licet. Venit aetas omnis in unam
Congeriem: miserumque premunt tot saecula pectus.
Tanta patet rerum series, atque omne futurum
Nititur in lucem: vocemque petentia fata
Luctantur: non prima dies, non ultima mundi,
Non modus Oceani, numerus non deerat arenae.
Talis in Euboico vates Cumana recessu,
Indignata suum multis servire furorem
Gentibus, ex tanta fatorum strage superba
Excerpsit Romana manu. Sic plena laborat
Phemonoe Phoebo, dum te, consultor operti
Castalia tellure dei, vix invenit, Appi,
Inter fata diu quaerens tam magna latentem.
Spumea tunc primum rabies vesana per ora

Effluit, et gemitus, et anhelo clara meatu
Murmura: tunc moestus vastis ululatus in antris,
Extremaeque sonant, domita iam virgine, voces:
EFFUGIS INGENTES, TANTI DISCRIMINIS EXPERS,
BELLORUM, O ROMANE, MINAS: SOLUSQUE QUIETEM
EUBOICI VASTA LATERIS CONVALLE TENEBIS.
Caetera subpressit, faucesque obstruxit Apollo.
Custodes tripodes fatorum, arcanaque mundi,
Tuque potens veri, Paean, nullumque futuri
A superis celate diem, suprema ruentis
Imperii, caesosque duces, et funera regum,
Et tot in Hesperio collapsas sanguine gentes
Cur aperire times? An nondum numina tantum
Decrevere nefas? et adhuc dubitantibus astris
Pompeii damnare caput, tot fata tenentur?
Vindicis an gladii facinus, poenasque furoris,
Regnaque ad ultores iterum redeuntia Brutos,
Ut pergat fortuna, taces?
Tunc pectore vatis
Impactae cessere fores, expulsaque templis
Prosiluit: perstat rabies; nec cuncta locutae,
Quem non emisit, superest deus. Illa feroces
Torquet adhuc oculos, totoque vagantia coelo
Lumina, nunc vultu pavido, nunc torva minaci:
Stat numquam facies: rubor igneus inficit ora,
Liventesque genas: nec, qui solet esse timenti,
Terribilis sed pallor inest: nec fessa quiescunt
Corda: sed ut tumidus Boreae post flamina pontus
Rauca gemit; sic muta levant suspiria vatem.
Dumque a luce sacra, qua vidit fata, refertur
Ad vulgare iubar, mediae venere tenebrae.
Immisit Stygiam Paean in viscera Lethen,
Qua raperet secreta deûm. Tunc pectore verum

Fugit, et ad Phoebi tripodas rediere futura:
Vixque refecta cadit.— Nec te vicinia leti
Territat ambiguis frustratum sortibus, Appi:
Iure sed incerto mundi, subsidere regnum
Chalcidos Euboicae, vana spe rapte, parabas.
Heu demens, nullum belli sentire fragorem,
Tot mundi caruisse malis, praestare deorum
Excepta quis morte potest? Secreta tenebis
Litoris Euboici, memorando condite busto,
Qua maris angustat fauces saxosa Carystos,
Et tumidis infesta colit qua numina Rhammus,
Arctatus rapido fervet qua gurgite pontus,
Euripusque trahit, cursum mutantibus undis,
Chalcidicas puppes ad iniquam classibus Aulin.
Interea domitis Caesar remeabat Iberis,
Victrices aquilas alium laturus in orbem:
Cum prope fatorum tantos per prospera cursus
Avertere dei. Nullo nam Marte subactus,
Intra castrorum timuit tentoria ductor
Perdere successus scelerum: cum paene fideles
Per tot bella manus, satiatae sanguine, tandem
Destituere ducem: seu moesto classica paullum
Intermissa sono, claususque et frigidus ensis
Expulerat belli furias: seu, praemia miles
Dum maiora petit, damnat causamque ducemque,
Et scelere imbutos etiam nunc vendicat enses.
Haud magis expertus discrimine Caesar in ullo est,
Quam non e stabili, tremulo sed culmine cuncta
Despiceret, staretque super titubantia fultus:
Tot raptis truncus manibus, gladioque relictus
Paene suo, qui tot gentes in bella trahebat,
Scit non esse ducis strictos, sed militis, enses.
Non pavidum iam murmur erat, nec pectore tecto
Ira latens: nam quae dubias constringere mentes
Caussa solet, dum quisque pavet, quibus ipse timori est,

Seque putat solum regnorum iniusta gravari,
Haud retinet. Quippe ipsa metus exsolverat audax
Turba suos. Quidquid multis peccatur, inultum est.
Effudere minas: *Liceat discedere, Caesar,*
A rabie scelerum. Quaeris terraque marique
His ferrum iugulis, animasque effundere viles
Quolibet hoste paras: partem tibi Gallia nostri
Eripuit: partem duris Hispania bellis:
Pars iacet Hesperia: totoque exercitus orbe
Te vincente perit. Terris fudisse cruorem
Quid iuvat Arctois, Rhodano Rhenoque subactis?
Tot mihi pro bellis bellum civile dedisti.
Cepimus expulso patriae cum tecta senatu,
Quos hominum, vel quos licuit spoliare deorum?
Imus in omne nefas, manibus ferroque nocentes,
Paupertate pii. Finis quis quaeritur armis?
Quid satis est, si Roma parum? Iam respice canos,
Invalidasque manus, et inanes cerne lacertos.
Usus abit vitae, bellis consumsimus aevum:
Ad mortem dimitte senes. En, improba vota:
Non duro liceat morientia cespite membra
Ponere, non anima glebam fugiente ferire,
Atque oculos morti clausuram quaerere dextram,
Coniugis illabi lacrymis, unique paratum
Scire rogum. Liceat morbis finire senectam.
Sit praeter gladios aliquod sub Caesare fatum.
Quid, velut ignaros ad quae portenta paremur,
Spe trahis? Usque adeo soli civilibus armis
Nescimus cuius sceleris sit maxima merces?
Nil actum est bellis, si nondum comperit istas
Omnia posse manus. Nec fas, nec vincula iuris
Hoc audere vetant. Rheni mihi Caesar in undis
Dux erat, hic socius Facinus quos inquinat, aequat.
Adde, quod ingrato meritorum iudice virtus
Nostra perit. Quidquid gerimus, fortuna vocatur.

Nos fatum sciat esse suum. Licet omne deorum
Obsequium speres: irato milite, Caesar,
Pax erit. Haec fatus, totis discurrere castris
Coeperat, infestoque ducem deposcere vultu.
Sic eat, o superi, quando pietasque fidesque
Destituunt, moresque malos sperare relictum est
Finem civili faciat discordia bello.
Quem non ille ducem potuit terrere tumultus!
Fata sed in praeceps solitus dimittere Caesar,
Fortunamque suam per summa pericula gaudens
Exercere, venit: nec, dum desaeviat ira,
Exspectat: medios properat tentare furores.
Non illis urbes, spoliandaque templa negasset,
Tarpeiamque Iovis sedem, matresque senatus,
Passurasque infanda nurus. Vult omnia certe
A se saeva peti, vult praemia Martis amari:
Militis indomiti tantum mens sana timetur.
Non pudet, heu Caesar, soli tibi bella placere,
Iam manibus damnata tuis? hos ante pigebit
Sanguinis? his ferri grave ius erit? ipse per omne
Fasque nefasque rues? Lassare, et disce sine armis
Posse pati: liceat scelerum tibi ponere finem.
Saeve, quid insequeris? quid iam nolentibus instas?
Bellum te civile fugit. Stetit aggere fulti
Cespitis, intrepidus vultu, meruitque timeri
Non metuens: atque haec ira dictante profatur:
Qui modo in absentem vultu dextraque furebas
Miles, habes nudum promtumque ad vulnera pectus.
Hic fuge, si belli finis placet, ense relicto.
Detegit imbelles animos nil fortiter ausa
Seditio, tantumque fugam meditata iuventus,
Ac ducis invicti rebus lassata secundis.
Vadite, meque meis ad bella relinquite fatis:
Invenient haec arma manus, vobisque repulsis,
Tot reddet Fortuna viros, quot tela vacabunt.
Anne fugam Magni tanta cum classe sequuntur

Hesperiae gentes, nobis victoria turbam
Non dabit, impulsi tantum quae praemia belli
Auferat, et vestri rapta mercede laboris,
Lauriferos nullo comitetur vulnere currus?
Vos despecta, senes, exhaustaque sanguine turba
Cernetis nostros, iam plebs Romana, triumphos.
Caesaris an cursus vestrae sentire putatis
Damnum posse fugae? veluti, si cuncti minentur
Flumina, quos miscent pelago, subducere fontes,
Non magis ablatis umquam descenderet aequor,
Quam nunc crescit, aquis. An vos momenta putatis
Ulla dedisse mihi? Numquam sic cura deorum
Se premit, ut vestrae morti, vestraeque saluti
Fata vacent. Procerum motus haec cuncta sequuntur.
Humanum paucis vivit genus. Orbis Iberi
Horror et Arctoi nostro sub nomine miles,
Pompeio certe fugeres duce. Fortis in armis
Caesareis Labienus erat: nunc, transfuga vilis,
Cum duce praelato terras atque aequora lustrat.
Nec melior mihi vestra fides, si bella nec hoste
Nec duce me geritis. Quisquis mea signa relinquit,
Nec Pompeianis tradit sua partibus arma,
Hic numquam volt esse meus. Sunt ista profecto
Curae castra deis, qui me committere tantis,
Non nisi mutato voluerunt milite, bellis.
Heu, quantum Fortuna humeris iam pondere fessis
Amolitur onus! Sperantes omnia dextras
Exarmare datur, quibus hic non sufficit orbis.
Iam certe mihi bella geram: discedite castris,
Tradite nostra viris ignavi signa Quirites.
At paucos, quibus haec rabies auctoribus arsit,
Non Caesar, sed poena tenet. Procumbite terrae:
Infidumque caput, feriendaque tendite colla.
Et tu, quo solo stabunt iam robore castra,

Tiro rudis, specta poenas, et disce ferire,
Disce mori. Tremuit saeva sub voce minantis
Volgus iners: unumque caput tam magna iuventus
Privatum factura timet: velut ensibus ipsis
Imperet, invito moturus milite ferrum.
Ipse pavet, ne tela sibi dextraque negentur
Ad scelus hoc, Caesar: vicit patientia saevi
Spem ducis, et iugulos, non tantum praestitit enses
Nil magis, adsuetas sceleri quam perdere mentes,
Atque perire timet. Tam diro foederis ictu
Parta quies, poenaque redit placata iuventus.
Brundisium decimis iubet hanc adtingere castris,
Et cunctas revocare rates, quas avius Hydrus,
Antiquusque Taras, secretaque litora Leucae,
Quas recipit Salapina palus, et subdita Sipus
Montibus: Ausoniam qua torquens frugifer oram,
Dalmatico Boreae, Calabroque obnoxius Austro
Appulus Hadriacas exit Garganus in undas.
Ipse petit trepidam tutus sine milite Romam,
Iam doctam servire togae: populoque precanti
Scilicet indulgens, summum dictator honorem
Contigit, et laetos fecit se consule fastos.
Namque omnes voces, per quas iam tempore tanto
Mentimur dominis, haec primum reperit aetas,
Qua, sibi ne ferri ius ullum Caesar abesset,
Ausonias voluit gladiis miscere secures.
Addidit et fasces aquilis, et nomen inane
Imperii rapiens, signavit tempora digna
Moesta nota. Nam quo melius Pharsalicus annus
Consule notus erit? Fingit sollemnia campus,
Et non admissae dirimit suffragia plebis,
Decantatque tribus, et vana versat in urna.
Nec coelum servare licet: tonat augure surdo,

Et laetae iurantur aves, bubone sinistro.
Inde perit primum quondam veneranda potestas
Iuris inops: careat tantum ne nomine tempus,
Menstruus in fastos distinguit saecula consul.
Nec non Iliacae numen quod praesidet Albae,
Haud meritum Latio sollemnia sacra subacto,
Vidit flammifera confectas nocte Latinas.
Inde rapit cursus, et, quae piger Appulus arva
Deseruit rastris, et inerti tradidit herbae,
Ocior et coeli flammis et tigride foeta
Transcurrit: curvique tenens Minoia tecta
Brundisii, clausas ventis brumalibus undas
Invenit, et pavidas hiberno sidere classes.
Turpe duci visum, rapiendi tempora belli
In segnes exisse moras, portuque teneri,
Cum pateat tutum vel non felicibus aequor.
Expertes animos pelagi sic robore complet:
Fortius hiberni flatus coelumque fretumque,
Cum coepere, tenent, quam quos incumbere certos
Perfida nubiferi vetat inconstantia veris.
Nec maris anfractus, lustrandaque litora nobis,
Sed recti fluctus, soloque Aquilone secandi.
Hic utinam summi curvet carchesia mali,
Incumbatque furens, et Graia ad moenia perflet,
Ne Pompeiani Phaeacum e litore toto
Languida iactatis comprendant carbasa remis:
Rumpite, quae retinent felices vincula proras.
Iamdudum nubes et saevas perdimus undas.
Sidera prima poli, Phoebo labente sub undas,
Exierant, et luna suas iam fecerat umbras:
Cum pariter solvere rates, tortosque rudentes
Laxavere sinus: et flexo navita cornu
Obliquat laevo pede carbasa, summaque pandens
Suppara velorum perituras colligit auras.
Ut primum levior propellere lintea ventus
Incipit, exiguumque tument, mox reddita malo

In mediam cecidere ratem: terraque relicta
Non valet ipsa sequi puppes, quae vexerat, aura.
Aequora lenta iacent: alto torpore ligatae
Pigriusimmotis haesere paludibus undae.
Sic stat iners Scythicas adstringens Bosporus undas
Cum, glacie retinente, fretum non impulit Ister,
Immensumque gelu tegitur mare: comprimit unda,
Deprendit quascunque, rates: nec pervia velis
Aequora frangit eques, fluctuque latente sonantem
Orbita migrantis scindit Maeotida Bessi.
Saeva quies pelagi, moestoque ignava profundo
Stagna iacentis aquae: veluti deserta rigente
Aequora natura cessant, pontusque, vetustas
Oblitus servare vices, non commeat aestu,
Non horrore tremit, non solis imagine vibrat.
Casibus innumeris fixae patuere carinae.
Illinc infestae classes et inertia tonsis
Aequora moturae, gravis hinc languore profundi
Obsessis ventura fames. Nova vota timori
Sunt inventa novo, fluctus nimiasque precari
Ventorum vires, dum se torpentibus unda
Excutiat stagnis, et sit mare. Nubila nusquam,
Undarumque minae: coelo languente, fretoque,
Naufragii spes omnis abit. Sed nocte fugata
Laesum nube dies iubar extulit, imaque sensim
Concussit pelagi, movitque Ceraunia nautis.
Inde rapi coepere rates, atque aequora classem
Curva sequi, quae iam vento fluctuque secundo
Lapsa Palaestinas uncis confixit arenas.
Prima duces vidit iunctis consistere castris
Tellus,quam volucer Genusus,quam mollior Apsus
Circueunt ripis. Apso gestare carinas
Caussa palus, leni quam fallens egerit unda.
At Genusum nunc sole nives, nunc imbre solutae
Praecipitant: neuter longo se gurgite lassat,

Sed minimum terrae, vicino litore, novit.
Hoc fortuna loco tantae duo nomina famae
Composuit: miserique fuit spes irrita mundi,
Posse duces, parva campi statione diremtos,
Admotum damnare nefas. Nam cernere vultus
Et voces audire datur: multosque per annos
Dilectus tibi, Magne, socer, post pignora tanta
Sanguinis, infaustam sobolis mortemque nepotum,
Te nisi Niliaca propius non vidit arena.
Caesaris adtonitam miscenda ad praelia mentem
Ferre moras scelerum partes iussere relictae.
Ductor erat cunctis audax Antonius armis,
Iam tunc civili meditatus Leucada bello.
Illum saepe minis Caesar precibusque morantem
Evocat: *O mundi tantorum caussa laborum,*
Quid superos et fata tenes? Sunt caetera cursu
Acta meo: summam rapti per prospera belli
Te poscit Fortuna manum. Num rupta vadosis
Syrtibus incerto Libye nos dividit aestu?
Numquid inexperto tua credimus arma profundo,
Inque novos traheris casus? Ignave, venire
Te Caesar, non ire, iubet. Prior ipse per hostes
Percussi medias alieni iuris arenas.
Tu mea castra times? Pereuntia tempora fati
Conqueror: in ventos impendo vota fretumque.
Ne retine dubium cupientes ire per aequor:
Si bene nota mihi est, ad Caesaris arma iuventus
Naufragio venisse volet. Iam voce doloris
Utendum est: non ex aequo divisimus orbem.
Epirum Caesarque tenet totusque senatus:
Ausoniam tu solus habes. His terque quaterque
Vocibus excitum postquam cessare videbat,
Dum se deesse deis, ac non sibi numina, credit,
Sponte per incautas audet tentare tenebras,
Quod iussi timuere, fretum: temeraria prono

Expertus cessisse deo: fluctusque, verendos
Classibus, exigua sperat superare carina.
Solverat armorum fessas nox languida curas
Parta quies miseris, in quorum pectora somno
Dat vires fortuna minor. Iam castra silebant,
Tertia iam vigiles commoverat hora secundos:
Caesar sollicito per vasta silentia gressu
Vix famulis audenda parat: cunctisque relictis,
Sola placet Fortuna comes. Tentoria postquam
Egressus, vigilum somno cedentia membra
Transiluit, questus tacite quod fallere posset.
Litora curva legit, primisque invenit in undis,
Rupibus exesis haerentem fune, carinam.
Rectorem dominumque ratis secura tenebat
Haud procul inde domus, non ullo robore fulta,
Sed sterili iunco, cannaque intexta palustri,
Et latus inversa nudum munita phaselo.
Haec Caesar bis terque manu quassantia tectum
Limina commovit. Molli consurgit Amyclas,
Quem dabat alga, toro. *Quisnam mea naufragus,* inquit,
Tecta petit? aut quem nostrae Fortuna coegit
Auxilium sperare casae? Sic fatus, ab alto
Aggere, iam tepidae sublato fune favillae,
Scintillam tenuem commotos pavit in ignes:
Securus belli: praedam civilibus armis
Scit non esse casas. O vitae tuta facultas
Pauperis, angustique lares! o munera nondum
Intellecta deûm! Quibus hoc contingere templis,
Aut potuit muris, nullo trepidare tumultu,
Caesarea pulsante manu? Tum poste reclusa,
Dux ait: *Exspecta votis maiora modestis,*
Spesque tuas laxa, iuvenis. Si, iussa secutus,
Me vehis Hesperiam, non ultra cuncta carinae
Debebis, manibusve inopem duxisse senectam.
Ne cessa praebere deo tua fata, volenti

Angustos opibus subitis implere Penates.
Sic fatur: quamquam plebeio tectus amictu,
Indocilis privata loqui. Tum pauper Amyclas:
Multa quidem prohibent nocturno credere ponto.
Nam sol non rutilas deduxit in aequora nubes,
Concordesque tulit radios. Noton altera Phoebi,
Altera pars Borean diducta luce vocabat.
Orbe quoque exhaustus medio, languensque recessit,
Spectantes oculos infirmo lumine passus:
Lunaque non gracili surrexit lucida cornu,
Aut orbis medii puros exesa recessus:
Nec duxit recto tenuata cacumina cornu,
Ventorumque nota rubuit: tum lurida pallens
Ora tulit, vultu sub nubem tristis ituro.
Sed mihi nec motus nemorum, nec litoris ictus,
Nec placet incertus, qui provocat aequora, Delphin:
Aut siccum quod mergus amat, quodque ausa volare
Ardea sublimis, pennae confisa natanti;
Quodque caput spargens undis, velut occupet imbrem,
Instabili gressu metitur litora cornix.
Sed si magnarum poscunt discrimina rerum,
Haud dubitem praebere manus: vel litora tangam
Iussa, vel hoc potius pelagus flatusque negabunt.
Haec fatus, solvensque ratem, dat carbasa ventis:
Ad quorum motus non solum lapsa per altum
Aera dispersos traxere cadentia sulcos
Sidera: sed summis etiam quae fixa tenentur
Astra polis, sunt visa quati. Niger inficit horror
Terga maris: longo per multa volumina tractu
Aestuat unda minax, flatusque incerta futuri
Turbida testantur conceptos aequora ventos.
Tunc rector trepidae fatur ratis: *Adspice, saevum*
Quanta paret pelagus. Zephyros intendat, an Euros,

Incertum est. Puppim dubius ferit undique pontus.
Nubibus et coelo Notus est: si murmura ponti
Consulimus, Cori verrunt mare. Gurgite tanto,
Nec ratis Hesperias tanget, nec naufragus, oras.
Desperare viam et vetitos convertere cursus,
Sola salus. Liceat vexata litora puppe
Prendere, ne longe nimium sit proxima tellus.
Fisus cuncta sibi cessura pericula Caesar,
Sperne minas, inquit, *pelagi, ventoque furenti*
Trade sinum. Italiam si coelo auctore recusas,
Me pete. Sola tibi caussa haec est iusta timoris,
Vectorem non nosse tuum, quem numina numquam
Destituunt, de quo male tunc Fortuna meretur,
Cum post vota venit. Medias perrumpe procellas,
Tutela secure mea. Coeli iste fretique,
Non puppis nostrae, labor est: hanc Caesare pressam
A fluctu defendet onus. Nec longa furori
Ventorum saevo dabitur mora: proderit undis
Ista ratis. Ne flecte manus: fuge proxima velis
Litora: tum Calabro portu te crede potitum,
Cum iam non poterit puppi nostraeque saluti
Altera terra dari. Quid tanta strage paretur,
Ignoras? Quaerit pelagi coelique tumultu
Quid praestet Fortuna mihi. Non plura locuto
Avulsit laceros, percussa puppe, rudentes
Turbo rapax, fragilemque super volitantia malum
Vela tulit: sonuit victis compagibus alnus.
Inde ruunt toto congesta pericula mundo.
Primus ab Oceano caput exeris Atlanteo,
Core, movens aestus: iam te tollente furebat
Pontus, et in scopulos totas erexerat undas.
Occurrit gelidus Boreas, pelagusque retundit:
Et dubium pendet, vento cui pareat, aequor.
Sed Scythici vicit rabies Aquilonis, et undas
Torsit; et abstrusas penitus vada fecit arenas.

Nec perfert pontum Boreas ad saxa, suumque
In fluctus Cori frangit mare: motaque possunt
Aequora subductis etiam concurrere ventis.
Non Euri cessasse minas: non imbribus atrum
Aeolii iacuisse Notum sub carcere saxi
Crediderim: cunctos solita de parte ruentes
Defendisse suas violento turbine terras;
Sic pelagus mansisse loco. Non parva procellis
Aequora rapta ferunt: Aegeas transit in undas
Tyrrhenum: sonat Ionio vagus Hadria ponto.
Ah quoties frustra pulsatos aequore montes
Obruit illa dies! quam celsa cacumina pessum
Tellus victa dedit! Non illo litore surgunt
Tam validi fluctus, alioque ex orbe voluti
A magno venere mari, mundumque coercens
Monstriferos agit unda sinus. Sic rector Olympi
Cuspide fraterna lassatum in saecula fulmen
Adiuvit, regnoque accessit terra secundo,
Cum mare convolvit gentes,cum litora Tethys
Noluit ulla pati,coelo contenta teneri.
Nunc quoque tanta maris moles crevisset in astra,
Ni superum rector pressisset nubibus undas.
Non coeli nox illa fuit: latet obsitus aer
Infernae pallore domus, nimbisque gravatus
Deprimitur, fluctusque in nubibus accipit imbrem.
Lux etiam metuenda perit,nec fulgura currunt
Clara, sed obscurum nimbosus dissilit aer.
Tunc superum convexa fremunt, atque arduus axis
Insonuit, motaque poli compage laborant.
Extimuit natura chaos: rupisse videntur
Concordes elementa moras, rursusque redire
Nox manes mixtura deis. Spes una salutis,
Quod tanta mundi nondum periere ruina.
Quantus Leucadio placidus de vertice pontus
Despicitur; tantum nautae videre trementes

Fluctibus e summis praeceps mare: cumque tumentes
Rursus hiant undae, vix eminet aequore malus.
Nubila tanguntur velis, et terra carina.
Nam pelagus, qua parte sedet, non celat arenas:
Exhaustum in tumulos, omnisque in fluctibus unda est.
Artis opem vicere metus: nescitque magister,
Quam frangat, cui cedat aquae. Discordia ponti
Succurrit miseris, fluctusque evertere puppim
Non valet in fluctus: victum latus unda repellens
Erigit, atque omni surgit ratis ardua vento.
Non humilem Sasona vadis, non litora curvae
Thessaliae saxosa pavent, oraeque malignos
Ambraciae portus: scopulosa Ceraunia nautae
Summa timent. Credit iam digna pericula Caesar
Fatis esse suis. *Tantusne evertere,* dixit,
Me superis labor est: parva quem puppe sedentem
Tam magno petiere mari? Si gloria leti
Est pelago donata mei, bellisque negamur;
Intrepidus, quamcunque datis mihi, numina, mortem
Accipiam. Licet ingentes abruperit actus
Festinata dies fatis; sat magna peregi.
Arctoas domui gentes: inimica subegi
Arma metu: vidit Magnum mihi Roma secundum.
Iussa plebe tuli fasces per bella negatos.
Nulla meis aberit titulis Romana potestas.
Nesciet hoc quisquam, nisi tu, quae sola meorum
Conscia votorum es, me, quamvis plenus honorum
Et dictator eam Stygias et consul ad umbras,
Privatum, Fortuna, mori. Mihi funere nullo
Est opus, o superi: lacerum retinete cadaver
Fluctibus in mediis: desint mihi busta rogusque,
Dum metuar semper, terraque exspecter ab omni.
Haec fatum decimus, dictu mirabile, fluctus

Invalida cum puppe levat; nec rursus ab alto
Aggere deiecit pelagi, sed pertulit unda,
Scruposisque angusta vacant ubi litora saxis,
Imposuit terrae. Pariter tot regna, tot urbes
Fortunamque suam, tacta tellure, recepit.
Sed non tam remeans Caesar iam luce propinqua,
Quam tacita sua castra fuga, comitesque fefellit.
Circumfusa duci flevit, gemituque suorum,
Et non ingratis incessit turba querelis:
Quo te, dure, tulit virtus temeraria, Caesar?
Aut quae nos viles animas in fata relinquens,
Invitis spargenda dabas tua membra procellis?
Cum tot in hac anima populorum vita salusque
Pendeat, et tantus caput hoc sibi fecerit orbis,
Saevitia est voluisse mori. Nullusne tuorum
Emeruit comitum, fatis non posse superstes
Esse tuis? Cum te raperet mare, corpora segnis
Nostra sopor tenuit. Pudet, heu! Tibi caussa petendae
Haec fuit Hesperiae? visum est, committere quemquam
Tam saevo, crudele, mari? Fors ultima rerum
In dubios casus, et prona pericula mortis
Praecipitare solet: mundi iam summa tenentem
Permisisse mari! Tantum quid numina lassas?
Sufficit ad belli summam favor iste laborque
Fortunae, quod te nostris impegit arenis?
Hinc usus placuere deum, non rector ut orbis,
Nec dominus rerum, sed felix naufragus esses?
Talia iactantes, discussa nocte, serenus
Oppressit cum sole dies, fessumque tumentes
Composuit pelagus, ventis patientibus, undas.
Nec non Hesperii lassatum fluctibus aequor
Ut videre duces, purumque insurgere coelo
Fracturum pelagus Boream, solvere carinas,

Quas ventus, ductaeque pari moderamine dextra
Permixtas habuere diu: latumque per aequor,
Ut terrestre, coit, consertis puppibus, agmen.
Sed nox saeva modum venti velique tenorem
Eripuit nautis, excussitque ordine puppes.
Strymona sic gelidum, bruma pellente, relinquunt
Poturae te, Nile, grues, primoque volatu
Effingunt varias, casu monstrante, figuras.
Mox ubi percussit tensas Notus altior alas:
Confusos temere immixtae glomerantur in orbes:
Et turbata perit dispersis litera pennis.
Cum primum, redeunte die, violentior aer
Puppibus incubuit, Phoebeo concitus ortu,
Praetereunt frustra tentati litora Lissi,
Nymphaeumque tenent, nudas Aquilonibus unda
Succedens Boreae iam portum fecerat Auster.
Undique collatis in robur Caesaris armis,
Summa videns duri Magnus discrimina Martis
Iam castris instare suis: seponere tutum
Coniugii decrevit onus, Lesboque remotam
Te procul a saevi strepitu, Cornelia, belli
Occulere. Heu quantum mentes dominatur in aequas
Iusta Venus! Dubium trepidumque ad proelia Magne,
Te quoque fecit amor: quod nolles stare sub ictu
Fortunae, quo mundus erat, Romanaque fata,
Coniux sola fuit. Mentem iam verba paratam
Destituunt, blandaeque iuvat ventura trahentem
Indulgere morae, et tempus subducere fatis.
Nocte sub extrema, pulso torpore quietis,
Dum fovet amplexu gravidum Cornelia curis
Pectus, et aversi petit oscula grata mariti:
Humentes mirata genas, percussaque caeco
Vulnere, non audet flentem deprendere Magnum.
Ille gemens, *Vita non nunc mihi dulcior*, inquit,

Cum taedet vitae, laeto sed tempore, coniux,
Venit moesta dies, et quam nimiumque parumque
Distulimus: iam totus adest in proelia Caesar.
Cedendum est bellis: quorum tibi tuta latebra
Lesbos erit. Desiste preces tentare: negavi
Iam mihi: non longos a me patiere recessus.
Praecipites aderunt casus: properante ruina,
Summa cadunt. Satis est audisse pericula Magni:
Meque tuus decepit amor, civilia bella
Si spectare potes. Nam me iam, Marte parato,
Securos cepisse pudet cum coniuge somnos,
Eque tuo, miserum quatiunt cum classica mundum,
Surrexisse sinu. Vereor civilibus armis
Pompeium nullo tristem committere damno.
Tutior interea populis, et tutior omni
Rege, late, positamque procul fortuna mariti
Non tota te mole premat. Si numina nostras
Impulerint acies, maneat pars optima nostri;
Sitque mihi, si fata premant victorque cruentus,
Quo fugisse velim. Vix tantum infirma dolorem
Cepit, et adtonito cessere e pectore sensus.
Tandem vix moestas potuit proferre querelas:
Nil mihi de fatis thalami superisque relictum est,
Magne, queri: nostros non rumpit funus amores,
Nec diri fax summa rogi; sed sorte frequenti,
Plebeiaque nimis careo dimissa marito.
Hostis ad adventum rumpamus foedera tedae:
Placemus socerum. Sic est tibi cognita, Magne,
Nostra fides? credisne aliquid mihi tutius esse,
Quam tibi? non olim casu pendemus ab uno?
Fulminibus me, saeve, iubes, tantaeque ruinae
Absentem praestare caput? secura videtur
Sors tibi, cum facias etiam nunc vota, perisse?
Ut nolim servire malis, sed morte parata,
Te sequar ad manes; feriat dum moesta remotas
Fama procul terras, vivam tibi nempe superstes.

Adde, quod adsuescis fatis, tantumque dolorem,
Crudelis, me ferre doces. Ignosce fatenti:
Posse pati, timeo. Quod si sunt vota, deisque
Audior, eventus rerum sciet ultima coniux.
Sollicitam rupes, iam te victore, tenebunt,
Et puppim, quae fata ferat tam laeta, timebo.
Nec solvent audita metus mihi prospera belli,
Cum, vacuis proiecta locis, a Caesare possim
Vel fugiente capi. Notescent litora clari
Nominis exsilio, positaque ibi coniuge Magni,
Quis Mitylenaeas poterit nescire latebras?
Hoc precor extremum, si nil tibi victa relinquent
Tutius arma fuga, cum te commiseris undis,
Quolibet infaustam potius deflecte carinam:
Litoribus quaerere meis. Sic fata, relictis
Exsiluit stratis amens, tormentaque nulla
Vult differre mora. Non moesti pectora Magni
Sustinet amplexu dulci, non colla tenere:
Extremusque perit tam longi fructus amoris:
Praecipitantque suos luctus: [neuterque recedens
Sustinuit dixisse, vale:] vitamque per omnem
Nulla fuit tam moesta dies. Nam cetera damna
Durata iam mente malis, firmaque tulerunt.
Labitur infelix, manibusque excepta suorum
Fertur ad aequoreas, ac se prosternit, arenas,
Litoraque ipsa tenet, tandemque illata carinae est.
Non sic infelix patriam portusque reliquit
Hesperios, saevi premerent cum Caesaris arma.
Fida comes Magni vadit duce sola relicto,
Pompeiumque fugit. Quae nox sibi proxima venit,
Insomnis. Viduo tum primum frigida lecto,
Atque insueta quies uni, nudumque, marito
Non haerente, latus. Somno quam saepe gravata
Deceptis vacuum manibus complexa cubile est,
Atque oblita fugae quaesivit nocte maritum!
Nam, flamma quamvis tacitas urgente medullas,

Non iuvat in toto corpus iactare cubili:
Servatur pars illa tori. Caruisse timebat
Pompeio: sed non superi tam laeta parabant.
Instabat, miserae Magnum quae redderet hora.

LIBER SEXTUS.

ARGUMENTUM.

Caesar, frustra provocato ad pugnam Pompeio, ad Dyrrhachium it. 1—14. *Pompeius iter ei praecludit.* 15—18. *Describitur oppidi situs.* 19—28. *Caesar obsidionem molitur castellaque exstruit.* 29—63. *Qua re animadversa, Pompeius facit eruptiones, ut distrahat Caesaris copias.* 64—79. *Fames oritur et lues in Pompeii exercitu.* 80—105. *Item fames in Caesaris.* 106—117. *Pompeius castellum aliquod oppugnat, ac paene expugnasset, nisi defensum esset a Scaeva, forti viro, cuius egregie factum enarratur.* 118—262. *Repulsus hac parte Pompeius alia castella aggreditur, capitque unum eorum.* 263—289. *Caesar recipere illud conatur. Sed frustra.* 290—313. *Ergo in Thessaliam it, eoque eum sequitur Pompeius.* 314—332. *Describitur Thessaliae situs.* 333—412. *Uterque castra locant, copiis trepide rerum exitum spectantibus.* 413—419. *Inter Pompeianos erat Sextus, Magni filius. Is, magicorum arcanorum studiosus, futura scire avens, spretis verioribus oraculis, veneficas Thessaliae adit.* 420—434. *Quarum artes describuntur.* 435—505. *Earum una Erichtho, reliquarum more spreto urbes fugit, desertaque incolit, cadavera inquirens laceransque et ad suas artes adhibens.* 506—569. *Ergo eam Sextus cum comitibus noctu investigat, invenitque sedentem et multam carmine caedem Thessaliae precantem.* 570—588. *Alloquitur eam, rogatque, ut, quid futurum sit, ex mortuo aliquo se scientem faciat.* 589—603. *Respondet illa, se facturam quod rogaverit.* 604—623. *Ergo eligit sibi unum ex cadaveribus. Id unco trahitur ad caveam veneficae.* 624—641. *Describitur locus, et ornatus Erichthus. Pavet Sextus.* 642—658. *Confirmat eum Erichtho.* 659—666. *Efficit illa, arte et carminibus, ut reviviscat cadaver.* 667—761. *Iubet illud Erichtho fata eloqui.* 762—774. *Ergo eloquitur, et infausta quidem et omnino Romanis et imprimis Pompeiis.* 775—820. *Quo facto demum Erichtho, rogo incenso, cadaver denuo mori patitur, Sextumque, ad castra redeuntem, comitatur.* 821—830.

Postquam castra duces, pugnae iam mente propinqui,
Imposuere iugis, admotaque comminus arma,
Parque suum videre dei, capere omnia Caesar
Moenia Graiorum spernit, Martemque secundum
Iam nisi de genero fatis debere recusat.
Funestam mundo votis petit omnibus horam,
In casum quae cuncta ferat. Placet alea fati
Alterutrum mersura caput. Ter collibus omnes
Explicuit turmas, et signa minantia pugnam,
Testatus numquam Latiae se deesse ruinae.
Ut videt ad nullos exciri posse tumultus
In pugnam generum, sed clauso fidere vallo,
Signa movet, tectusque via dumosa per arva
Dyrrhachii praeceps rapiendas tendit ad arces.
Hoc iter aequoreo praecepit limite Magnus,
Quemque vocat collem Taulantius incola Petram,
Insedit castris, Ephyreaque moenia servat,
Defendens tutam vel solis turribus urbem.
Non opus hanc veterum, nec moles structa tuetur,
Humanusque labor, facilis, licet ardua tollat,
Cedere vel bellis, vel cuncta moventibus annis:
Sed munimen habet, nullo quassabile ferro,
Naturam sedemque loci. Nam clausa profundo
Undique praecipiti scopulisque vomentibus aequor,
Exiguo debet, quod non est insula, colli.
Terribiles ratibus sustentant moenia cautes,
Ioniumque furens rapido cum tollitur Austro,
Templa domosque quatit, spumatque in culmina pontus.
Huc avidam belli rapuit spes improba mentem
Caesaris, ut vastis diffusum collibus hostem
Cingeret ignarum, ducto procul aggere valli.
Metitur terras oculis: nec cespite tantum

Contentus fragili subitos adtollere muros,
Ingentes cautes, avulsaque saxa metallis,
Graiorumque domos, direptaque moenia transfert.
Exstruitur, quod non aries impellere saevus,
Quod non ulla queat violenti machina belli.
Franguntur montes, planumque per ardua Caesar
Ducit opus: pandit fossas, turritaque summis
Disponit castella iugis, magnoque recursu
Amplexus fines, saltus, nemorosaque tesqua,
Et silvas, vastasque feras indagine claudit.
Non desunt campi, non desunt pabula Magno,
Castraque Caesareo circumdatus aggere mutat.
Flumina tot cursus illic exorta fatigant,
Illic mersa suos: operumque ut summa revisat,
Defessus Caesar mediis intermanet agris.
Nunc vetus Iliacos adtollat fabula muros,
Adscribatque deis: fragili circumdata testa
Moenia mirentur refugi Babylonia Parthi.
En, quantum Tigris, quantum celer ambit Orontes.
Assyriis quantum populis telluris Eoae
Sufficit in regnum, subitum bellique tumultu
Raptum clausit opus. Tanti periere labores.
Tot potuere manus adiungere Seston Abydo,
Ingestoque solo Phryxeum elidere pontum,
Aut Pelopis latis Ephyren abrumpere regnis,
Et ratibus longae flexus donare Maleae,
Aut aliquem mundi, quamvis natura negasset,
In melius mutare locum. Coit area belli:
Hic alitur sanguis terras fluxurus in omnes:
Hic et Thessalicae clades, Libycaeque tenentur.
Aestuat angusta rabies civilis arena.
Prima quidem surgens operum structura fefellit
Pompeium: veluti mediae qui tutus in arvis
Sicaniae rabidum nescit latrare Pelorum:
Aut vaga cum Tethys, Rutupinaque litora fervent,
Unda Caledonios fallit turbata Britannos.

Ut primum vasto septas videt aggere terras,
Ipse quoque a tuta deducens agmina petra
Diversis spargit tumulis, ut Caesaris arma
Laxet, et effuso claudentem milite tendat.
At tantum septi vallo sibi vindicat agri,
Parva Mycenaeae quantum sacrata Dianae
Distat ab excelsa nemoralis Aricia Roma:
Quoque modo, Romae praelapsus moenia, Tybris
In mare descendit, si nusquam torqueat amnem.
Classica nulla sonant, iniussaque tela vagantur:
Et fit saepe nefas, iaculum tentante lacerto.
Maior cura duces miscendis abstrahit armis.
Pompeium exhaustae praebenda ad pabula terrae,
Quae currens obtrivit eques, gradibusque citatis
Ungula frondentem discussit cornea campum.
Belliger adtonsis sonipes defessus in arvis,
Advectos cum plena ferant praesepia culmos,
Ore novas poscens moribundus labitur herbas,
Et tremulo medios abrumpit poplite gyros.
Corpora dum solvit tabes, et digerit artus,
Traxit iners coelum fluidae contagia pestis
Obscuram in nubem. Tali spiramine Nesis
Emittit Stygium nebulosis aera saxis,
Antraque letiferi rabiem Typhonis anhelant.
Inde labant populi, coeloque paratior unda
Omne pati virus duravit viscera coeno.
Iam riget atra cutis, distentaque lumina rumpit:
Igneaque in vultus, et sacro fervida morbo
Pestis abit, fessumque caput se ferre recusat.
Iam magis atque magis praeceps agit omnia fatum
Nec medii dirimunt morbi vitamque necemque,
Sed languor cum morte venit: turbaque cadentum
Aucta lues, dum mixta iacent incondita vivis
Corpora. Nam miseros ultra tentoria cives
Spargere, funus erat. Tamen hos minuere labores
A tergo pelagus, pulsusque Aquilonibus aer,

Litoraque, et plenae peregrina messe carinae.
At liber terrae spatiosis collibus hostis
Aere non pigro, nec inertibus angitur undis:
Sed patitur saevam, veluti circumdatus arcta
Obsidione, famem. Nondum surgentibus altam
In segetem culmis, cernit miserabile vulgus
In pecudum cecidisse cibos, et carpere dumos,
Et foliis spoliare nemus, letumque minantes
Vellere ab ignotis dubias radicibus herbas.
Quae mollire queunt flamma, quae frangere morsu,
Quaeque per abrasas utero dimittere fauces,
Plurimaque humanis ante hoc incognita mensis
Diripiens miles, saturum tamen obsidet hostem.
Ut primum libuit ruptis evadere claustris
Pompeio, cunctasque sibi permittere terras:
Non obscura petit latebrosae tempora noctis,
Et raptum furto, soceri cessantibus armis,
Dedignatur iter: latis exire ruinis
Quaerit, et impulso turres confringere vallo,
Perque omnes gladios, et qua via caede paranda est.
Opportuna tamen valli pars visa propinqui,
Quam Minuti castella vocant, et confraga densis
Arboribus dumeta tegunt. Huc pulvere nullo
Proditus agmen agit, subitusque ad moenia venit.
Tot simul e campis Latiae fulsere volucres:
Tot cecinere tubae. Ne quid victoria ferro
Deberet, pavor adtonitos confecerat hostes.
Quod solum valuit virtus, iacuere peremti,
Debuerant quo stare, loco: qui vulnera ferrent
Iam deerant, nimbusque ferens tot tela peribat.
Tum piceos volvunt immissae lampades ignes:
Tum quassae nutant turres, lapsumque minantur:
Roboris impacti crebros gemit agger ad ictus.
Iam Pompeianae celsi super ardua valli
Exierant aquilae: iam mundi iura patebant.

Quem non mille simul turmis, nec Caesare toto
Auferret Fortuna locum, victoribus unus
Eripuit, vetuitque capi: seque arma tenente,
Ac nondum strato, Magnum vicisse negavit.
Scaeva viro nomen: castrorum in plebe merebat
Ante feras Rhodani gentes: ibi sanguine multo
Promotus Latiam longo gerit ordine vitem.
Pronus ad omne nefas, et qui nesciret, in armis
Quam magnum virtus crimen civilibus esset.
Hic ubi quaerentes socios, iam Marte relicto,
Tuta fugae cernit, *Quo vos pavor*, inquit, *abegit*
Impius, et cunctis ignotus Caesaris armis?
[O famuli turpes, servum pecus, absque cruore]
Terga datis morti? Cumulo vos deesse virorum
Non pudet et bustis, interque cadavera quaeri?
Non ira saltem, iuvenes, pietate remota,
Stabitis? E cunctis, per quos erumperet hostis,
Nos sumus electi. Non parvo sanguine Magni
Ista dies ierit. Peterem felicior umbras
Caesaris in vultu. Testem hunc Fortuna negavit
Pompeio laudante, cadam. Confringite tela
Pectoris incursu, iugulisque retundite ferrum.
Iam longinqua petît pulvis, sonitusque ruinae,
Securasque fragor concussit Caesaris aures.
Vincimus, o socii; veniet, qui vindicet arces,
Dum morimur. Movit tantum vox illa furorem,
Quantum non primo succendunt classica cantu:
Mirantesque virum, atque avidi spectare, sequuntur
Scituri iuvenes, numero deprensa locoque,
An plus quam mortem virtus daret. Ille ruenti
Aggere consistit, primumque cadavera plenis
Turribus evolvit, subeuntesque obruit hostes
Corporibus: totaeque viro dant tela ruinae:
Roboraque et moles hosti seque ipse minatur.
Nunc sude, nunc duro contraria pectora conto

Detrudit muris, et valli summa tenentes
Amputat ense manus: caput obterit, ossaque saxo,
Ac male defensum fragili compage cerebrum
Dissipat: alterius flamma crinesque genasque
Succendit; strident oculis ardentibus ignes.
Ut primum, cumulo crescente, cadavera murum
Aequavere solo: non segnior extulit illum
Saltus, et in medias iecit super arma catervas,
Quam per summa rapit celerem venabula pardum.
Tunc densos inter cuneos compressus, et omni
Vallatus bello vincit, quem respicit, hostem.
Iamque hebes, et crasso non asper sanguine mucro
[Percussum Scaevae frangit, non volnerat hostem.]
Perdidit ensis opus, frangit sine vulnere membra.
Illum tota petit moles, illum omnia tela:
Nulla fuit non certa manus, non lancea felix,
Parque novum Fortuna videt concurrere, bellum
Atque virum. Fortis crebris sonat ictibus umbo,
Et galeae fragmenta cavae compressa perurunt
Tempora: nec quidquam nudis vitalibus obstat
Iam, praeter stantes in summis ossibus hastas.
Quid nunc, vesani, iaculis levibusque sagittis
Perditis haesuros numquam vitalibus ictus?
Hunc aut tortilibus vibrata phalarica nervis
Obruat, aut vasti muralia pondera saxi:
Hunc aries ferro, ballistaque limine portae
Summoveat. Stat non fragilis pro Caesare murus,
Pompeiumque tenet. Iam pectora non tegit armis,
Ac veritus credi clypeo, laevaque vacasse,
Aut culpa vixisse sua, tot vulnera belli
Solus obit, densamque ferens in pectore silvam,
Iam gradibus fessis, in quem cadat, eligit hostem.
[Par pelagi monstris. Libycae sic bellua terrae,]
Sic Libycus densis elephas oppressus ab armis
Omne repercussum squalenti missile tergo

Frangit, et haerentes, mota cute, discutit hastas:
Viscera tuta latent penitus, citraque cruorem
Confixae stant tela ferae: tot facta sagittis,
Tot iaculis, unam non explent vulnera mortem.
Dictaea procul ecce manu Gortynis arundo
Tenditur in Scaevam, quae, voto certior omni,
In caput atque oculi laevum descendit in orbem.
Ille moras ferri, nervorum et vincula rumpit,
Adfixam vellens oculo pendente sagittam
Intrepidus, telumque suo cum lumine calcat.
Pannonis haud aliter, post ictum saevior, ursa,
Cum iaculum parva Libys amentavit habena,
Se rotat in vulnus: telumque irata receptum
Impetit, et secum fugientem circuit hastam.
Perdiderat vultum rabies: stetit imbre cruento
Informis facies: laetus fragor aethera pulsat
Victorum: maiora viris e sanguine parvo
Gaudia non faceret conspectum in Caesare vulnus
Ille, tegens alta suppressum mente dolorem,
Mitis, et a vultu penitus virtute remota,
Parcite, ait, *cives: procul hinc avertite bellum.*
Collatura meae nil iam sunt vulnera morti:
Non eget ingestis, sed vulsis pectore telis.
Tollite, et in Magni viventem ponite castris:
Hoc vestro praestate duci: sit Scaeva relicti
Caesaris exemplum potius, quam mortis honestae.
Credidit infelix simulatis vocibus Aulus,
Nec vidit recto gladium mucrone tenentem:
Membraque captivi pariter laturus, et arma,
Fulmineum mediis excepit faucibus ensem.
Incaluit virtus: atque una caede refectus
Solvat, ait, *poenas, Scaevam quicumque subactum*
Speravit: pacem gladio si quaerit ab isto
Magnus, adorato submittat Caesare signa.
An similem vestri, segnemque ad fata putastis?
Pompeii vobis minor est, caussaeque senatus,

Quam mihi mortis amor. Simul haec effatur, et altus
Caesareas pulvis testatur adesse cohortes.
Dedecus hic belli Magno crimenque remisit,
Ne solum totae fugerent te, Scaeva, catervae:
Subducto qui Marte ruis: nam sanguine fuso
Vires pugna dabat. Labentem turba suorum
Excipit,atque humeris defectum imponere gaudet:
Ac veluti inclusum perfosso in pectore numen,
Et vivam magnae speciem virtutis adorant:
Telaque confixis certant evellere membris,
Exornantque deos, ac nudum pectore Martem
Armis, Scaeva, tuis. Felix hoc nomine famae,
Si tibi durus Iber, aut si tibi terga dedisset
Cantaber exiguis, aut longis Teutonus armis.
Non tu bellorum spoliis ornare Tonantis
Templa potes, non tu laetis ululare triumphis.
Infelix, quanta dominum virtute parasti!
Nec magis hac Magnus castrorum parte repulsus
Intra claustra piger, dilato Marte, quievit,
Quam mare lassatur, cum se tollentibus Euris
Frangentem fluctus scopulum ferit, aut latus alti
Montis adest, seramque sibi parat unda ruinam.
Hinc vicina petens placido castella profundo
Incursu gemini Martis rapit: armaque late
Spargit, et effuso laxat tentoria campo:
Mutandaeque iuvat permissa licentia terrae.
Sic pleno Padus ore tumens super aggere tutas
Excurrit ripas, et totos concutit agros:
Succubuit si qua tellus, cumulumque furentem
Undarum non passa, ruit: tunc flumine toto
Transit, et ignotos aperit sibi gurgite campos.
Illos terra fugit dominos: his rura colonis
Accedunt, donante Pado. Vix proelia Caesar
Senserat, elatus specula quae prodidit ignis.

Invenit impulsos, presso iam pulvere, muros:
Frigidaque ut veteris deprendit signa ruinae;
Accendit pax ipsa loci, movitque furorem
Pompeiana quies, et victo Caesare, somnus.
Ire vel in clades properat, dum gaudia turbet.
Torquato ruit inde minax: qui Caesaris arma
Segnius haud vidit, quam malo nauta tremente
Omnia Circeae subducit vela procellae:
Agminaque interius muro breviore recepit,
Densius ut parva disponeret arma corona.
Transierat primi Caesar munimina valli,
Cum super e totis emisit collibus agmen,
Effuditque acies obseptum Magnus in hostem.
Non sic Aetnaeis habitans in vallibus horret
Enceladum, spirante Noto, cum tota cavernas
Egerit, et torrens in campos defluit Aetna:
Caesaris ut miles glomerato pulvere victus
Ante aciem, caeci trepidus sub nube timoris
Hostibus occurrit fugiens, inque ipsa pavendo
Fata ruit. Totus mitti civilibus armis
Usque vel in pacem potuit cruor: ipse furentes
Dux tenuit gladios. Felix ac libera, legum
Roma fores iurisque tui, vicisset in illo
Si tibi Sulla loco. Dolet heu, semperque dolebit,
Quod scelerum, Caesar, prodest tibi summa tuorum,
Cum genero pugnasse pio. Pro, tristia fata!
Non Uticae Libye clades, Hispania Mundae
Flesset, et infando pollutus sanguine Nilus
Nobilius Phario gestasset rege cadaver:
Nec Iuba Marmaricas nudus pressisset arenas,
Poenorumque umbras placasset sanguine fuso
Scipio: nec sancto caruisset vita Catone.
Ultimus esse dies potuit tibi, Roma, malorum:
Exire e mediis potuit Pharsalia fatis.
Deserit adverso possessam numine sedem

Caesar, et Emathias lacero petit agmine terras.
Arma secuturum soceri, quacumque fugasset,
Tentavere suo comites devertere Magnum
Hortatu: patrias sedes, atque hoste carentem
Ausoniam peteret. *Numquam me Caesaris*, inquit,
Exemplo reddam patriae, numquamque videbit
Me, nisi dimisso redeuntem milite, Roma.
Hesperiam potui, motu surgente, tenere,
Si vellem patriis aciem committere templis,
Ac medio pugnare foro. Dum bella relegem,
Extremum Scythici transcendam frigoris orbem,
Ardentesque plagas. Victor tibi, Roma, quietem
Eripiam, qui, ne premerent te proelia, fugi?
Ah potius, bello ne quid patiaris in isto,
Te Caesar putet esse suam. Sic fatus, in ortus
Phoebeos convertit iter, terraeque secutus
Devia, qua vastos aperit Candavia saltus,
Contigit Emathiam, bello quam fata parabant.
Thessaliam, qua parte diem brumalibus horis
Adtollit Titan, rupes Ossaea coercet.
Cum per summa poli Phoebum trahit altior aestas,
Pelion opponit radiis nascentibus umbras.
At medios ignes coeli, rabidique Leonis
Solstitiale caput nemorosus submovet Othrys.
Excipit adversos Zephyros et Iapyga Pindus,
Et maturato praecidit vespere lucem.
Nec metuens imi Borean habitator Olympi
Lucentem totis ignorat noctibus Arcton.
Hos inter montes media qui valle premuntur,
Perpetuis quondam latuere paludibus agri,
Flumina dum campi retinent, nec pervia Tempe
Dant aditus pelagi: stagnumque implentibus unum
Crescere cursus erat. Postquam discessit Olympo
Herculea gravis Ossa manu, subitaeque ruinam
Sensit aquae Nereus: melius mansura sub undis,
Emathis, aequorei regnum Pharsalos Achillis,

Eminet, et, prima Rhoeteia litora pinu
Quae tetigit, Phylace, Pteleosque, et Dorion ir
Flebile Pieridum; Trachin, pretioque nefand:
Lampados Herculeis fortis Meliboea pharetris
Atque olim Larissa potens: ubi nobile quonda
Nunc super Argos arant: veteres ubi fabula Th
bas
Monstrat Echionias: ubi quondam Pentheos
exsul
Colla caputque ferens supremo tradidit igni,
Questa, quod hoc solum nato rapuisset Agave.
Ergo abrupta palus multos discessit in amnes.
Purus in occasus, parvi sed gurgitis, Aeas
Ionio fluit inde mari: nec fortior undis
Labitur avectae pater Isidis, et tuus, Oeneu,
Paene gener crassis oblimat Echinadas undis:
Et Meleagream maculatus sanguine Nessi
Euenos Calydona secat. Ferit amne citato
Maliacas Sperchios aquas: et flumine puro
Irrigat Amphrysos famulantis pascua Phoebi;
Quique nec humentes nebulas, nec rore madentei
Aera, nec tenues ventos suspirat Anauros;
Et quisquis, pelago per se non cognitus, amnis
Peneo donavit aquas: it gurgite rapto
Apidanos: nunquamque celer, nisi mixtus, En
peus.
Accipit Asopos cursus, Phoenixque, Melasque.
Solus, in alterius nomen cum venerit undae,
Defendit Titaresus aquas, lapsusque superne
Gurgite Penei pro siccis utitur arvis.
Hunc fama est Stygiis manare paludibus amnen
Et capitis memorem, fluvii contagia vilis
Nolle pati, superumque sibi servare timorem.
Ut primum emissis patuerunt amnibus arva,
Pinguis Boebicio discessit vomere sulcus:
Mox Lelegum dextra pressum descendit aratrum

Aeolidae, Dolopesque solum fregere coloni,
Et Mangnetes equis, Minyae gens cognita remis.
Illic semiferos Ixionidas Centauros
Foeta Pelethroniis nubes effudit in antris.
Aspera te Pholoes frangentem, Monyche, saxa,
Teque sub Oetaeo torquentem vertice vulsas,
Rhoete ferox, quas vix Boreas inverteret, ornos:
Hospes et Alcidae magni, Phole: teque per amnem
Improbe Lernaeas vector passure sagittas:
Teque senex Chiron, gelido qui sidere fulgens
Impetis Aemonio maiorem Scorpion arcu.
Hac tellure feri micuerunt semina Martis.
Primus ab aequorea percussis cuspide saxis
Thessalicus sonipes, bellis feralibus omen,
Exiluit; primus chalyben frenosque momordit,
Spumavitque novis Lapithae domitoris habenis.
Prima fretum scindens Pagasaeo litore pinus
Terrenum ignotas hominem proiecit in undas.
Primus Thessalicae rector telluris Itonos
In formam calidae percussit pondera massae,
Fudit et argentum flammis, aurumque moneta
Fregit, et immensis coxit fornacibus aera.
Illic, quod populos scelerata impegit in arma,
Divitias numerare datum est. Hinc maxima serpens
Descendit Python, Cyrrhaeaque fluxit in arva:
Unde et Thessalicae veniunt ad Pythia laurus.
Impius hinc prolem superis immisit Aloeus,
Inseruit celsis prope se cum Pelion astris,
Sideribusque vias incurrens abstulit Ossa.
Hac ubi damnata fatis tellure locarunt
Castra duces: cunctos belli praesaga futuri
Mens agitat, summique gravem discriminis horam
Adventare palam est. Propius iam fata moveri,
Degeneres trepidant animi, peioraque versant:
Ad dubios pauci, praesumto robore, casus

Spemque metumque ferunt.— Turbae sed mixtus inerti
Sextus erat, Magno proles indigna parente,
Qui mox Scyllaeis exsul grassatus in undis,
Polluit aequoreos Siculus pirata triumphos,
Qui stimulante metu fati praenoscere cursus,
Impatiensque morae, venturisque omnibus aeger,
Non tripodas Deli, non Pythia consulit antra,
Nec quaesisse libet, primis quid frugibus altrix
Aere Iovis Dodona sonet, quis noscere fibra
Fata queat, quis prodat aves, quis fulgura coeli
Servet, et Assyria scrutetur sidera cura,
Aut si quid tacitum, sed fas, erat. Ille supernis
Detestanda deis saevorum arcana magorum
Noverat, et tristes sacris feralibus aras,
Umbrarum Ditisque fidem: miseroque liquebat,
Scire parum superos. Vanum saevumque furorem
Adiuvat ipse locus, vicinaque moenia castris
Haemonidum, ficti quas nulla licentia monstri
Transierit; quarum, quidquid non creditur, ars est.
Thessala quin etiam tellus herbasque nocentes
Rupibus ingenuit, sensuraque saxa canentes
Arcanum ferale Magos. Ibi plurima surgunt
Vim factura deis. Et terris hospita Colchis
Legit in Haemoniis, quas non advexerat, herbas.
Impia tot populis, tot surdas gentibus aures
Coelicolum dirae convertunt carmina gentis.
Una per aethereos exit vox illa recessus,
Verbaque ad invitum perfert cogentia numen,
Quod non cura poli, coelique volubilis umquam
Avocat. Infandum tegitit cum sidera murmur,
Tunc Babylon Persea licet, secretaque Memphis
Omne vetustorum solvat per ferale Magorum:
Abducit superos alienis Thessalis aris.
Carmine Thessalidum dura in praecordia fluxit

Non fatis adductus amor: flammisque severi
Illicitis arsere senes. Nec noxia tantum
Pocula proficiunt: aut cum turgentia succo
Frontis amaturae subducunt pignora fetae.
Mens, hausti nulla sanie polluta veneni,
Excantata perit. Quos non concordia mixti
Adligat ulla tori, blandaeque potentia formae,
Traxerunt torti magica vertigine fili.
Cessavere vices rerum: dilataque longa
Haesit nocte dies: legi non paruit aether.
Torpuit et praeceps, audito carmine, mundus:
Axibus ut rapidis impulsos Iuppiter urgens
Miratur non ire polos. Nunc omnia complent
Imbribus, et calido producunt nubila Phoebo:
Et tonat ignaro coelum Iove. Vocibus isdem
Humentes late nebulas, nimbosque solutis
Excussere comis. Ventis cessantibus, aequor
Intumuit: rursus vetitum sentire procellas
Conticuit, turbante Noto: puppimque ferentes
In ventum tumuere sinus. De rupe pependit
Abscisa fixus torrens· amnisque cucurrit,
Non qua pronus erat. Nilum non extulit aestas:
Maeander direxit aquas: Rhodanumque morantem
Praecipitavit Arar: submisso vertice montes
Explicuere iugum. Nubes suspexit Olympus:
Solibus et nullis Scythicae, cum bruma rigeret,
Dimaduere nives. Impulsam sidere Tethyn
Repulit Haemonidum, defenso litore, carmen.
Terra quoque immoti concussit ponderis axem,
Et medium vergens titubavit nisus in orbem.
Tantae molis onus percussum voce recessit,
Prospectumque dedit circumlabentis Olympi.
Omne potens animal leti, genitumque nocere,
Et pavet Haemonias, et mortibus instruit artes.
Has avidae tigres, et nobilis ira leonum
Ore fovent blando: gelidos his explicat orbes,

Inque pruinoso coluber distenditur arvo.
Viperei coeunt, abrupto corpore, nodi:
Humanoque cadit serpens adflata veneno.
Quis labor hic superis, cantus herbasque sequendi,
Spernendique timor? cuius commercia pacti
Obstrictos habuere deos? Parere necesse est,
An iuvat? ignota tantum pietate merentur,
An tacitis valuere minis? Hoc iuris in omnes
Est illis superos, an habent haec carmina certum
Imperiosa deum, qui mundum cogere, quicquid
Cogitur ipse, potest? Illic et sidera primum
Praecipiti deducta polo: Phoebeque serena
Non aliter, diris verborum obsessa venenis,
Palluit, et nigris, terrenisque ignibus arsit,
Quam si fraterna prohiberet imagine tellus,
Insereretque suas flammis coelestibus umbras.
Et patitur tantus cantu deprensa labores
Donec suppositas propior despumet in herbas.
Hos scelerum ritus, haec dirae carmina genti
Effera damnarat nimiae pietatis Erichtho,
Inque novos ritus pollutam duxerat artem.
Illi namque nefas urbis submittere tecto
Aut laribus ferale caput: desertaque busta
Incolit, et tumulos expulsis obtinet umbris,
Grata deis erebi. Coetus audire silentum,
Nosse domos Stygias, arcanaque Ditis operti
Non superi, non vita vetat. Tenet ora profanae
Foeda situ macies, coeloque ignota sereno
Terribilis Stygio facies pallore gravatur,
Impexis onerata comis. Si nimbus, et atrae
Sidera subducunt nubes, tunc Thessala nudis
Egreditur bustis, nocturnaque fulgura captat.
Semina foecundae segetis calcata perussit,
Et non letiferas spirando perdidit auras.
Nec superos orat, nec cantu supplice numen

Auxiliare vocat, nec fibras illa litantis
Novit: funereas aris imponere flammas
Gaudet, et accenso rapuit quae tura sepulcro.
Omne nefas superi prima iam voce precantis
Concedunt, carmenque timent audire secundum.
Viventes animas, et adhuc sua membra regentes,
Infodit busto: fatis debentibus annos
Mors invita subit: perversa funera pompa
Retulit a tumulis: fugere cadavera letum.
Fumantes iuvenum cineres, ardentiaque ossa
E mediis rapit illa rogis, ipsamque, parentes
Quam tenuere, facem: nigroque volantia fumo
Feralis fragmenta tori, vestesque fluentes
Colligit in cineres, et olentes membra favillas.
Ast ubi servantur saxis, quibus intimus humor
Ducitur, et tracta durescunt tabe medullae
Corpora; tunc omnes avide desaevit in artus,
Immersitque manus oculis, gaudetque gelatos
Effodisse orbos, et siccae pallida rodit
Excrementa manus: laqueum nodosque nocentes
Ore suo rupit: pendentia corpora carpsit,
Abrasitque cruces: percussaque viscera nimbis
Vulsit, et incoctas admisso sole medullas.
Insertum manibus chalybem, nigramque per artus
Stillantis tabi saniem, virusque coactum
Sustulit, et, nervo morsus retinente, pependit.
Et quodcumque iacet nuda tellure cadaver,
Ante feras volucresque sedet: nec carpere membra
Vult ferro manibusque suis, morsusque luporum
Exspectat, siccis raptura a faucibus artus.
[Nec cessant a caede manus, si sanguine vivo
Est opus, erumpat iugulo qui primus aperto.]
Nec refugit caedes, vivum si sacra cruorem,
Extaque funereae poscunt trepidantia mensae:
Vulnere sic ventris, non, qua natura vocabat,

Extrahitur partus, calidis ponendus in aris,
Et quoties saevis opus est ac fortibus umbris,
Ipsa facit manes: hominum mors omnis in usu est.
Illa genae florem primaevo corpore vulsit,
Illa comam laeva morienti abscidit ephebo.
Saepe etiam caris cognato in funere dira
Thessalis incubuit membris: atque oscula figens,
Truncavitque caput, compressaque dentibus ora
Laxavit: siccoque haerentem gutture linguam
Praemordens, gelidis infudit murmura labris,
Arcanumque nefas Stygias mandavit ad umbras.
Hanc ut fama loci Pompeio prodidit: alta
Nocte poli, Titan medium quo tempore ducit
Sub nostra tellure diem: deserta per arva
Carpit iter. Fidi scelerum , suetique ministri
Effractos circum tumulos ac busta vagati
Conspexere procul praerupta in caute sedentem,
Qua iuga devexus Pharsalica porrigit Aemus.
Illa magis magicisque deis incognita verba
Tentabat, carmenque novos fingebat in usus.
Namque timens, ne Mars alium vagus iret in orbem,
Emathis et tellus tam multa caede careret;
Pollutos cantu, dirisque venifica succis
Conspersos, vetuit transmittere bella Philippos,
Tot mortes habitura suas, usuraque mundi
Sanguine: caesorum truncare cadavera regum
Sperat, et Hesperiae cineres avertere gentis,
Ossaque nobilium, tantosque adquirere manes.
Hic ardor, solusque labor, quid corpore Magni
Proiecto rapiat, quos Caesaris involet artus.
Quam prior adfatur Pompeii ignava propago:
O decus Haemonidum, populis quae pandere fata,
Quaeque suo ventura potes divertere cursu,
Te precor, ut certum liceat mihi noscere finem,
Quem belli Fortuna paret. Non ultima turbae

Pars ego Romanae: Magni clarissima proles,
Vel dominus rerum, vel tanti funeris heres.
Mens dubiis perculsa pavet, rursusque parata est
Certos ferre metus. Hoc casibus eripe iuris,
Ne subiti caecique ruant. Vel numina torque,
Vel tu parce deis, et Manibus exprime verum.
Elysias resera sedes, ipsamque vocatam,
Quos petat e nobis, Mortem tibi coge fateri.
Non humilis labor est: dignum, quod quaerere cures,
Vel tibi, quo tanti praeponderet alea fati.
Impia vulgatae laetatur nomine famae
Thessalis, et contra: *Si fata minora moveres,*
Pronum erat, o iuvenis, quos velles, inquit, *in actus*
Invitos praebere deos, Conceditur arti,
Unam cum radiis presserunt sidera mortem,
Inseruisse moras: et, quamvis fecerit omnis
Stella senem, medios herbis abrumpimus annos.
At simul a prima descendit origine mundi
Caussarum series, atque omnia fata laborant
Si quidqaam mutare velis, unoque sub ictu
Stat genus humanum: tunc, Thessala turba fatemur,
Plus fortuna potest. Sed si praenoscere casus
Contentus, facilesque aditus multique patebunt
Ad verum: tellus nobis, aetherque, chaosque,
Aequoraque, et campi, Rhodopeiaque saxa loquentur.
Sed pronum, cum tanta novae sit copia mortis,
Emathiis unum campis adtollere corpus,.
Ut modo defuncti, tepidique cadaveris ora
Plena voce sonent: nec, membris sole perustis,
Auribus incertum feralis strideat umbra.
Dixerat: et noctis geminatis arte tenebris,
Moestum tecta caput squalenti nube, pererrat
Corpora caesorum, tumulis proiecta negatis.

Continuo fugere lupi, fugere revulsis
Unguibus impastae volucres, dum Thessala vatem
Eligit, et gelidas leto scrutata medullas
Pulmonis rigidi stantes sine vulnere fibras
Invenit, et vocem defuncto in corpore quaerit.
Fata peremptorum pendent iam multa virorum,
Quem superis revocasse velit. Si tollere totas
Tentasset campis acies, et reddere bello,
Cessissent leges erebi: monstroque potenti
Extractus Stygio populus pugnasset Averno.
Electum tandem traiecto gutture corpus
Ducit, et, inserto laqueis feralibus unco,
Per scopulos miserum trahitur, per saxa cadaver
Victurum: montisque cavi, quem tristis Erichto
Damnarat sacris, alta sub rupe locatur.
Haud procul a Ditis caecis depressa cavernis
In praeceps subsedit humus: quam pallida pronis
Urget silva comis, et nullo verticé coelum
Suspiciens, Phoebo non pervia taxus opacat.
Marcentes intus tenebrae, pallensque sub antris
Longa nocte situs; numquam, nisi carmine factum,
Lumen habet. Non Taenareis sic faucibus aer
Sedit iners, moestum mundi confine latentis,
Ac nostri: quo non metuant emittere manes
Tartarei reges. Nam quamvis Thessala vates
Vim faciat fatis, dubium est, quod traxerit illuc
Adspiciat Stygias, an quod descenderit, umbras.
Discolor, et vario furialis cultus amictu
Induitur, vultusque aperitur, crine remoto,
Et coma vipereis substringitur horrida sertis.
Ut pavidos iuvenis comites, ipsumque trementem
Conspicit, exanimi defixum lumina vultu:
Ponite, ait, *trepida conceptos mente timores:*
Iam nova, iam vera reddetur vita figura,
Ut quamvis pavidi possint audire loquentem.

Si vero Stygiosque lacus, ripamque sonantem
Ignibus ostendam, si me praesente videri
Eumenides possent, villosaque colla colubris
Cerberus excutiens, et vincti terga Gigantes;
Quis timor, ignavi, metuentes cernere manes?
Pectora tunc primum ferventi sanguine supplet
Vulneribus laxata novis: taboque medullas
Abluit: et virus large lunare ministrat.
Huc quidquid fetu genuit natura sinistro
Miscetur. Non spuma canum, quibus unda timori est,
Viscera non lyncis, non dirae nodus hyaenae
Defuit, et cervi pasti serpente medulla:
Non puppim retinens, Euro tendente rudentes,
In mediis echeneis aquis, oculique draconum,
Quaeque sonant feta tepefacta sub alite saxa:
Non Arabum volucer serpens, innataque rubris
Aequoribus custos pretiosae vipera conchae:
Aut viventis adhuc Libyci membrana cerastae,
Aut cinis Eoa positi Phoenicis in ara.
Quo postquam viles, nec habentes nomina pestes
Contulit: infando saturatas carmine frondes,
Et, quibus os dirum nascentibus inspuit, herbas
Addidit, et quidquid mundo dedit ipsa veneni:
Tunc vox, Lethaeos cunctis pollentior herbis
Excantare deos, confudit murmura primum
Dissona, et humanae multum discordia linguae.
Latratus habet illa canum, gemitumque luporum:
Quod trepidus bubo, quod strix nocturna queruntur,
Quod stridunt ululantque ferae, quod sibilat anguis,
Exprimit, et planctus illisae cautibus undae,
Silvarumque sonum, fractaeque tonitrua nubis.
Tot rerum vox una fuit. Mox cetera cantu
Explicat Haemonio, penetratque in Tartara lingua:
Eumenides, Stygiumque nefas, poenaeque nocentum:

Et Chaos innumeros avidum confundere mundos:
Et rector terrae, quem longa in saecula torquet
Mors dilata deum: Styx et, quos nulla meretur
Thessalis Elysios: coelum, matremque perosa
Persephone, nostraeque Hecates pars ultima, per quam
Manibus et mihi sunt tacitae commercia linguae:
Ianitor et sedis laxae, qui viscera saevo
Spargis nostra cani: repetitaque fila sorores
Tracturae: tuque o flagrantis portitor undae
Iam lassate senex ad me redeuntibus umbris:
Exaudite preces, si vos satis ore nefando
Pollutoque voco, si numquam haec carmina fibris
Humanis ieiuna cano, si pectora plena
Saepe dedi, et lavi calido prosecta cerebro:
Si quis, quum vestris caput extaque lancibus, infans,
Imposui, victurus erat: parete precanti.
Non in Tartareo latitantem poscimus antro,
Adsuetamque diu tenebris, modo luce fugata
Descendentem animam: primo pallentis hiatu
Haeret adhuc Orci. Licet has exaudiat herbas
Ad manes ventura semel. Ducis omina nato
Pompeiana canat nostri modo militis umbra,
Si bene de vobis civilia bella merentur.
Haec ubi fata caput spumantiaque ora levavit
Adspicit adstanten proiecti corporis umbram,
Exanimes artus, invisaque claustra timentem
Carceris antiqui. Pavet ire in pectus apertum,
Visceraque, et ruptas letali vulnere fibras.
Ah miser, extremum cui mortis munus inique
Eripitur, non posse mori. Miratur Erichtho
Has fatis licuisse moras, irataque morti
Verberat immotum vivo serpente cadaver:
Perque cavas terrae, quas egit carmine, rimas
Manibus illatrat, regnique silentia rupit:

Tisiphone, vocisque meae secura Megaera,
Non agitis saevis Erebi per inane flagellis
Infelicem animam? Iam vos ego nomine vero
Eliciam, Stygiasque canes in luce superna
Destituam: per busta sequar, per funera custos:
Expellam tumulis, abigam vos omnibus urnis.
Teque deis, ad quos alio procedere vultu
Ficta soles, Hecate, pallenti tabida forma,
Ostendam, faciemque Erebi mutare vetabo.
Eloquar, immenso terrae sub pondere quae te
Contineant, Ennaea, dapes, quo foedere moestum
Regem noctis ames, quae te contagia passam
Noluerit revocare parens. Tibi, pessime mundi
Arbiter, immittam ruptis Titana cavernis,
Et subito feriere die. Paretis? an ille
Compellandus erit, quo numquam terra vocato
Non concussa tremit, qui Gorgona cernit apertam,
Verberibusque suis trepidam castigat Erinnyn,
Indespecta tenet vobis qui Tartara; cuius
Vos estis, superi; Stygias qui peierat undas?
Protinus adstrictus caluit cruor, atraque fovit
Vulnera, et in venas extremaque membra cucurrit.
Percussae gelido trepidant sub pectore fibrae:
Et nova desuetis subrepens vita medullis,
Miscetur morti. Tunc omnis palpitat artus:
Tenduntur nervi: nec se tellure cadaver
Paulatim per membra levat, terraque repulsum est,
Erectumque simul. Distento lumina rictu
Nudantur. Nondum facies viventis in illo,
Iam morientis erat. Remanet pallorque rigorque;
Et stupet illatus mundo. Sed murmure nullo
Ora adstricta sonant. Vox illi, linguaque tantum
Responsura datur. *Dic*, inquit Thessala, *magna,*
Quod iubeo, mercede mihi: nam vera locutum

Immunem toto mundi praestabimus aevo
Artibus Haemoniis: tali tua membra sepulchro,
Talibus exuram Stygio cum carmine silvis,
Ut nullos cantata magos exaudiat umbra.
Sit tanti, vixisse iterum: nec verba, nec herbae
Audebunt longae somnum tibi solvere Lethes,
A me morte data. Tripodas vatesque deorum
Sors obscura decet: certus discedat, ab umbris
Quisquis vera petit, duraeque oracula mortis
Fortis adit. Ne parce, precor. Da nomina rebus.
Da loca, da vocem, qua mecum fata loquantur.
Addidit et carmen, quo, quidquid consulit, umbram
Scire dedit. Moestum, fletu manante, cadaver,
Trista non equidem Parcarum stamina, dixit,
Respexi, tacitae revocatus ab aggere ripae:
Quod tamen e cunctis mihi noscere contigit umbris,
Effera Romanos agitat discordia manes,
Impiaque infernam ruperunt arma quietem.
Elysias alii sedes, ac Tartara moesta
Diversi liquere duces: quid fata pararent,
Hi fecere palam. Tristis felicibus umbris
Vultus erat. Vidi Decios, natumque, patremque,
Lustrales bellis animas, flentemque Camillum,
Et Curios; Sullam de te, Fortuna, querenten.
Deplorat Libycis perituram Scipio terris
Infaustam sobolem. Maior Carthaginis hostis,
Non servituri moeret Cato fata nepotis.
Solum te, consul depulsis prime tyrannis
Brute, pias inter gaudentem vidimus umbras.
Abruptis Catilina minax, fractisque catenis
Exsultat, Mariique truces, nudique Cethegi.
Vidi ego laetantes, popularia nomina, Drusos;
Legibus immodicos, ausosque ingentia Gracchos.
Aeternis chalybum nodis, et carcere Ditis

Constrictae plausere manus, camposque piorum
Poscit turba nocens. Regni possessor inertis
Pallentes aperit sedes, abruptaque saxa
Asperat, et durum vinclis adamanta, paratque
Poenam victori. Refer haec solatia tecum,
O iuvenis, placido manes patremque domumque
Exspectare sinu, regnique in parte serenâ
Pompeio servare locum. Nec gloria parvae
Sollicitet vitae: veniet, quae misceat omnes
Hora duces. Properate mori, magnoque superbi
Quamvis e parvis animo descendite bustis,
Et Romanorum manes calcate deorum.
Quem tumulum Nili, quem Tybridis abluat unda,
Quaeritur, et ducibus tantum de funere pugna est.
Tu fatum ne quaere tuum cognoscere: Parcae,
Me reticente, dabunt :tibi certior omnia vates
Ipse canet Siculis genitor Pompeius in arvis:
Ille quoque incertus, quo te vocet, unde repellat,
Quas iubeat vitare plagas, quae sidera mundi.
Europam miseri, Libyamque, Asiamque timete:
Distribuit tumulos vestris Fortuna triumphis.
O miseranda domus, toto nihil orbe videbis
Tutius Emathia. Sic postquam fata peregit,
Stat vultu moestus tacito, mortemque reposcit.
Carminibus magicis opus est herbisque, cadaver
Ut cadat, et nequeunt animam sibi reddere fata,
Consumto iam iure semel. Tum robore multo
Exstruit illa rogum: venit defunctus ad ignes:
Accensa iuvenem positum strue linquit Erichtho,
Tandem passa mori: Sextoque ad castra parentis
It comes: et coelo lucis ducente colorem,
Dum ferrent tutos intra tentoria gressus,
Iussa tenere diem densas nox praestitit umbras.

LIBER SEPTIMUS.

ARGUMENTUM.

Nocte ante pugnam Pompeius inani somnii specie luditur. 1—44. *Orto sole, cupidis pugnae militibus,* 45—61. *ipsoque Cicerone hortante,* 62—85. *Magnus, quamquam invitus, signum pugnae dat.* 86—125. *Milites se parant.* 126—150. *Prodigia narrantur.* 151—184. *Populi metuunt.* 185—191 *Vates quidam in Italia superiore praedicat, pugnam ea ipsa die inter Pomp. et Caesarem pugnari.* 192—213. *Describitur Pompeii acies.* 214—234. *Laetus eam conspicit Caesar,* 235—249. *militesque suos alloquitur.* 250—330. *Arripiunt arma.* 331—336. *Pompeius alloquitur suos.* 337—382. *Conqueritur poeta de funesto Romae bello, deque amissa per pugnam Pharsalicam libertate Romana.* 383—459. *Primus pugnam inchoat Crastinus Caesarianus.* 460—473. *Describitur furor pugnantium.* 474—505. *Caesar Pompeianos ab latere adoritur. Pelluntur Pompeii equites, e barbaris populis collecti.* 506—544. *Centrum tamen resistit, ubi Romani.* 545—550. *Abhorret poeta ab descriptione pugnae.* 551—556. *Caesar suos hortatur.* 557—585. *Brutus in exercitu Pompeii.* 586—596. *Cadunt patricii; cadit Domitius.* 597—616. *Horret queriturque pugnam poeta.* 617—646. *Fugit Pompeius equo.* 647—680. *Apostrophe ad eum.* 681—711. *Pompeius Larissam venit; dein pergit in fuga.* 712—727. *Caesar castra Pompeii occupat.* 728—786. *Inhumata iacent cadavera.* 787—824. *Ferae ad dapes veniunt.* 825—846. *Apostrophe et lamenta.* 847—872.

Segnior Oceano, quam lex aeterna vocabat,
Luctificus Titan numquam magis aethera contra
Egit equos, currumque, polo rapiente, retorsit:
Defectusque pati voluit, raptaeque labores
Lucis: et adtraxit nubes, non pabula flammis,
Sed ne Thessalico purus luceret in orbe.
At nox, felicis Magno pars ultima vitae,
Sollicitos vana decepit imagine somnos.
Nam Pompeiani visus sibi sede theatri
Innumeram effigiem Romanae cernere plebis,
Adtollique suum laetis ad sidera nomen

Vocibus, et plausu cuneos certare sonantes.
Qualis erat populi facies clamorque faventis,
Olim cum iuvenis, primique aetate triumphi
Post domitas gentes, quas torrens ambit Iberus,
Et quaecumque fugax Sertorius impulit arma,
Vespere pacato, pura venerabilis aeque,
Quam currus ornante, toga, plaudente senatu,
Sedit adhuc Romanus eques. Seu fine bonorum
Anxia venturis ad tempora laeta refugit:
Sive per ambages solitas contraria visis
Vaticinata quies, magni tulit omina planctus:
Seu vetito patrias ultra tibi cernere sedes,
Sic Romam Fortuna dedit. Ne rumpite somnos,
Castrorum vigiles, nullas tuba verberet aures.
Crastina dira quies, et imagine moesta diurna
Undique funestas acies feret, undique bellum.
Unde pares somnos populi, noctemque beatam?
O felix, si te vel sic tua Roma videret.
Donassent utinam superi patriaeque tibique
Unum, Magne, diem, quo fati certus uterque
Extremum tanti fructum caperetis amoris.
Tu velut Ausonia vadis moriturus in urbe:
Illa rati semper de te sibi conscia voti
Hoc scelus haud umquam fatis haerere putavit,
Sic se dilecti tumulum quoque perdere Magni.
Te mixto flesset luctu, iuvenisque, senexque,
Iniussusque puer: lacerasset, crine soluto,
Pectora femineum, ceu Bruti funere, vulgus.
Nunc quoque, tela licet paveant victoris iniqui,
Nuntiet ipse licet Caesar tua funera, flebunt:
Sed dum tura ferunt, dum laurea serta Tonanti.
O miseri, quorum gemitus edere dolorem,
Qui te non pleno pariter planxere theatro!
Vicerat astra iubar, cum mixto murmure turba
Castrorum fremuit, fatisque trahentibus orbem,
Signa petit pugnae. Miseri pars maxima vulgi

Non totum visura diem, tentoria circum
Ipsa ducis queritur, magnoque accensa tumultu
Mortis vicinae properantes admovet horas.
Dira subit rabies: sua quisque ac publica fata
Praecipitare cupit: segnis pavidusque vocatur
Ac niminum patiens soceri Pompeius, et orbis
Indulgens regno, qui tot simul undique gentes
Iuris habere sui vellet, pacemque timeret.
Nec non et reges populique queruntur Eoi
Bella trahi, patriaque procul tellure teneri.
Hoc placet, o superi, cum vobis vertere cuncta
Propositum, nostris erroribus addere crimen.
Cladibus irruimus, nocituraque poscimus arma:
In Pompeianis votum est Pharsalia castris.
Cunctorum voces Romani maximus auctor
Tullius eloquii, cuius sub iure togaque
Pacificas saevus tremuit Catilina secures,
Pertulit, iratus bellis, cum rostra forumque
Optaret, passus tam longa silentia miles.
Addidit invalidae robur facundia caussae:
Hoc pro tot meritis solum te, Magne, precatur,
Uti se, Fortuna, velis: proceresque tuorum
Castrorum, regesque tui cum supplice mundo
Adfusi, vinci socerum patiare rogamus.
Humano generi tam longo tempore bellum
Caesar erit? Merito, Pompeium vincere lente,
Gentibus indignum est, a transcurrente subactis.
Quo tibi fervor abit? aut quo fiducia fati?
De superis, ingrate, times? causamque senatus
Credere dis dubitas? Ipsae tua signa revellent,
Prosilientque acies. Pudeat vicisse coactum.
Si duce te iusso, si nobis bella geruntur,
Sit iuris, quocumque velint, concurrere campo.
Quid mundi gladios a sanguine Caesaris arces?
Vibrant tela manus: vix signa morantia quisquam

Expectat: propera, ne te tua classica linquant.
Scire senatus avet, miles te, Magne, sequatur,
An comes. Ingemuit rector, sensitque deorum
Esse dolos, et fata suae contraria menti.
Si placet hoc, inquit, *cunctis, si milite Magno,*
Non duce, tempus eget, nil ultra fata morabor.
Involvat populos una Fortuna ruina,
Sitque hominum magnae lux ista novissima parti.
Testor, Roma, tamen: Magnum, quo cuncta perirent,
Accepisse diem. Potuit tibi vulnere nullo
Stare labor belli: potuit sine caede subactum,
Captivumque ducem violatae tradere paci.
Quis furor, o caeci, scelerum? Civilia bella
Gesturi metuunt, ne non cum sanguine vincant?
Abstulimus terras, exclusimus aequore toto,
Ad praematuras segetum ieiuna rapinas
Agmina compulimus, votumque effecimus hosti,
Ut mallet sterni gladiis, mortesque suorum
Permiscere meis. Belli pars magna peracta est
His, quibus effectum est, ne pugnam tiro paveret:
Si modo virtutis stimulis, iraeque calore
Signa petunt. Multos in summa pericula misit
Venturi timor ipse mali. Fortissumus ille est,
Qui promptus metuenda pati, si comminus instent,
Et differre potest. Placet haec tam prospera rerum
Tradere Fortunae? gladio permittere mundi
Discrimen? Pugnare ducem, quam vincere, malunt.
Res mihi Romanas dederas, Fortuna, regendas:
Accipe maiores, et caeco in Marte tuere.
Pompeii nec crimen erit, nec gloria bellum.
Vincis apud superos votis me, Caesar, iniquis:
Pugnatur. Quantum scelerum, quantumque malorum
In populos lux ista feret! quot regna iacebunt!

Sanguine Romano quam turbidus ibit Enipeus!
Prima velim caput hoc funesti lancea belli,
Si sine momento rerum partisque ruina
Casurum est, feriat: neque enim victoria Magno
Laetior. Aut populis invisum, hac clade peracta,
Aut hodie Pompeius erit miserabile nomen.
Omne malum victi, quod sors feret ultima rerum,
Omne nefas victoris erit. Sic fatur, et arma
Permittit populis, frenosque furentibus ira
Laxat: et ut victus violento navita Coro
Dat regimen ventis, ignavumque arte relicta
Puppis onus trahitur. Trepido confusa tumultu
Castra fremunt, animique truces sua pectora pulsant
Ictibus incertis. Multorum pallor in ore
Mortis venturae est, faciesque simillima fato.
Advenisse diem, qui fatum rebus in aevum
Conderet humanis, et quaeri, Roma quid esset,
Illo Marte, palam est. Sua quisque pericula nescit,
Adtonitus maiore metu. Quis litora ponto
Obruta, quis summis cernens in montibus aequor,
Aetheraque in terras, deiecto sole, cadentem,
Tot rerum finem, timeat sibi? Non vacat ullos
Pro se ferre metus: urbi Magnoque timetur.
Nec gladiis habuere fidem, nisi cautibus asper
Exarsit mucro. Tunc omnis lancea saxo
Erigitur: tendunt nervis melioribus arcus:
Cura fuit lectis pharetras implere sagittis.
Auget eques stimulos, frenorumque aptat habenas.
Si liceat superis hominum conferre labores,
Non aliter, Phlegra rabidos tollente Gigantas,
Martius incaluit Siculis incudibus ensis:
Et rubuit flammis iterum Neptunia cuspis,
Spiculaque extenso Paean Pythone recoxit,
Pallas Gorgoneos diffudit in aegida crines,
Pallenaea Iovi mutavit fulmina Cyclops

Non tamen abstinuit venturos prodere casus
Per varias Fortuna notas. Nam Thessala rura
Cum peterent, totus venientibus obstitit aether·
[Inque oculis hominum fregerunt fulmina nubes:]
Adversasque faces, immensoque igne columnas,
Et trabibus mixtis avidos Typhonas aquarum
Detulit, atque oculos, ingesto sulfure, clausit.
Excussit cristas galeis, capulosque solutis
Perfudit gladiis, ereptaque pila liquavit,
Aethereoque nocens fumavit sulfure ferrum.
Nec non innumero cooperta examine signa,
Vixque revulsa solo, maiori pondere pressum
Signiferi mersere caput, rorantia fletu,
Usque ad Thessaliam Romana et publica signa.
Admotus superis discussa fugit ab ara
Taurus, et Emathios praeceps se iecit in agros;
Nullaque funestis inventa est victima sacris.
At tu, quos scelerum superos? quas rite vocasti
Eumenidas, Caesar? Stygii quae numina regni,
Infernumque nefas, et mersos nocte furores?
Impia tam saeve gesturus bella litasti?
Iam dubium, monstrisne deum, nimione pavori
Crediderint: multis concurrere visus Olympo
Pindus, et abruptis mergi convallibus Aemus,
Edere nocturnas belli Pharsalia voces,
Ire per Ossaeam rapidus Boebeida sanguis:
Inque vicem vultus tenebris mirantur opertos,
Et pallere diem, galeisque incumbere noctem,
Defunctosque patres, et cunctas sanguinis umbras
Ante oculos volitare suos. Sed mentibus unum
Hoc solamen erat, quod voti turba nefandi
Conscia, quae patrum iugulos, quae pectora fratrum
Sperabat, gaudet monstris mentisque tumultu,
Atque omen scelerum subitos putat esse furores.
Quid mirum, populos, quos lux extrema manebat,

Lymphato trepidasse metu? Praesaga malorum
Si data mens homini est, Tyriis qui Gadibus hospes
Adiacet, Armeniumque bibit Romanus Araxen:
Sub quocumque die, quocumque est sideri mundi,
Moeret, et ignorat caussas, animumque dolentem
Corripit, Emathiis quid perdat nescit in arvis.
Euganeo, si vera fides memorantibus, augur
Colle sedens, Aponus terris ubi fumifer exit,
Atque Antenorei dispergitur unda Timavi,
Venit summa dies, geritur res maxima, dixit:
Impia concurrunt Pompeii et Caesaris arma;
Seu tonitrus ac tela Iovis praesaga notavit,
Aethera seu totum discordi obsistere coelo
Perspexitque polos: seu lumen in aethere moestum
Solis, in obscuro pugnam pallore notavit.
Dissimilem certe cunctis, quos explicat, egit
Thessalicum natura diem: si cuncta perito
Augure mens hominum coeli nova signa notasset,
Spectari toto potuit Pharsalia mundo.
O summos hominum, quorum Fortuna per orbem
Signa dedit, quorum fatis coelum omne vacavit!
Haec et apud seras gentes, populosque nepotum,
Sive sua tantum venient in saecula fama,
Sive aliquid magnis nostri quoque cura laboris
Nominibus prodesse potest, cum bella legentur,
Spesque metusque simul, perituraque vota movebunt:
Adtonitique omnes veluti venientia fata,
Non transmissa legent, et adhuc tibi, Magne, favebunt.
Miles ut adverso Phoebi radiatus ab ictu
Descendens totos perfudit lumine colles,
Non temere immissus campis: stetit ordine certo
Infelix acies. Cornus tibi cura sinistri,

Lentule, cum prima, quae tum fuit optima bello,
Et quarta legione datur: tibi, numine pugnax
Adverso, Domiti, dextri frons tradita Martis.
At medii robur belli fortissima densant
Agmina, quae Cilicum terris deducta tenebat
Scipio, miles in hoc, Libyco dux primus in orbe.
At iuxta fluvios, et stagna undantis Enipei,
Cappadocum montana cohors, et largus habenis
Ponticus ibat eques. Sicci sed plurima campi
Tetrarchae regesque tenent magnique tyranni,
Atque omnis Latio quae servit purpura ferro.
Illuc et Libye Numidas, et Creta Cydonas
Misit: Ituraeis cursus fuit inde sagittis:
Inde, truces Galli, solitum prodistis in hostem:
Illic pugnaces commovit Iberia cetras.
Eripe victori gentes, et sanguine mundi
Fuso, Magne, semel, totos consume triumphos.
    Illo forte die Caesar, statione relicta,
Ad segetum raptus moturus signa, repente
Conspicit in planos hostem descendere campos,
Oblatumque videt votis sibi mille petitum
Tempus, in extremos quo mitteret omnia casus.
Aeger quippe morae, flagransque cupidine regni,
Coeperat exiguo tractu civilia bella
Ut lentum damnare nefas. Discrimina postquam
Adventare ducum, supremaque praelia vidit,
Casuram et fati sensit nutare ruinam,
Illa quoque in ferrum rabies promptissima paullum
Languit, et casus audax spondere secundos
Mens stetit in dubio, quam nec sua fata timere,
Nec Magni sperare sinunt. Formidine mersa,
Prosilit. Hortando melior fiducia vulgo:
O domitor mundi, rerum fortuna mearum,
Miles, adest toties optatae copia pugnae.
Nil opus est votis: iam fatum accersite ferro.
In manibus vestris, quantus sit Caesar, habetis.

Haec est illa dies, mihi quam Rubiconis ad unda
Promissam memini, cuius spe movimus arma,
In quam distulimus vetitos remeare triumphos.
Haec eadem est, hodie quae pignera, quaequ penates
Reddat, et emerito faciat vos Marte colonos.
Haec, fato quae teste probet, quis iustius arma
Sumserit: haec acies victum factura nocentem es
Si pro me patriam ferro flammisque petistis,
Nunc pugnate, truces, gladiosque exsolvite culp
Nulla manus, belli mutato iudice, pura est.
Non mihi res agitur, sed vos ut libera sitis
Turba, precor, gentes ut ius habeatis in omnes.
Ipse ego privatae cupidus me reddere vitae,
Plebeiaque toga modicum componere civem:
Omnia dum vobis liceant, nil esse recuso.
Invidia regnate mea. Nec sanguine multo
Spem mundi petitis: Graiis delecta iuventus
Gymnasiis aderit, studioque ignava palaestrae,
Et vix arma ferens, et mixtae dissona turbae
Barbaries; non illa tubas, non agmine moto
Clamorem latura suum. Civilia paucae
Bella manus facient: pugnae pars magna levab
His orbem populis, Romanumque obteret hostem.
Ite per ignavas gentes, famosaque regna,
Et primo ferri motu prosternite mundum:
Sitque palam, quas tot duxit Pompeius in urbem
Curribus, unius gentes non esse triumphi.
Armeniosne movet, Romana potentia cuius
Sit ducis? aut emptum minimo vult sanguin quisquam
Barbarus, Hesperiis Magnum praeponere rebus
Romanos odere omnes, dominosque gravantur,
Quos novere, magis. Sed me Fortuna meorum
Commisit manibus, quorum me Gallia testem
Tot fecit bellis. Cuius non militis ensem

scam? coelumque tremens cum lancea transit,
'e non fallar, quo sit vibrata lacerto.
si signa ducem numquam fallentia vestrum
ɔicio, faciesque truces, oculosque minaces:
tis. Videor fluvios spectare cruoris,
tosque simul Reges, sparsumque senatus
ıs, et immensa populos in caede natantes.
ıea fata moror, qui vos in tela ruentes
ıus his teneo. Veniam date bella trahenti:
'epido: haud umquam vidi tam magna daturos
prope me superos: camporum limite parvo
nus a votis. Ego sum, cui Marte peracto,
populi regesque tenent, donare licebit.
e poli motu, quo coeli sidere verso,
ıalicae tantum, superi, permittitis orae?
ıerces hodie bellorum, aut poena paratur.
ɪreas spectate cruces, spectate catenas,
'put hoc positum rostris, effusaque membra
ʼrumque nefas, et clausi proelia campi.
duce Sullano gerimus civilia bella.
i cura movet. Nam me secura manebit
quaesita manu: fodientem viscera cernet
ea, qui nondum victo respexerit hoste.
ıorum curas abduxit ab aethere tellus,
ɪnusque labor, vincat, quicumque necesse
ɒutat in victos saevum destringere ferrum,
ıe suos cives, quod signa adversa tulerunt,
:redit fecisse nefas. Pompeius in arcto
na vestra loco, vetita virtute moveri,
tenuit, quanto satiavit sanguine ferrum!
amen hoc oro, iuvenes, ne caedere quisquam
s terga velit: civis, qui fugerit, esto.
'um tela micant, non vos pietatis imago
nec adversa conspecti fronte parentes
ɪoveant: vultus gladio turbate verendos.
quis infesto cognata in pectora ferro

Ibit, seu nullum violabit vulnere pignus,
Ignoti iugulum tamquam scelus impetat hostis.
Sternite iam vallum, fossasque implete ruina,
Exeat ut plenis acies non sparsa maniplis.
Parcite ne castris: vallo tendetis in illo,
Unde acies peritura venit. Vix cuncta locuto
Caesare, quemque suum munus trahit, armaque raptim
Sumpta viris. Celeres capiunt praesagia belli,
Calcatisque ruunt castris: stant ordine nullo,
Arte ducis nulla; permittunt omnia fatis.
Si totidem Magni soceros, totidemque petentes
Urbis regna suae funesto in Marte locasses,
Non tam praecipiti ruerent in praelia cursu.
Vidit ut hostiles in rectum exire catervas
Pompeius, nullasque moras permittere bello,
Sed superis placuisse diem: stat corde gelato
Attonitus: tantoque duci sic arma timere
Omen erat. Premit inde metus, totumque per agmen
Sublimi provectus equo: *Quem flagitat,* inquit,
Vestra diem virtus, finis civilibus armis,
Quem quaesistis, adest. Totas effundite vires;
Extremum ferri superest opus, unaque gentes
Hora trahit. Quisquis patriam carosque penates,
Qui subolem ac thalamos, desertaque pignora quaerit,
Ense petat: medio posuit deus omnia campo.
Caussa iubet melior superos sperare secundos:
Ipsi tela regent per viscera Caesaris, ipsi
Romanas sancire volent hoc sanguine leges.
Si socero dare regna meo mundumque pararent,
Praecipitare meam fatis potuere senectam.
Non iratorum populis urbique deorum est
Pompeium servare ducem. Quae vincere possent,
Omnia contulimus. Subiere pericula clari

Sponte viri, sacraque antiquus imagine miles.
Si Curios his fata darent, reducesque Camillos
Temporibus, Deciosque caput fatale voventes,
Hinc starent. Primo gentes oriente coactae,
Innumeraeque urbes, quantas in proelia numquam
Excivere manus. Toto simul utimur orbe.
Quidquid signiferi comprensum limite coeli
Sub Noton et Borean hominum sumus, arma movemus.
Nonne superfusis collectum cornibus hostem
In medium dabimus? Paucas victoria dextras
Exigit: at plures tantum clamore catervae
Bella gerent. Caesar nostris non sufficit armis.
Credite pendentes e summis moenibus urbis
Crinibus effusis hortari in proelia matres.
Credite grandaevum, vetitumque aetate senatum
Arma sequi, sacros pedibus prosternere canos:
Atque ipsam domini metuentem occurrere Romam.
Credite, qui nunc est populus, populumque futurum.
Permixtas adferre preces. Haec libera nasci,
Haec vult turba mori. Si quis post pignora tanta
Pompeio locus est, cum prole et coniuge supplex,
Imperii salva si maiestate liceret,
Volverer ante pedes. Magnus, nisi vincitis, exsul,
Ludibrium soceri, vester pudor, ultima fata
Deprecor, ac turpes extremi cardinis annos,
Ne discam servire senex. Tam moesta locuti
Voce ducis flagrant animi, Romanaque virtus
Erigitur; placuitque mori, si vera timeret.
    Ergo utrimque pari concurrunt agmina motu
Irarum: metus hos regni, spes excitat illos.
Hae facient dextrae, quidquid non expleat aetas
Ulla, nec humanum reparet genus omnibus annis,
Ut vacet a ferro. Gentes Mars iste futuras
Obruet, et populos aevi venientis in orbem

Erepto natale feret. Tunc omne Latinum
Fabula nomen erit: Gabios, Veiosque, Coramque
Pulvere vix tectae poterunt monstrare ruinae,
Albanosque lares, Laurentinosque penates
Rus vacuum, quod non habitet, nisi nocte coacta,
Invitus, questusque Numam iussisse, senator.
Non aetas haec carpsit edax, monimentaque rerum
Putria destituit: crimen civile videmus,
Tot vacuas urbes. Generis quo turba redacta est
Humani? Toto populi qui nascimur orbe,
Nec muros implere viris, nec possumus agros.
Urbs nos una capit: vincto fossore coluntur
Hesperiae segetes: stat tectis putris avitis
In nullos ruitura domus: nulloque frequentem
Cive suo Romam, sed mundi faece repletam,
Cladis eo dedimus, ne tanto in tempore bellum
Iam posset civile geri. Pharsalia tanti
Caussa mali. Cedent, feralia nomina, Cannae,
Et damnata diu Romanis Allia fastis.
Tempora signavit leviorum Roma malorum:
Hunc voluit nescire diem. Pro tristia fata!
Aera pestiferum tractu, morbosque fluentes,
Insanamque famem, permissasque ignibus urbes,
Moeniaque in praeceps laturos plena tremores
Hi possent explere viri, quos undique traxit
In miseram Fortuna necem, dum munera longi
Explicat eripiens aevi, populosque ducesque
Constituit campis: per quos tibi, Roma, ruenti
Ostendat, quam magna cadas. Quo latius orbem
Possedit, citius per prospera fata cucurrit.
Omne tibi bellum gentes dedit omnibus annis:
Te geminum Titan procedere vidit in axem.
Haud multum terrae spatium restabat Eoae,
Ut tibi nox, tibi tota dies, tibi curreret aether,
Omniaque errantes stellae Romana viderent.
Sed retro tua fata tulit par omnibus annis

Emathiae funesta dies. Hac luce cruenta
Effectum, ut Latios non horreat India fasces,
Nec vetitos errare Dahas in moenia ducat,
Sarmaticumque premat succinctus consul aratrum:
Quod semper saevas debet tibi Parthia poenas,
Quod fugiens civile nefas, redituraque numquam
Libertas, ultra Tigrim, Rhenumque recessit,
Ac, toties nobis iugulo quaesita, vagatur,
Germanum Scythicumque bonum, nec respicit ultra
Ausoniam: vellem, populis incognita nostris,
Vulturis ut primum laevo fundata volatu
Romulus infami complevit moenia luco,
Usque ad Thessalicas servisses, Roma, ruinas.
De Brutis, Fortuna, queror. Quid tempora legum
Egimus, aut annos a consule nomen habentes?
Felices Arabes, Medique, Eoaque tellus,
Quam sub perpetuis tenuerunt fata tyrannis.
Ex populis, qui regna ferunt, sors ultima nostra est,
Quos servire pudet. Sunt nobis nulla profecto
Numina: cum caeco rapiantur secula casu,
Mentimur regnare Iovem. Spectabit ab alto
Aethere Thessalicas, teneat cum fulmina, caedes?
Scilicet ipse petet Pholoen, petet ignibus Oeten,
Immeritaeque nemus Rhodopes, pinusque Mimantis:
Cassius hoc potius feriet caput? Astra Thyestae
Impulit, et subitis damnavit noctibus Argos:
Tot similes fratrum gladios patrumque gerenti
Thessaliae dabit ille diem? Mortalia nulli
Sunt curata deo. Cladis tamen huius habemus
Vindictam, quantam terris dare numina fas est.
Bella pares superis facient civilia divos:
Fulminibus manes, radiisque ornabit, et astris,

Inque deûm templis iurabit Roma per umbras.
Ut rapido cursu fati suprema morantem
Consumsere locum: parva tellure diremti,
Inde manus spectant, vultusque agnoscere quaerunt,
Quo sua pila cadant, aut quae sibi fata minentur,
Facturi quae monstra forent. Videre parentes
Frontibus adversis, fraternaque comminus arma,
Nec libuit mutare locum: tamen omnia torpor
Pectora constrinxit: gelidusque in viscera sanguis
Percussa pietate coit: totaeque cohortes
Pila parata diu tensis tenuere lacertis.
Di tibi non mortem, quae cunctis poena paratur,
Sed sensum post fata tuae dent, Crastine, morti,
Cuius torta manu commisit lancea bellum,
Primaque Thessaliam Romano sanguine tinxit.
O praeceps rabies, cum Caesar tela teneret,
Inventa est prior ulla manus! Tunc stridulus aer
Elisus lituis, conceptaque classica cornu:
Tunc ausae dare signa tubae: tunc aethera tendit,
Extremique fragor convexa irrupit Olympi,
Unde procul nubes, quo nulla tonitrua durant.
Excepit resonis clamorem vallibus Aemus,
Peliacisque dedit rursus geminare cavernis:
Pindus agit fremitus, Pangaeaque saxa resultant,
Oetaeaeque gemunt rupes: vocesque furoris
Expavere sui tota tellure relatas.
Spargitur innumerum diversis missile votis.
Vulnera pars optat, pars terrae figere tela,
Ac puras servare manus. Rapit omnia casus,
Atque incerta facit, quos vult, Fortuna nocentes.
Sed quota pars cladis iaculis ferroque volanti
Exacta est? Odiis solus civilibus ensis
Sufficit, et dextras Romana in viscera ducit.
Pompeii densis acies stipata catervis,
Iunxerat in seriem nexis umbonibus arma.

Vixque habitura locum dextras ac tela movendi,
Constiterat, gladiosque suos compressa timebat.
Praecipiti cursu vesanum Caesaris agmen
In densos agitur cuneos: perque arma, per hostem
Quaerit iter. Qua torta graves lorica catenas
Opponit, tutoque latet sub tegmine pectus,
Hac quoque perventum est ad viscera: totque per arma
Extremum est, quod quisque ferit. Civilia bella
Una acies patitur, gerit altera: frigidus inde
Stat gladius; calet omne nocens a Caesare ferrum.
Nec Fortuna diu rerum tot pondera vertens,
Abstulit ingentes fato torrente ruinas.
    Ut primum toto diduxit cornua campo
Pompeianus eques, bellique per ultima fudit:
Sparsa per extremos levis armatura maniplos
Insequitur, saevasque manus immittit in hostem.
Illic quaeque suo miscet gens proelia telo:
Romanus cunctis petitur cruor: inde sagittae,
Inde faces et saxa volant, spatioque solutae
Aeris, et calido liquefactae pondere glandes.
Tunc et Ituraei, Medique Arabesque, soluto
Arcu turba minax, nusquam rexere sagittas:
Sed petitur solus, qui campis imminet aer.
Inde cadunt mortes: sceleris sed crimine nullo
Externum maculant chalybem; stetit omne coactum
Circa pila nefas: ferro subtexitur aether,
Noxque super campos telis conserta pependit.
Tum Caesar metuens, ne frons sibi prima labaret
Incursu, tenet obliquas post signa cohortes:
Inque latus belli, qua se vagus hostis agebat,
Immittit subitum, non motis cornibus, agmen.
Immemores pugnae, nulloque pudore timendi
Praecipites fecere palam, civilia bella
Non bene barbaricis umquam commissa catervis.

Ut primum sonipes transfixus pectora ferro
In caput effusi calcavit membra regentis:
Omnis eques cessit campis, glomerataque pubes
In sua conversis praeceps ruit agmina fraenis.
Perdidit inde modum caedes, ac nulla secuta est
Pugna: sed hinc iugulis, hinc ferro bella geruntur.
Nec valet haec acies tantum prosternere, quantum
Inde perire potest. Utinam, Pharsalia, campis
Sufficiat cruor iste tuis, quem barbara fundunt
Pectora; non alio mutentur sanguine fontes,
Hic numerus totos tibi vestiat ossibus agros:
Aut si Romano compleri sanguine mavis,
Istis parce precor: vivant Galataeque, Syrique,
Cappadoces, Gallique, extremique orbis Iberi,
Armenii, Cilices: nam post civilia bella
Hic populus Romanus erit. Semel ortus in omnes
It timor, et fatis datus est pro Caesare cursus.
Ventum erat ad robur Magni, mediasque catervas.
Quod totos errore vago perfuderat agros,
Constitit hic bellum, fortunaque Caesaris haesit.
Illic non regum auxiliis collecta iuventus
Bella gerit, ferrumque manus movere rogatae:
Ille locus fratres habuit, locus ille parentes.
Hic furor, hic rabies, hic sunt tua crimina, Caesar.
Hanc fuge, mens, belli partem, tenebrisque relinque,
Nullaque tantorum discat me vate malorum,
Quam multum bellis liceat civilibus, aetas.
Hae potius pereant lacrymae, pereantque querelae.
Quidquid in hac acie gesisti, Roma, tacebo.
Hic Caesar, rabies populis, stimulusque furorum,
Ne qua parte sui pereat scelus, agmina circum
It vagus, atque animis ignes flagrantibus addit;
Inspicit et gladios, qui toti sanguine manent,
Qui niteant primo tantum mucrone cruenti,

Quae presso tremat ense manus, quis languida tela,
Quis contenta ferat, quis praestet bella iubenti,
Quem pugnare iuvet, quis vultum, cive peremto,
Mutet: obit latis proiecta cadavera campis:
Vulnera multorum, totum fusura cruorem,
Opposita premit ipse manu. Quacumque vagatur,
Sanguineum veluti quatiens Bellona flagellum,
Bistonas aut Mavors agitans, si verbere saevo
Palladia stimulet turbatos aegide currus,
Nox ingens scelerum, et caedes oriuntur, et instar
Immensae vocis gemitus, et pondere lapsi
Pectoris arma sonant, confractique ensibus enses.
Ipse manu subicit gladios, ac tela ministrat,
Adversosque iubet ferro contundere vultus.
Promovet ipse acies: impellit terga suorum:
Verbere conversae cessantes excitat hastae.
In plebem vetat ire manus, monstratque senatum.
Scit cruor imperii qui sit, quae viscera rerum:
Unde petat Romam, libertas ultima mundi
Quo steterit ferienda loco. Permixta secundo
Ordine nobilitas, venerandaque corpora ferro
Urgentur: caedunt Lepidos, caeduntque Metellos,
Corvinosque simul, Torquataque nomina, regum
Saepe duces, summosque hominum, te, Magne, remoto.

Illic plebeia contectus casside vultus,
Ignotusque hosti, quod ferrum, Brute, tenebas!
O decus imperii, spes o suprema senatus,
Extremum tanti generis per saecula nomen,
Ne rue per medios nimium temerarius hostes,
Nec tibi fatales admoveris ante Philippos,
Thessalia periture tua. Nil proficis istic
Caesaris intentus iugulo: nondum attigit arcem
Iuris, et, humanum culmen, quo cuncta premuntur,
Egressus, meruit fatis tam nobile letum.

Vivat, et, ut Bruti procumbat victima, regnet.
Hic patriae perit omne decus: iacet aggere magno
Patricium campis non mixta plebe cadaver.
Mors tamen eminuit clarorum in strage virorum
Pugnacis Domiti; quem clades fata per omnes
Ducebant. Nusquam Magni Fortuna sine illo
Succubuit: victus toties a Caesare, salva
Libertate perit: tunc mille in vulnera laetus
Labitur, ac venia gaudet caruisse secunda.
Viderat in crasso solventem sanguine membra
Caesar, et increpitans; *Iam Magni deseris arma,*
Successor Domiti; sine te iam bella geruntur.
Dixerat: ast illi suffecit pectora pulsans
Spiritus in vocem, morientiaque ora resolvit.
Non te funesta scelerum mercede potitum,
Sed dubium fati, Caesar, generoque minorem
Adspiciens, Stygias Magno duce liber ad umbras
Et securus eo: te saevo Marte subactum,
Pompeioque graves poenas nobisque daturum,
Cum morior, sperare licet. Non plura locutum
Vita fugit, densaeque oculos pressere tenebrae.
Impendisse pudet lacrymas in funere mundi
Mortibus innumeris, ac singula fata sequentem
Quaerere, letiferum per cuius viscera vulnus
Exierit; quis fusa solo vitalia calcet;
Ore quis adverso, demisso faucibus ense,
Expulerit moriens animam; quis corruat ictu,
Quis steterit, dum membra cadunt: quis pectore tela
Transmittat, vel quos campis affixerit hasta:
Quis cruor emissis perruperit aera venis,
Inque hostis cadat arma sui: quis pectora fratris
Caedat, et, ut notum possit spoliare cadaver,
Abscisum longe mittat caput: ora parentis
Quis laceret, nimiaque probet spectantibus ira,

Quem iugulat, non esse patrem. Mors nulla querela
Digna sua est, nullosque hominum lugere vacamus.
Non istas habuit pugnae Pharsalia partes,
Quas aliae clades: illic per fata virorum,
Per populos hic Roma perit: quae militis illic,
Mors hic gentis erat: sanguis ibi fluxit Achaeus,
Ponticus, Assyrius: cunctos haerere cruores
Romanus, campisque vetat consistere, torrens.
Maius ab hac acie, quam quod sua saecula ferrent,
Vulnus habent populi: plus est, quam vita salusque,
Quod perit: in totum mundi prosternimur aevum.
Vincitur his gladiis omnis, quae serviet, aetas.
Proxima quid suboles, aut quid meruere nepotes
In regnum nasci? Pavidi num gessimus arma?
Teximus aut iugulos? Alieni poena timoris
In nostra cervice sedet. Post praelia natis
Si dominum, Fortuna, dabas, et bella dedisses.
Iam Magnus transisse deos, Romanaque fata
Senserat infelix: tota vix clade coactus
Fortunam damnare suam. Stetit aggere campi
Eminus, unde omnes sparsas per Thessala rura
Adspiceret clades, quae bello obstante latebant.
Tot telis sua fata peti, tot corpora fusa,
Ac se tam multo pereuntem sanguine vidit.
Nec, sicut mos est miseris, trahere omnia secum
Mersa iuvat, gentesque suae miscere ruinae:
Ut Latiae post se vivat pars maxima turbae,
Sustinuit dignos etiam nunc credere votis
Coelicolas, volvitque sui solatia casus:
Parcite, ait, *superi, cunctas prosternere gentes:*
Stante potest mundo, Romaque superstite, Magnus
Esse miser. Si plura iuvant mea vulnera, coniux
Est mihi, sunt nati; dedimus tot pignora fatis.
Civiline parum est bello, si meque meosque
Obruis? exiguae clades sumus, orbe remoto?

Omnia quid laceras? quid perdere cuncta laboras?
Iam nihil est, Fortuna, meum. Sic fatur: et arma,
Signaque, et adflictas omni iam parte catervas
Circuit, et revocat matura in fata ruentes,
Seque negat tanti. Nec deerat robur in enses
Ire duci, iuguloque pati, vel pectore letum:
Sed timuit strato miles ne corpore Magni
Non fugeret, supraque ducem procumberet orbis:
Caesaris aut oculis voluit subducere mortem,
Nequidquam. Infelix, socero spectare volenti
Praestandum est ubicumque caput. Sed tu quoque, coniunx,
Caussae fugae, vultusque tui: fatisque probatum est
Te praesente mori. Tum Magnum concitus aufert
A bello sonipes, non tergo tela paventem,
Ingentesque animos extrema in fata ferentem.
Non gemitus, non fletus erat, salvaque verendus
Maiestate dolor, qualem te, Magne, decebat
Romanis praestare malis. Non impare vultu
Adspicis Emathiam: nec te videre superbum
Prospera bellorum, nec fractum adversa videbunt.
Quamque fuit laeto per tres infida triumphos,
Tam misero Fortuna minor. Iam pondere fati
Deposito securus abis: nunc tempora laeta
Respexisse vacat: spes numquam implenda recessit.
Quis fueris, nunc scire licet. Fuge praelia dira,
Ac testare deos, nullum, qui perstet in armis,
Iam tibi, Magne, mori: ceu flebilis Africa damnis,
Et ceu Munda nocens, Pharioque a gurgite clades,
Sic et Thessalicae post te pars maxima pugnae.
Non iam Pompeii nomen populare per orbem,
Nec studium belli: sed par, quod semper habemus,
Libertas et Caesar erunt: teque inde fugato
Ostendit moriens, sibi se pugnasse, senatus.

Nonne iuvat pulsum bellis cessisse, nec istud
Perspectasse nefas? Spumantes caede catervas,
Respice turbatos incursu sanguinis amnes,
Et soceri miserere tui. Quo pectore Romam
Intrabit, factus campis felicior istis?
Quidquid in ignotis solus regionibus exsul,
Quidquid sub Phario positus patiere tyranno;
Crede deis, longo fatorum crede favori,
Vincere peius erat. Prohibe lamenta sonare,
Flere veta populos; lacrymas luctusque remitte.
Tam mala Pompeii, quam prospera, mundus adoret.
Adspice securus vultu non supplice reges:
Adspice possessas urbes, donataque regna,
Aegyptum, Libyamque: et terras elige morti.
Vidit prima tuae testis Larissa ruinae
Nobile, nec victum fatis caput. Omnibus illa
Civibus effudit totas per moenia vires:
Obvia, ceu laeto, praemittunt munera flentes:
Pandunt templa, domos: socios se cladibus optant.
Scilicet immenso superest ex nomine multum,
Teque minor solo: cunctas impellere gentes
Rursus in arma potes, rursusque in fata redire.
Sed, *quid opus victo populis aut urbibus?* inquit:
Victori praestate fidem. Tu, Caesar, in alto
Caedis adhuc cumulo patriae per viscera vadis:
At tibi iam populos donat gener. Avehit inde
Pompeium sonipes: gemitus lacrimaeque sequuntur:
Plurimaque in saevos populi convicia divos.
Nunc tibi vera fides quaesiti, Magne, favoris
Contigit, ac fructus. Felix se nescit amari.
Caesar ut Hesperio vidit satis arva natare
Sanguine, parcendum ferro manibusque suorum
Iam ratus, ut viles animas perituraque frustra
Agmina permisit vitae Sed castra fugatos

Ne revocent, pellatque quies nocturna pavorem:
Protinus hostili statuit succedere vallo,
Dum Fortuna calet, dum conficit omnia terror,
Non veritus, grave ne fessis ac Marte subactis
Hoc foret imperium. Non magno hortamine miles
In praedam ducendus erat: *Victoria nobis*
Plena, viri, dixit: *superest pro sanguine merces,*
Quam monstrare meum est: neque enim donare vocabo,
Quod sibi quisque dabit. Cunctis en plena metallis
Castra patent: raptum Hesperiis e gentibus aurum
Hic iacet, Eoasque premunt tentoria gazas.
Tot regum Fortuna simul Magnique coacta
Exspectat dominos: propera praecedere, miles,
Quos sequeris: quascumque tuas Pharsalia fecit,
A victis rapiantur opes. Nec plura locutus,
Impulit amentes aurique cupidine caecos,
Ire super gladios, supraque cadavera patrum,
Et caesos calcare duces. Quae fossa, quis agger
Sustineat pretium belli scelerumque petentes?
Scire volant, quanta fuerint mercede nocentes.
Invenere quidem spoliato plurima mundo
Bellorum in sumtus congestae pondera massae:
Sed non implevit cupientes omnia mentes.
Quidquid fodit Iber, quidquid Tagus extulit, auri,
Quod legit dives summis Arimaspus arenis
Ut rapiant, parvo scelus hoc venisse putabunt.
Cum sibi Tarpeias victor desponderit arces,
Cum spe Romanae promiserit omnia praedae:
Decipitur, quod castra rapit. Capit impia plebes
Cespite patricio somnos: vacuumque cubile
Regibus infandus miles premit: inque parentum,
Inque toris fratrum posuerunt membra nocentes:
Quos agitat vesana quies, somnique furentes
Thessalicam miseri versant in pectore pugnam.
Invigilat cunctis saevum scelus, armaque tota

Mente agitant, capuloque manus absente moventur.
Ingemuisse putes campos, terramque nocentem
Inspirasse animas, infectumque aera totum
Manibus et superam Stygia formidine noctem.
Exigit a miseris tristes victoria poenas,
Sibilaque et flammas infert sopor: umbra peremti
Civis adest: sua quemque premit terroris imago.
Ille senum vultus, iuvenum videt ille figuras:
Hunc agitant totis fraterna cadavera somnis:
Pectore in hoc pater est: omnes in Caesare manes.
Haud alios, nondum Scythica purgatus in ara,
Eumenidum vidit vultus Pelopeius Orestes:
Nec magis adtonitos animi sensere tumultus,
Cum fureret, Pentheus, aut, cum desisset, Agave.
Hunc omnes gladii, quos aut Pharsalia vidit,
Aut ultrix visura dies, stringente senatu,
Illa nocte premunt: hunc infera monstra flagellant.
Heu quantum poenae misero mens conscia donat,
Quod Styga, quod manes, ingestaque Tartara somnis,
Pompeio vivente, videt! Tamen omnia passo
Postquam clara dies Pharsalica damna retexit,
Nulla loci facies revocat feralibus arvis
Haerentes oculos. Cernit propulsa cruore
Flumina, et excelsos cumulis aequantia colles
Corpora, depressos in tabem spectat acervos,
Et Magni numerat populos: epulisque paratur
Ille locus, vultus ex quo faciesque iacentum
Agnoscat. Iuvat Emathiam non cernere terram
Et lustrare oculis campos sub clade lucentes:
Fortunam superosque suos in sanguine cernit.
Ac ne laeta furens scelerum spectacula perdat,
Invidet igne rogi miseris, coeloque nocenti
Ingerit Emathiam. Non illum Poenus humator
Consulis, et Libyca succensae lampade Cannae

Compellunt, hominum ritus ut servet in hostes.
Sed meminit nondum satiata caedibus ira,
Cives esse suos. Petimus non singula busta,
Discretosque rogos: unum da gentibus ignem:
Non interpositis urantur corpora flammis.
Aut generi si poena iuvat, nemus exstrue Pindi:
Erige congestas Oetaeo robore silvas,
Thessalicam videat Pompeius ab aequore flammam.
Nil agis hac ira: tabesne cadavera solvat,
An rogus, haud refert: placido natura receptat
Cuncta sinu, finemque sui sibi corpora debent.
Hos, Caesar, populos si nunc non usserit ignis,
Uret cum terris, uret cum gurgite ponti.
Communis mundo superest rogus, ossibus astra
Mixturus. Quocumque tuam Fortuna vocabit,
Hae quoque eunt animae. Non altius ibis in auras,
Non meliore loco Stygia sub nocte iacebis.
Libera Fortunae mors est: capit omnia tellus
Quae genuit: coelo tegitur, qui non habet urnam.
Tu, cui dant poenas inhumato funere gentes,
Quid fugis hanc cladem? quid olentes deseris agros?
Has trahe, Caesar, aquas: hoc, si potes, utere coelo.
Sed tibi tabentes populi Pharsalica rura
Eripiunt, camposque tenent victore fugato.
Non solum Haemonii funesta ad pabula belli
Bistonii venere lupi, tabemque cruentae
Caedis odorati Pholoen liquere leones.
Tunc ursi latebras, obscoeni tecta domosque
Deseruere canes, et quidquid nare sagaci
Aera non sanum, motumque cadavere sensit.
Iamque diu volucres civilia castra secutae
Conveniunt. Vos, quae Nilo mutare soletis
Threicias hyemes, ad mollem serius austrum
Istis, aves. Numquam tanto se vulture coelum

Induit, aut plures presserunt aera pennae,
Omne nemus misit volucres, omnisque cruenta
Alite sanguineis stillavit roribus arbor.
Saepe super vultus victoris, et impia signa
Aut cruor, aut alto defluxit ab aethere tabes,
Membraque deiecit, iam lassis unguibus, ales.
Sic quoque non omnis populus pervenit ad ossa,
Inque feras discerptus abit: non intima curant
Viscera, nec totas avidae sorbere medullas:
Degustant artus. Latiae pars maxima turbae
Fastidita iacet: quam sol nimbique diesque
Longior Emathiis resolutam miscuit arvis.
Thessalia infelix quo tanto crimine tellus
Laesisti superos, ut te tot mortibus unam,
Tot scelerum fatis premerent? Quod sufficit aevum,
Immemor ut donet belli tibi damna vetustas?
Quae seges infecta surget non decolor herba?
Quo non Romanos violabis vomere manes?
Ante novae venient acies, scelerique secundo
Praestabis, nondum siccos hoc sanguine, campos.
Omnia maiorum vertamus busta licebit,
Et stantes tumulos, et qui radice vetusta
Effudere suas, victis compagibus, urnas:
Plus cinerum Haemoniae sulcis telluris aratur,
Pluraque ruricolis feriuntur dentibus ossa.
Nullus ab Emathio religasset litore funem
Navita, nec terram quisquam movisset arator,
Romani bustum populi: fugerentque coloni
Umbrarum campos, gregibus dumeta carerent:
Nullusque auderet pecori permittere pastor
Vellere surgentem de nostris ossibus herbam:
Ac, velut impatiens hominum, vel solis iniqui
Limite, vel glacie, nuda atque ignota iaceres,
Si non prima nefas belli, sed sola tulisses.
O superi, liceat terras odisse nocentes.

Quid totum premitis, quid totum solvitis orbem?
Hesperiae clades, et flebilis unda Pachyni,
Et Mutina, et Leucas puros fecere Philippos.

LIBER OCTAVUS.

ARGUMENTUM.

Pompeius in fuga ad litus maris devenit. 1—34. Conscendit cymbam, eamque Lesbum dirigi iubet, ubi Cornelia uxor; cuius animi status describitur. 35—49. Appellit ad Lesbum Pompeius. 50—71. Solatur uxorem. 72—85. Respondet Cornelia. 86—105. Mitylenaei Pompeium ad se invitant. 106—127. Ille eos laudat. 128—146. Abit tamen Lesbo cum Cornelia, lugentibus incolis. 147—158. Pompeius nocte in navi sedens loquitur cum gubernatore, quem iubet vitare Thessaliam Italiamque, ceterum navis cursum Fortunae committere. 159—201. Sole orto eum assequuntur et Sextus filius, et alii proceres amicique. 202—209. Ex his legat Deiotarum ad Orientis populos, auxilia conquisitum. 210—238. Ille igitur, servili habitu indutus, escendit e navi in litus Asiae. 239—243. Pompeius praenavigat Ephesum, Samum, Rhodum, Pamphyliam, Taurum. 244—255. In Cilicia alloquitur comites suos, solatur, suadetque, ut secum ad Parthos Eoasque gentes proficiscantur. Nam Aegyptiorum fidem aut Maurorum esse suspectam. 256—327. Illi renuunt, respondetque Lentulus, hortans ut Aegyptum eat. 328—455. Ergo Cyprum tendit. Inde transiecto mari, Pharon praenavigat, et ad Pelusium adpellit. 456—466. Ibi audit, regem in propinquo adesse; ergo flectit iter. Rex autem de Pompeii adventu comperit; ergo concilium convocat. 467—475. In eo concilio Pothinus suadet regi, ut interimat Pompeium. 476—535. Ergo Ptolemaeus Achillam ablegat. 536—538. Apostrophe poetae. 539—560. Achillas parva rate ad Pompeii navem accedens, invitat eum nomine regis, suadetque, ut ratem suam conscendat. Solus ergo conscendit. 561—595. Ibi eum confodiunt Septimius et Achillas. 596—620. Postrema Pompeius facit verba. 621—636. Conqueritur, facinore viso, Cornelia, fugiente navi. 637—662. Septimius Pompeii caput abscidit, Achillaeque tradit. 663—675. Apostrophe. 676—711. Reliquum cadaver in mare proiectum servat Cordus, qui ex insula Cypro Pompeium secutus erat, in litusque adfert, ibique comburit, deinde sepelit ossa, lapidemque imponit cum incriptione. 712—793. Apostrophe de Pompeii fato, deque Aegypto, illiusque tumulo. 794—872.

Iam super Herculeas fauces, nemorosaque Tempe,
Haemoniae deserta petens dispendia silvae,
Cornipedem exhaustum cursu, stimulisque negantem
Magnus agens, incerta fugae vestigia turbat,
Implicitasque errore vias. Pavet ille fragorem
Motorum ventis nemorum, comitumque suorum,
Qui post terga ferit, trepidum laterique timentem
Exanimat. Quamvis summo de culmine lapsus,
Nondum vile sui pretium scit sanguinis esse,
Seque, memor fati, tantae mercedis habere
Credit adhuc iugulum, quantum pro Caesaris ipse
Avulsa cervice daret. Deserta sequentem
Non patitur tutis fatum celare latebris
Clara viri facies. Multi Pharsalica castra
Cum peterent, nondum fama prodente ruinas,
Occursu stupuere ducis, vertigine rerum
Adtoniti: cladisque suae vix ipse fidelis
Auctor erat. Gravis est Magno, quicumque malorum
Testis adest. Cunctis ignotus gentibus esse
Mallet, et obscuro tutus transire per orbem
Nomine: sed longi poenas Fortuna favoris
Exigit a misero, quae tanto pondere famae
Res premit adversas, fatisque prioribus urget.
Nunc festinatos nimium sibi sentit honores,
Actaque lauriferae damnat Sullana iuventae.
Nunc et Corycias classes, et Pontica signa
Deiectum meminisse piget. Sic longius aevum
Destruit ingentes animos, et vita superstes
Imperio. Nisi summa dies cum fine bonorum
Adfuit, et celeri praevertit tristia leto,
Dedecori est Fortuna prior. Quisquamne secundis
Tradere se fatis audet, nisi morte parata?
Litora contigerat, per quae Peneius amnis,

Emathia iam clade rubens, exibat in aequor.
Inde ratis trepidum, ventis et fluctibus impar,
Flumineis vix tuta vadis, evexit in altum:
Cuius adhuc remis quatitur Corcyra, sinusque
Leucadii. Cilicum dominus, terraeque Liburnae,
Exiguam vector pavidus correpsit in alnum.
Conscia curarum secreta in litora Lesbi
Flectere vela iubes, qua tum tellure latebas
Moestior, in mediis quam si, Cornelia, campis
Emathiae stares. Tristes praesagia curas
Exagitant: trepida quatitur formidine somnus:
Thessaliam nox omnis habet: tenebrisque remotis
Rupis in abruptae scopulos, extremaque curris
Litora, prospiciens fluctus: nutantia longe
Semper prima vides venientis vela carinae,
Quaerere nec quidquam de fato coniugis audes.
En ratis, ad vestros quae tendit carbasa portus,
Quid ferat, ignoras: sed nunc tibi summa pavoris
Nuntius armorum tristis rumorque sinister.
Victus adest coniux: quid perdis tempora luctus?
Cum possis iam flere, times. Tunc, puppe propinqua,
Prosiluit, crimenque deûm crudele notavit,
Deformem pallore ducem, vultusque prementem
Canitie, atque atro squalentes pulvere vestes.
Obvia nox miserae coelum lucemque tenebris
Abstulit, atque animam clausit dolor: omnia nervis
Membra relicta labant: riguerunt corda, diuque
Spe mortis decepta iacet. Iam, fune ligato
Litoribus, lustrat vacuas Pompeius arenas.
Quem postquam famulae propius videre fideles,
Non ultra gemitus tacitos incessere fata
Permisere sibi, frustraque adtollere terra
Semianimem conantur heram: quam pectore Magnus
Ambit, et adstrictos refovet complexibus artus.

Coeperat in summum revocato sanguine corpus
Pompeii sentire manus, moestamque mariti
Posse pati faciem: prohibet succumbere fatis
Magnus, et immodicos castigat voce dolores:
Nobile cur robur Fortunae vulnere primo,
Femina, tantorum titulis insignis avorum,
Frangis? Habes aditum mansurae in saecula famae:
Laudis in hoc sexu non legum iura nec arma,
Unica materia est coniux miser. Erige mentem,
Et tua cum fatis pietas decertet, et ipsum,
Quod sum victus, ama: nunc sum tibi gloria maior,
A me quod fasces et quod pia turba senatus
Tantaque discessit regum manus: incipe Magnum
Sola sequi. Deformis, adhuc vivente marito,
Summus, et augeri vetitus dolor: ultima debet
Esse fides, lugere virum. Tu nulla tulisti
Bello damna meo. Vivit post proelia Magnus,
Sed Fortuna perit: quod defles, illud amasti.
Vocibus his correpta viri, vix aegra levavit
Membra solo, tales gemitu rumpente querelas:
O utinam in thalamos invisi Caesaris issem
Infelix coniux, et nulli laeta marito!
Bis nocui mundo: me pronuba ducit Erinnys,
Crassorumque umbrae, devotaque manibus illis
Assyrios in castra tuli civilia casus:
Praecipitesque dedi populos, cunctosque fugavi
A caussa meliore deos. O maxime coniunx,
O thalamis indigne meis, hoc iuris habebat
In tantum Fortuna caput! Cur impia nupsi,
Si miserum factura fui? Nunc accipe poenas,
Sed quas sponte luam. Quo sit tibi mollius aequor,
Certa fides regum, totusque paratior orbis,
Sparge mari comitem. Mallem felicibus armis
Dependisse caput: nunc clades denique lustra,
Magne, tuas. Ubicumque iaces, civilibus armis

Nostros ulta toros, ades huc, atque exige poenas,
Iulia, crudelis, placataque pellice caesa,
Magno parce tuo. Sic fata, iterumque refusa
Coniugis in gremium, cunctorum lumina solvit
In lacrimas. Duri flectuntur pectora Magni,
Siccaque Thessalia confundit lumina Lesbos.
Tunc Mitylenaeum pleno iam litore vulgus
Adfatur Magnum: *Si maxima gloria nobis*
Semper erit, tanti pignus servasse mariti,
Tu quoque devotos sacro tibi foedere muros,
Oramus, sociosque lares dignare vel una
Nocte tua: fac, Magne, locum, quem cuncta revisant
Saecula; quem veniens hospes Romanus adoret.
Nulla tibi subeunda magis sunt moenia victo.
Omnia victoris possunt sperare favorem:
Haec iam crimen habent. Quid, quod iacet insula ponto,
Caesar eget ratibus? Procerum pars magna coibit
Certa loci. Noto reparandum est litore bellum.
Accipe templorum cultus, aurumque deorum:
Accipe, si terris, si puppibus ista iuventus
Aptior est: tota, quantum valet, utere Lesbo.
[Accipe: ne Caesar rapiat, tu victus habeto.]
Hoc solum crimen meritae bene detrahe terrae,
Ne nostram videare fidem felixque secutus,
Et damnasse miser. Tali pietate virorum
Laetus, in adversis, et mundi nomine gaudens,
Esse fidem, *Nullum toto mihi,* dixit, *in orbe*
Gratius esse solum, non parvo pignore vobis
Ostendi. Tenuit nostros hac obside Lesbos
Adfectus: hic sacra domus, carique penates,
Hic mihi Roma fuit. Non ulla in litora puppim
Ante dedi fugiens, saevi cum Caesaris iram
Iam scirem meritam, servata coniuge, Lesbon,
Non veritus tantam veniae committere vobis

Materiem. Sed iam satis est fecisse nocentes:
Fata mihi totum mea sunt agitanda per orbem.
Heu nimium felix aeterno nomine Lesbos!
Sive doces populos regesque admittere Magnum,
Seu praestas mihi sola fidem. Nam quaerere certum est,
Fas quibus in terris, ubi sit scelus. Accipe, numen,
Si quod adhuc mecum es, votorum extrema meorum.
Da similes Lesbo populos, qui Marte subactum
Non intrare suos, infesto Caesare, portus,
Non exire vetent. Dixit, moestamque carinae
Imposuit comitem. Cunctos mutare putares
Tellurem patriumque solum: sic litore toto
Plangitur, infestae tenduntur in aethera dextrae:
Pompeiumque minus, cuius Fortuna dolorem
Moverat, ast illam, quam toto tempore belli
Ut civem videre suam, discedere cernens
Ingemuit populus: quam vix, si castra mariti
Victoris peteret, siccis dimittere matres
Iam poterant oculis: tanto devinxit amore
Hos pudor, hos probitas, castique modestia vultus,
Quod submissa nimis, nulli gravis hospita turbae,
Stantis adhuc fati vixit quasi coniuge victo.
    Iam pelago medios Titan demissus ad ignes,
Nec quibus abscondit, nec si quibus exerit orbem,
Totus erat: vigiles Pompeii in pectore curae
Nunc socias adeunt Romani foederis urbes,
Et varias regum mentes, nunc invia mundi
Arva super nimios soles Austrumque iacentis.
Saepe labor moestus curarum, odiumque futuri
Proiecit fessos incerti pectoris aestus,
Rectoremque ratis de cunctis consulit astris:
Unde notet terras; quae sit mensura secandi
Aequoris in coelo; Syriam quo sidere servet:
Aut quotus in plaustro Libyam bene dirigat ignis.
Doctus ad haec fatur taciti servator Olympi:

Signifero quaecumque fluunt labentia coelo,
Numquam stante polo, miseros fallentia nautas
Sidera non sequimur: sed qui non mergitur undis
Axis inocciduus, gemina clarissimus Arcto,
Ille regit puppes. Hic cum mihi semper in altum
Surget, et instabit summis minor Ursa ceruchis;
Bosporon et Scythiae curvantem litora pontum
Spectamus. Quidquid descendet ab arbore summa
Arctophylax, propiorque mari Cynosura feretur,
In Syriae portus tendit ratis. Inde Canopos
Excipit, Australi coelo contenta vagari
Stella, timens Borean: illa quoque perge sinistra,
Trans Pharon, in medio tanget ratis aequore Syrtes.
Sed quo vela dari, quo nunc pede carbasa tendi
Nostra iubes? Dubio contra cui pectore Magnus,
Hoc solum toto, respondit, *in aequore serva,*
Ut sit ab Emathiis semper tua longius oris
Puppis, et Hesperiam pelago coeloque relinquas:
Cetera da ventis. Comitem pignusque recepi
Depositum: tunc certus eram, quae litora vellem;
Nunc portum Fortuna dabit. Sic fatur: at ille
Iusto vela modo pendentia cornibus aequis
Torsit, et in laevum puppim dedit, utque secaret,
Quas Samiae cautes, et quas Chios asperat, undas,
Hos dedit in proram, tenet hos in puppe rudentes.
Aequora senserunt motus, aliterque secante
Iam pelagus rostro, nec idem spectante carina,
Mutavere sonum. Non sic moderator equorum,
Dexteriore rota laevum cum circuit axem,
Cogit inoffensae currus accedere metae.
Ostendit terras Titan, et sidera texit.
Sparsus ab Emathia fugit quicumque procella,
Adsequitur Magnum: primusque a litore Lesbi
Occurrit natus, procerum mox turba fidelis.
Nam neque deiecto fatis, acieque fugato

Abstulerat Magno reges Fortuna ministros:
Terrarum dominos, et sceptra Eoa tenentes
Exsul habet comites. Iubet ire in devia mundi
Deiotarum, qui sparsa ducis vestigia legit.
Quando, ait, *Emathiis amissus cladibus orbis*
Qua Romanus erat, superest, fidissime regum,
Eoam tentare fidem, populosque bibentes
Euphraten, et adhuc securum a Caesare Tigrim.
Ne pigeat Magno quaerentem fata, remotas
Medorum penetrare domus, Scythicosque recessus,
Et totum mutare diem, vocesque superbo
Arsacidae perferre meas: Si foedera nobis
Prisca manent, mihi per Latium iurata Tonantem,
Per vestros obstricta magos, implete pharetras,
Armeniosque arcus Geticis intendite nervis:
Si vos, o Parthi, peterem cum Caspia claustra,
Et sequerer duros aeterni Martis Alanos,
Passus Achaemeniis late discurrere campis,
In tutam trepidos numquam Babylona coegi:
Arva super Cyri, Chaldaeique ultima regni,
Qua rapidus Ganges, et qua Nysaeus Hydaspes
Accedunt pelago, Phoebi surgentis ab igne
Iam propior, quam Persis, eram: tamen omnia vincens
Sustinui nostris nos tantum deesse triumphis:
Solus et e numero regum telluris Eoae,
Ex aequo me Parthus adit. Nec munere Magni
Stant semel Arsacidae. Quis enim post vulnera cladis
Assyriae iustas Latii compescuit iras?
Tot meritis obstricta meis, nunc Parthia ruptis
Excedat claustris vetitam per saecula ripam,
Zeugmaque Pellaeum. Pompeio vincite, Parthi;
Vinci Roma volet. Regem parere iubenti
Ardua non piguit, positisque insignibus aulae
Egreditur, famuli raptos indutus amictus.

In dubiis tutum est inopem simulare tyranno.
Quanto igitur mundi dominis securius aevum
Verus pauper agit! Dimisso in litora rege,
Ipse per Icariae scopulos, Ephesonque relinquens,
Et placidi Colophona maris, spumantia parvae
Radix saxa Sami: spirat de litore Coo
Aura fluens: Gnidon inde fugit, claramque relinquit
Sole Rhodon, magnosque sinus Telmessidos undae
Compensat medio pelago. Pamphylia puppi
Occurrit tellus: nec se committere muris
Ausus adhuc ullis, te primum, parva Phaseli,
Magnus adit. Nam te metui vetat incola rarus,
Exhaustaeque domus populis; maiorque carinae,
Quam tua, turba fuit. Tendens hinc carbasa rursus
Iam Taurum, Tauroque videt Dipsunta cadentem.
    Crederet hoc Magnus, pacem cum praestitit undis
Et sibi consultum? Cilicum per litora tutus
Parva puppe fugit: sequitur pars magna senatus
Ad profugum collecta ducem: parvisque Celendris,
Qua portu mittitque rates recipitque Selinûs,
In procerum coetu tandem moesta ora resolvit
Vocibus his Magnus: *Comites bellique fugaeque,*
Atque instar patriae, quamvis in litore nudo,
In Cilicum terra, nullis circumdatus armis
Consultem, rebusque novis exordia quaeram,
Ingentes praestate animos: non omnis in arvis
Emathiis cecidi, nec sic mea fata premuntur,
Ut nequeam relevare caput, cladesque receptas
Excutere. An Libycae Marium potuere ruinae
Erigere in fasces, plenis et reddere fastis:
Me pressum leviore manu Fortuna tenebit?
Mille meae Graio volvuntur in aequore puppes,
Mille duces: sparsit potius Pharsalia nostras,
Quam subvertit, opes. Sed me vel sola tueri

Fama potest rerum, toto quas gessimus orbe,
Et nomen, quod mundus amat. Vos pendite regna
Viribus, atque fide, Libyen, Parthosque, Pharonque,
Quaenam Romanis deceat succurrere rebus.
Ast ego curarum, proceres, arcana mearum
Expromam, mentisque meae quo pondera vergant.
Aetas Niliaci nobis suspecta tyranni est.
Ardua quippe fides robustos exigit annos.
Hinc anceps dubii terret sollertia Mauri:
Namque memor generis Carthaginis impia proles
Imminet Hesperiae, multusque in pectore vano est
Hannibal, obliquo maculat qui sanguine regnum,
Et Numidas contingit avos: iam supplice Varo
Intumuit, viditque loco Romana secundo.
Quare agite, Eoum, comites, properemus in orbem.
Dividit Euphrates ingentem gurgite mundum,
Caspiaque immensos seducunt claustra recessus,
Et polus Assyrias alter noctesque diesque
Vertit, et abruptum est nostro mare discolor unda,
Oceanusque suus. Regnandi sola voluntas.
Celsior in campis sonipes, et fortior arcus;
Nec puer aut senior letales tendere nervos
Segnis, et a nulla mors est incerta sagitta.
Primi Pellaeas arcu fregere sarissas,
Bactraque Medorum sedem, murisque superbam
Assyrias Babylona domos. Nec pila timentur
Nostra nimis Parthis, audentque in bella venire,
Experti Scythicas, Crasso pereunte, sagittas.
Spicula nec solo spargunt fidentia ferro;
Stridula sed multo saturantur tela veneno.
Vulnera parva nocent, fatumque in sanguine summo est.
O utinam non tanta mihi fiducia saevis
Esset in Arsacidis! Fatis nimis aemula nostris

Fata movent Medos, multumque in gente deorum est.
Effundam populos alia tellure revulsos,
Excitosque suis immittam sedibus ortus.
Quod si nos Eoa fides et barbara fallunt
Foedera; vulgati supra commercia mundi
Naufragium Fortuna ferat. Non regna precabor,
Quae feci; sed magna feram solatia mortis
Orbe iacens alio, nihil haec in membra cruente,
Nil socerum fecisse pie. Sed cuncta revolvens
Vitae fata meae, semper venerabilis illa
Orbis parte fui: quantus Maeotida supra!
Quantus apud Tanaim toto conspectus in ortu!
Quas magis in terras nostrum felicibus actis
Nomen abit, aut unde redit maiore triumpho?
Roma, fave coeptis: quid enim tibi laetius umquam
Praestiterint superi, quam, si civilia Partho
Milite bella geras, tantam consumere gentem,
Et nostris miscere malis? Cum Caesaris arma
Concurrant Medis, aut me Fortuna necesse est
Vindicet, aut Crassus. Sic fatus, murmure sentit
Consilium damnasse viros: quos Lentulus omnes
Virtutis stimulis et nobilitate dolendi
Praecessit, dignasque tulit modo consule voces:
Siccine Thessalicae mentem fregere ruinae?
Una dies mundi damnavit fata? secundum
Emathiam lis tanta datur? iacet omne cruenti
Vulneris auxilium? solos tibi, Magne, reliquit
Parthorum Fortuna pedes? Quid, transfuga mundi,
Terrarum notos tractus coelumque perosus,
Adversosque polos alienaque sidera quaeris,
Chaldaeos culture deos, et barbara sacra,
Parthorum famulus? Quid caussa obtenditur armis
Libertatis amor? Miserum quid decipis orbem,
Si servire potes? Te, quem Romana regentem

Horruit auditu, quem captos ducere reges
Vidit ab Hyrcanis, Indoque a litore, silvis,
Deiectum fatis, humilem fractumque videbit,
Extolletque animos Latium vesanus in orbem,
Se simul, et Romam, Pompeio supplice, mensus?
Nil animis, fatisque tuis effabere dignum:
Exiget, ignorans Latiae commercia linguae,
Ut lachrymis se, Magne, roges. Patimurne pudoris
Hoc vulnus, clades ut Parthia vindicet ante
Hesperias, quam Roma suas? Civilibus armis
Elegit te nempe ducem. Quid vulnera nostra
In Scythicos spargis populos, cladesque latentes?
Quid Parthos transire doces? Solatia tanti
Perdit Roma mali, nullos admittere reges,
Sed civi servire suo. Iuvat ire per orbem
Ducentem saevas Romana in moenia gentes,
Signaque ab Euphrate cum Crassis capta sequentem?
Qui solus regum, fato celante favorem,
Defuit Emathiae, nunc tantas ille lacesset
Auditi victoris opes, aut iungere fata
Tecum, Magne, volet? Non haec fiducia genti est.
Omnis in Arctois populus quicumque pruinis
Nascitur, indomitus bellis, et mortis amator.
Quidquid ad Eoos tractus, mundique teporem
Labitur, emollit gentes clementia coeli.
Illic laxas vestes, et fluxa virorum
Velamenta vides. Parthus per Medica rura,
Sarmaticos inter campos, effusaque plano
Tigridis arva solo nulli superabilis hosti est
Libertate fugae: sed non, ubi terra tumebit,
Aspera conscendet montis iuga; nec per opacas
Bella geret tenebras incerto debilis arcu,
Nec franget nando violenti vorticis amnem,
Nec tota in pugna perfusus sanguine membra
Exiget aestivum calido sub pulvere solem.

Non aries illis, non ulla est machina belli:
Haud fossas implere valent: Parthoque sequente
Murus erit, quodcumque potest obstare sagittae.
Pugna levis, bellumque fugax, turmaeque vagantes,
Et melior cessisse loco, quam pellere, miles.
Illita tela dolis, nec Martem comminus umquam
Ausa pati virtus, sed longe tendere nervos,
Et, quo ferre velint, permittere vulnera ventis.
Ensis habet vires, et gens quaecumque virorum est,
Bella gerit gladiis; nam Medos praelia prima
Exarmant, vacuaeque iubent remeare pharetrae.
Nulla manus illis, fiducia tota veneni est.
Credis, Magne, viros, quos in discrimina belli
Cum ferro venisse parum est? Tentare pudendum
Auxilium tanti est, toto divisus ut orbe
A terra moriare tua? tibi barbara tellus
Incumbat, te parva tegant ac vilia busta,
Invidiosa tamen, Crasso quaerente sepulchrum?
Sed tua sors levior, quoniam mors ultima poena est,
Nec metuenda viris. At non Cornelia letum
Infando sub rege timet. Non barbara nobis
Est ignota Venus, quae ritu caeca ferarum
Polluit innumeris leges, et foedera tedae
Coniugibus, thalamique patent secreta nefandi.
Inter mille nurus epulis vesana meroque
Regia non ullos exceptos legibus horret
Concubitus: tot femineis complexibus unum
Non lassat nox una marem. Iacuere sorores
In fratrum thalamis, sacrataque pignora matrum.
Damnat apud gentes sceleris non sponte peracti
Oedipodionias infelix fabula Thebas:
Parthorum dominus quoties sic sanguine mixto
Nascitur Arsacides? Cui fas implere parentem,
Quid rear esse nefas? Proles tam clara Metelli
Stabit barbarico coniux millesima lecto.

Quamquam non ulli plus regia, Magne, vacabit,
Saevitia stimulante, Venus, titulisque virorum.
Nam quo plura iuvent Parthum portenta, fuisse
Hanc sciet et Crassi: ceu pridem debita fatis
Assyriis, trahitur cladis captiva vetustae.
Haereat Eoae vulnus miserabile sortis;
Non solum auxilium funesto a rege petisse,
Sed gessisse prius bellum civile pudebit.
Nam quod apud populos crimen socerique tuumque
Maius erit, quam quod, nobis miscentibus arma,
Crassorum vindicta perit? Incurrere cuncti
Debuerant in Bactra duces, et ne qua vacarent
Arma, vel Arctoum Dacis, Rhenique catervis
Imperii nudare latus, dum perfida Susa
In tumulos prolapsa virûm, Babylonque iacerent.
Assyriae paci finem, Fortuna, precamur:
Et si Thessaliae bellum civile peractum est,
Ad Parthos, qui vicit, eat. Gens unica mundi est,
De qua Caesareis possim gaudere triumphis.
Non tibi, cum gelidum primum transibis Araxen,
Umbra senis moesti Scythicis confixa sagittis
Ingeret has voces? Tu, quem post funera nostra
Ultorem cinerum nudae speravimus umbrae,
Ad foedus pacemque venis? Tunc plurima cladis
Occurrent monimenta tibi: quae moenia trunci
Lustrarunt cervice duces, ubi nomina tanta
Obruit Euphrates, et nostra cadavera Tigris
Detulit in terras, ac reddidit. Ire per ista
Si potes, in media socerum quoque, Magne, sedentem
Thessalia placare potes. Quin respicis orbem
Romanum? Si regna times proiecta sub austro
Infidumque Iubam, petimus Pharon arvaque Lagi.
Syrtibus hinc Libycis tuta est Aegyptos: at inde
Gurgite septeno rapidus mare submovet amnis:
Terra suis contenta bonis, non indiga mercis,

Aut Iovis: in sola tanta est fiducia Nilo.
Sceptra puer Ptolemaeus habet, tibi debita, Magne,
Tutelae commissa tuae. Quis nominis umbram
Horreat? Innocua est aetas: nec iura fidemque,
Respectumque deûm veteris speraveris aulae.
Nil pudet adsuetos sceptris: mitissima sors est
Regnorum sub rege novo. Non plura locutus
Impulit huc animos. Quantum spes ultima rerum
Libertatis habet! Victa est sententia Magni.
Tunc Cilicum liquere solum, Cyproque citatas
Immisere rates, nullas cui praetulit aras
Undae diva memor Paphiae, si numina nasci
Credimus, aut quemquam fas est coepisse deorum
Haec ubi deseruit Pompeius litora, totos
Emensus Cypri scopulos, quibus exit in Austrum,
Inde maris vasti transverso vertitur aestu:
Nec tenuit gratum nocturno lumine montem,
Infimaque Aegypti pugnaci litora velo
Vix tetigit, qua dividui pars maxima Nili
In vada decurrit Pelusia septimus amnis.
Tempus erat, quo Libra pares examinat horas
Non uno plus aequa die, noctique rependit
Lux minor hybernae verni solatia damni.
Comperit ut regem Casio se monte tenere,
Flectit iter: nec Phoebus adhuc, nec carbasa languent.
Iam rapido speculator eques per litora cursu
Hospitis adventu pavidam compleverat aulam.
Consilii vix tempus erat: tamen omnia monstra
Pellaeae coiere domus: quos inter Achoreus
Iam placidus senio, fractisque modestior annis,
(Hunc genuit custos Nili crescentis in arva
Memphis vana sacris; illo cultore deorum
Lustra suae Phoebes non unus vixerat Apis)
Consilii vox prima fuit, meritumque, fidemque,
Sacraque defuncti iactavit pignora patris.

Sed melior suadere malis, et nosse tyrannos,
Ausus Pompeium leto damnasse Pothinus:
Ius et fas multos faciunt, Ptolemaee, nocentes.
Dat poenas laudata fides, cum sustinet, inquit,
Quos fortuna premit. Fatis accede, deisque,
Et cole felices; miseros fuge. Sidera terra
Ut distant, ut flamma mari, sic utile recto.
Sceptrorum vis tota perit, si pendere iusta
Incipit: evertitque arces respectus honesti.
Libertas scelerum est, quae regna invisa tuetur,
Sublatusque modus gladiis. Facere omnia saeve
Non impune licet, nisi cum facis. Exeat aula,
Qui vult esse pius. Virtus et summa potestas
Non coeunt: semper metuet, quem saeva pudebunt.
Non impune tuos Magnus contemserit annos;
Qui te nec victos arcere a litore nostro
Posse putat. Neu te sceptris privaverit hospes,
Pignora sunt propiora tibi: Nilonque, Pharonque,
Si regnare piget, damnatae redde sorori.
Aegyptum certe Latiis tueamur ab armis.
Quidquid non fuerat Magni, dum bella geruntur,
Nec victoris erit. Toto iam pulsus ab orbe,
Postquam nulla manet rerum fiducia, quaerit,
Cum qua gente cadat: rapitur civilibus umbris.
Nec soceri tantum arma fugit: fugit ora senatus,
Cuius Thessalicas saturat pars magna volucres.
Et metuit gentes, quas uno in sanguine mixtas
Deseruit: regesque timet, quorum omnia mersit:
Thessaliaeque reus, nulla tellure receptus,
Sollicitat nostrum, quem nondum prodidit, orbem.
Iustior in Magnum nobis, Ptolemaee, querelae
Caussa data est. Quid sepositam, semperque quietam
Crimine bellorum maculas Pharon, arvaque nostra

Victori suspecta facis? cur sola cadenti
Haec placuit tellus, in quam Pharsalica fata
Conferres, poenasque tuas? Iam crimen habemus
Purgandum gladio, quod nobis sceptra senatus
Te suadente dedit. Votis tua fovimus arma.
Hoc ferrum, quod fata iubent proferre, paravi
Non tibi, sed victo. Feriam tua viscera, Magne:
Malueram soceri: rapimur, quo cuncta feruntur.
Tene mihi dubitas an sit violare necesse,
Cum liceat? nostri quae te fiducia regni
Huc agit, infelix? Populum non cernis inermem
Arvaque vix refluo fodientem mollia Nilo?
Metiri sua regna decet, viresque fateri.
Tu, Ptolemaee, potes Magni fulcire ruinam,
Sub qua Roma iacet? bustum, cineresque movere
Thessalicos audes, bellumque in regna vocare?
Ante aciem Emathiam nullis accessimus armis:
Pompeii nunc castra placent, quae deserit orbis?
Nunc victoris opes, et cognita fata lacessis?
Adversis non deesse decet, sed laeta secutos.
Nulla fides umquam miseros elegit amicos.
Adsensere omnes sceleri. Laetatur honore
Rex puer insueto, quod iam sibi tanta licere
Permittant famuli. Sceleri delectus Achillas.
Perfida qua tellus Casiis excurrit arenis,
Et vada testantur iunctas Aegyptia Syrtes,
Exiguam sociis monstri, gladiisque carinam
Instruit. O superi, Nilusne, et barbara Memphis
Et Pelusiaci tam mollis turba Canopi
Hos animos? Sic fata premunt civilia mundum
Sic Romana iacent? Ullusne in cladibus istis
Est locus Aegypto, Phariusque admittitur ensis?
Hanc certe servate fidem, civilia bella:
Cognatas praestate manus, externaque monstra
Pellite, si meruit tam claro nomine Magnus
Caesaris esse nefas. Tanti, Ptolomaee, ruinam

Nominis haud metuis? coeloque tonante, profanas
Inseruisse manus, impure, ac semivir, audes?
Non domitor mundi, nec ter Capitolia curru
Invectus, regumque potens, vindexque senatus,
Victorisque gener: Phario satis esse tyranno
Quod poterat, Romanus erat. Quid viscera nostra
Scrutaris gladio? Nescis, puer improbe, nescis,
Quo tua sit Fortuna loco: iam iure sine ullo
Nili sceptra tenes: cecidit civilibus armis,
Qui tibi regna dedit.
Iam vento vela negarat
Magnus, et auxilio remorum infanda petebat
Litora: quem contra, non longa vecta biremi,
Adpulerat scelerata manus: Magnoque patere
Fingens regna Phari, celsae de puppe carinae
In parvam iubet ire ratem, litusque malignum
Incusat, bimaremque vadis frangentibus aestum,
Qui vetet externas terris advertere classes.
Quod nisi fatorum leges, intentaque iussu
Ordinis aeterni miserae vicinia mortis
Damnatum leto traherent ad litora Magnum;
Non ulli comitum sceleris praesagia deerant.
Quippe, fides si pura foret, si regia Magno,
Sceptrorum auctori, vera pietate pateret,
Venturum tota Pharium cum classe tyrannum.
Sed cedit fatis, classemque relinquere iussus
Obsequitur, letumque iuvat praeferre timori.
Ibat in hostilem praeceps Cornelia puppim,
Hoc magis impatiens egresso deesse marito,
Quod metuit clades. *Remane, temeraria coniunx,*
Et tu, nate, precor, longeque e litore casus
Exspectate meos: et in hac cervice tyranni
Explorate fidem, dixit. Sed dura vetanti
Tendebat geminas amens Cornelia palmas:
Quo sine me, crudelis, abis? Iterumne relinquor
Thessalicis submota malis? Numquam omine laeto

Distrahimur miseri. Poteras non flectere puppim,
Cum fugeres, alio, latebrisque relinquere Lesbi,
Omnibus a terris si nos arcere parabas.
An tantum in fluctus placeo comes? Haec ubi frustra
Effudit, prima pendet tamen anxia puppe:
Attonitoque metu nec quoquam avertere visus,
Nec Magnum spectare potest. Stetit anxia classis
Ad ducis eventum, metuens non arma, nefasque,
Sed ne submissis precibus Pompeius adoret
Sceptra sua donata manu. Transire parantem
Romanus Pharia miles de puppe salutat
Septimius: qui, pro superum pudor, arma satelles
Regia gestabat posito deformia pilo:
Immanis, violentus, atrox, nullaque ferarum
Mitior in caedes. Quis non, Fortuna, putasset
Parcere te populis, quod bello haec dextra vacasset,
Thessaliaque procul tam noxia tela fugasses?
Disponis gladios, ne quo non fiat in orbe,
Heu, facinus civile tibi. Victoribus ipsis
Dedecus, et numquam superum caritura pudore
Fabula; Romanus regi sic paruit ensis,
Pellaeusque puer gladio tibi colla recidit,
Magne, tuo. Qua posteritas in saecula mittet
Septimium fama? scelus hoc quo nomine dicent,
Qui Bruti dixere nefas? Iam venerat horae
Terminus extremae, Phariamque ablatus in alnum
Perdiderat iam iura sui. Tunc stringere ferrum
Regia monstra parant. Ut vidit comminus enses,
Involvit vultus, atque, indignatus apertum
Fortunae praestare caput, tunc lumina pressit,
Continuitque animam, ne quas effundere voces
Posset, et aeternam fletu corrumpere famam.
At postquam mucrone latus funestus Achillas

Perfodit, nullo gemitu consensit ad ictum,
Despexitque nefas, servatque immobile corpus,
Seque probat moriens, atque haec in pectore volvit:
Saecula Romanos numquam tacitura labores
Attendunt, aevumque sequens speculatur ab omni
Orbe ratem, Phariamque fidem. Nunc consule famae.
Fata tibi longae fluxerunt prospera vitae:
Ignorant populi, si non in morte probaris,
An scieris adversa pati. Ne cede pudori,
Auctoremque dole fati. Quacumque feriris,
Crede manum soceri. Spargant lacerentque licebit,
Sum tamen, o superi, felix, nullique potestas
Hoc auferre deo. Mutantur prospera vitae:
Non fit morte miser. Videt hanc Cornelia caedem,
Pompeiusque meus. Tanto patientius, oro,
Claude. dolor, gemitus: natus coniuxque, peremptum
Si mirantur, amant. Talis custodia Magno
Mentis erat: ius hoc animi morientis habebat.
At non tam patiens Cornelia cernere saevum
Quam perferre nefas, miserandis aethera complet
Vocibus: *O coniunx, ego te scelerata peremi:*
Letiferae tibi caussa morae fuit avia Lesbos,
Et prior in Nili pervenit litora Caesar.
Nam cui ius alii sceleris? Sed, quisquis in istud
A superis immisse caput, vel Caesaris irae
Vel tibi prospiciens, nescis crudelis, ubi ipsa
Viscera sint Magni: properas, atque ingeris ictus,
Qua votum est victo. Poenas non morte minores
Pendat, et ante meum videat caput. Haud ego culpa
Libera bellorum, quae matrum sola per undas,
Et per castra comes, nullis absterrita fatis,
Victum, quod reges etiam timuere, recepi.

Hoc merui coniunx, in tuta puppe relinqui?
Perfide, parcebas? te fata extrema petente,
Vita digna fui? Moriar, nec munere regis.
Aut mihi praecipitem, nautae, permittite saltum,
Aut laqueum collo tortosque aptare rudentes:
Aut aliquis, Magno dignus comes, exigat ensem.
Pompeio praestare potest, quod Caesaris armis
Imputet. O saevi, properantem in fata tenetis?
Vivis adhuc, coniunx, et iam Cornelia non est
Iuris, Magne, sui. Prohibent accersere mortem:
Servor victori. Sic fata, interque suorum
Lapsa manus, rapitur, trepida fugiente carina.
At Magni cum terga sonent, et pectora ferro,
Permansisse decus sacrae venerabile formae,
Iratamque deis faciem, nil ultima mortis
Ex habitu vultuque viri mutasse, fatentur
Qui lacerum videre caput. Nam saevus in ipso
Septimius sceleris maius scelus invenit actu:
Ac retegit sacros, scisso velamine, vultus
Semianimis Magni, spirantiaque occupat ora,
Collaque in obliquo ponit languentia transtro.
Tunc nervos venasque secat, nodosaque frangit
Ossa diu: nondum artis erat, caput ense rotare.
At postquam trunco cervix abscisa recessit,
Vendicat hoc Pharius dextra gestare satelles.
Degener, atque operae, miles Romane, secundae,
Pompeii diro sacrum caput ense recidis,
Ut non ipse feras? Pro summi fata pudoris!
Impius ut Magnum nosset puer, illa verenda
Regibus hirta coma, et generosa fronte decora
Caesaries comprensa manu est, Pharioque veruto,
Dum vivunt vultus, atque os in murmura pulsant
Singultus animae, dum lumina nuda rigescunt,
Suffixum caput est, quo numquam bella iubente
Pax fuit: hoc leges campumque et rostra movebat:

Hac facie Fortuna tibi Romana placebas.
Nec satis infando fuit hoc vidisse tyranno:
Vult sceleri superesse fidem. Tunc arte nefanda
Submota est capiti tabes: raptoque cerebro
Exsiccata cutis, putrisque effluxit ab alto
Humor, et infuso facies solidata veneno est.
Ultima Lageae stirpis, perituraque proles,
Degener, incestae sceptris cessure sororis,
Cum tibi sacrato Macedon servetur in antro,
Et regum cineres exstructo monte quiscant,
Cum Ptolemaeorum manes seriemque pudendam
Pyramides claudant, indignaque Mausolea:
Litora Pompeium feriunt, truncusque vadosis
Huc illuc iactatur aquis. Adeone molesta
Totum cura fuit socero servare cadaver?
Hac Fortuna fide Magni tam prospera fata
Pertulit: hac illum summo de culmine rerum
Morte petit, cladesque omnes exegit in uno
Saeva die, quibus immunes tot praestitit annos:
Pompeiusque fuit, qui numquam mixta videret
Laeta malis: felix nullo turbante deorum,
Et nullo parcente miser. Semel impulit illum
Dilata Fortuna manu. Pulsatur arenis,
Carpitur in scopulis, hausto per vulnera fluctu,
Ludibrium pelagi: nullaque manente figura,
Una nota est Magno capitis iactura revulsi.
Ante tamen Pharias victor quam tangat arenas,
Pompeio raptim tumulum Fortuna paravit,
Ne iaceat nullo, vel ne meliore sepulchro.
E latebris pavidus decurrit ad aequora Cordus.
Quaestor ab Idalio Cinyraeae litore Cypri
Infaustus Magni fuerat comes. Ille per umbras
Ausus ferre gradum, victum pietate timorem
Compulit, ut mediis quaesitum corpus in undis
Duceret ad terram, traheretque ad litora Magnum.
Lucis moesta parum per densas Cynthia nubes

Praebebat; cano sed discolor aequore truncus
Conspicitur. Tenet ille ducem complexibus arctis,
Eripiente mari: nunc victus pondere tanto
Exspectat fluctus, pelagoque iuvante cadaver
Impellit. Postquam sicco iam litore sedit,
Incubuit Magno, lacrimasque effudit in omne
Vulnus, et ad superos, obscuraque sidera fatur:
Non pretiosa petit cumulato ture sepulchra
Pompeius, Fortuna, tuus: non pinguis ad astra
Ut ferat e membris Eoos fumus odores,
Ut Romana suum gestent pia colla parentem,
Praeferat ut veteres feralis pompa triumphos,
Ut resonent cantu tristi fora, totus ut ignem
Proiectis moerens exercitus ambiat armis.
Da vilem Magno plebeii funeris arcam,
Quae lacerum corpus siccos effundat in ignes.
Robora non desint misero, nec sordidus ustor.
Sit satis, o superi, quod non Cornelia fuso
Crine iacet, subicique facem complexa maritum
Imperat, extremo sed abest a munere busti
Infelix coniunx, nec adhuc a litore longe est.
Sic fatus, parvos iuvenis procul adspicit ignes,
Corpus vile suis, nullo custode, cremantes.
Inde rapit flammas, semiustaque robora membris
Subducens, *Quaecumque es,* ait, *neglecta, nec ulli*
Cara tuo, sed Pompeio felicior umbra,
Quod iam compositum violat manus hospita bustum,
Da veniam: si quid sensus post fata relictum est,
Cedis et ipsa rogo, paterisque haec damna sepulchri,
Teque pudet, sparsis Pompeii manibus, uri.
Sic fatur, plenusque sinus ardente favilla
Pervolat ad truncum; qui fluctu paene relatus
Litore pendebat. Summas dimovit arenas,
Et collecta procul lacerae fragmenta carinae

Exigua trepidus posuit scrobe. Nobile corpus
Robora nulla premunt, nulla strue membra recumbunt:
Admotus Magnum, non subditus, accipit ignis.
Ille sedens iuxta flammas: *O maxime*, dixit,
Ductor, et Hesperii maiestas nominis una,
Si tibi iactatu pelagi, si funere nullo
Tristior iste rogus; manes animamque potentem
Officiis averte meis: iniuria fati
Hoc fas esse iubet; ne ponti belua quidquam,
Ne fera, ne volucres, ne saevi Caesaris ira
Audeat: exiguam, quantum potes, accipe flammam,
Romana succense manu. Fortuna recursus
Si det in Hesperiam, non hac in sede quiescent
Tam sacri cineres: sed te Cornelia, Magne,
Accipiet, nostraque manu transfundet in urnam.
Interea parvo signemus litora saxo,
Ut nota sit busti; si quis placare peremptum
Forte volet, plenos et reddere mortis honores:
Inveniat trunci cineres, et norit arenas,
Ad quas, Magne, tuum referat caput. Haec ubi fatus,
Excitat invalidas admoto fomite flammas.
Carpitur, et lentum destillat Magnus in ignem,
Tabe fovens bustum. Sed iam percusserat astra
Aurorae praemissa dies: ille, ordine rupto
Funeris, adtonitus latebras in litore quaerit.
Quam metuis, demens, isto pro crimine poenam,
Quo te fama loquax omnes accepit in annos?
Condita laudabit Magni socer impius ossa:
I modo securus veniae, fassusque sepulchrum
Posce caput. Cogit pietas imponere finem
Officio. Semiusta rapit, resolutaque nondum
Ossa satis, nervis, et inustis plena medullis
Aequorea restinguit aqua, congestaque in unum
Parva clausit humo. Tunc, ne levis aura retectos

Auferret cineres, saxo compressit arenam:
Nautaque ne bustum religato fune moveret,
Inscripsit sacrum semiusto stipite nomen:
HIC SITUS EST MAGNUS. Placet hoc, Fortuna, sepulchrum
Dicere Pompeii, quo condi maluit illum,
Quam terra caruisse socer? Temeraria dextra,
Cur obicis Magno tumulum, manesque vagantes
Includis? Situs est, qua terra extrema refuso
Pendet in Oceano. Romanum nomen et omne
Imperium Magno est tumuli modus. Obrue saxa
Crimine plena deum. Si tota est Herculis Oete,
Et iuga tota vacant Bromio Nyseia; quare
Unus in Aegypto Magno lapis? Omnia Lagi
Arva tenere potest. Si nullo cespite nomen
Haeserit, erremus populi, cinerumque tuorum,
Magne, metu nullas Nili calcemus arenas.
Quod si tam sacro dignaris nomine saxum:
Adde actus tantos, monimentaque maxima rerum:
Adde truces Lepidi motus, Alpinaque bella,
Armaque Sertori, revocato consule, victa,
Et currus, quos egit eques: commercia tuta
Gentibus, et pavidos Cilicas maris. Adde subactam
Barbariem, gentesque vagas, et quidquid in Euro
Regnorum, Boreaque iacet. Dic, semper ab armis
Civilem repetisse togam: ter curribus actis
Contentum patriae multos donasse triumphos.
Quis capit haec tumulus? Surgit miserabile bustum
Non ullis plenum titulis, non ordine tanto
Fastorum: solitumque legi super alta deorum
Culmina, et extructos spoliis hostilibus arcus,
Haud procul est ima Pompeii nomen arena,
Depressum tumulo, quod non legat advena rectus,
Quod nisi monstratum Romanus transeat hospes.

Noxia civili tellus Aegyptia fato,
Haud equidem immerito Cumanae carmine vatis
Cautum, ne Nili Pelusia tangeret ora
Hesperius miles, ripasque aestate tumentes.
Quid tibi saeva precer pro tanto crimine tellus?
Vertat aquas Nilus, quo nascitur orbe, retentus,
Et steriles egeant hibernis imbribus agri,
Totaque in Aethiopum putres solvaris arenas.
Nos in templa tuam Romana accepimus Isin,
Semicanesque deos, et sistra iubentia luctus,
Et quem tu plangens hominem testaris Osirin:
Tu nostros, Aegypte, tenes in pulvere Manes.
Tu quoque, cum saevo dederis iam templa tyranno,
Nondum Pompeii cineres, o Roma, petisti:
Exsul adhuc iacet umbra ducis. Si saecula prima
Victoris timuere minas; nunc excipe saltem
Ossa tui Magni, si nondum subruta fluctu
Invisa tellure sedent. Quis busta timebit?
Quis sacris dignam movisse verebitur umbram?
Imperet hoc nobis utinam scelus, et velit uti
Nostro Roma sinu: satis o nimiumque beatus,
Si mihi contingat manes transferre revulsos
Ausoniam, si tale ducis violare sepulchrum.
Forsitan aut sulco sterili cum poscere finem
A superis, aut Roma volet feralibus Austris,
Ignibus aut nimiis, aut terrae tecta moventi:
Consilio iussuque deûm transibis in urbem,
Magne, tuam, summusque feret tua busta sacerdos.
Nunc quis ad exustam Cancro torrente Syenen
Ibit, et imbrifera siccas sub Pleiade Thebas
Spectator Nili: quis rubri stagna profundi,
Aut Arabum portus mercis mutator Eoae,
Magne, petet, quem non tumuli venerabile saxum,
Et cinis in summis forsan turbatus arenis

Advertet, manesque tuos placare iuvabit,
Et Casio praeferre Iovi? Nil ista nocebunt
Famae busta tuae. Templis auroque sepultus
Vilior umbra fores: nunc est pro numine summo,
Hoc tumulo Fortuna iacens. Augustius aris
Victoris Libyco pulsatur ab aequore saxum.
Tarpeiis qui saepe deis sua tura negarunt,
Inclusum fusco venerentur cespite numen.
Proderit hoc olim, quod non mansura sepulcri
Ardua marmoreo surrexit pondere moles.
Pulveris exigui sparget non longa vetustas
Congeriem, bustumque cadet, mortisque peribunt
Argumenta tuae. Veniet felicior aetas,
Qua sit nulla fides saxum monstrantibus illud:
Atque erit Aegyptus populis fortasse nepotum
Tam mendax Magni tumulo, quam Creta Tonantis.

LIBER NONUS.

ARGUMENTUM.

At anima Pompeii, busto relicto, evolat ad piorum sedes, indeque terram despicit, et implet pectora suorum, Bruti et Catonis. 1—23. *Brutus, iam totus Pompeianus, cum copiarum reliquiis Corcyram petit.* 24—35. *Inde Cretam, ac denique Africam, ubi classem Pompeii deprehendunt, in qua Cornelia.* 36—50. *Illa enim viso Pompeii sepulchro lamentata erat, nolueratque Aegypto abire, hortata Sextum ut ipse in bellum proficisceretur; deinde in imam navis partem se abdiderat.* 51—116. *Ea ad Cyprum appulerat. Dein ad Africam denuo ad Catonis alteriusque Pompeii filii castra. Ibi Sextus edocet fratrem de nece patris.* 117.—145. *Ille Aegyptum petere vult. At Cato retinet.* 146—166. *Cornelia in litus egressa ibi comburit Magni vestes et arma et insignia quae gesserat, loco ut essent cineris sibi; funusque instituit.* 167 — 185. *Laudat Pompeium egregia oratione Cato.* 186—214. *Milites interea Catonis fremunt, belloque abscedere postulant. Et primus Cilix Tarcho; quem carpit Cato. At respondet ei alius ex illis, se Pompeium secutos esse, non civile bellum; velle abire do-*

num. 215—254. *Indignatur Cato, et oratione eos retinet.* 255—293. *Exercentur armis milites, expugnantur Cyrenaeorum oppida.* 294—299. *Regnum deinde Iubae petitur navibus. Syrtes describuntur.* 300—318. *Tempestas oritur. Ibi aliae naves alio deferuntur. Pars ad Tritonis paludem.* 319—347. *Depingitur ea regio fabulosa. Sylva ibi olim aurea Hesperidum, fluviusque Letho.* 348—367. *Hinc classis, syrtibus liberata, in Libyae ora stationem capit.* 368—370. *At Cato, morae impatiens, suadet egredi in continentem, terraque per arenas iter facere.* 371—410. *Describitur Libya, et mala iter facientibus ibi perpetienda. Arena conflictantur milites,* 411—497. *sitim patiuntur.* 498—511. *Ad Iovis Hammonis veniunt. Describitur eius situs.* 512—543. *Labienus hortatur ut consulant oraculum.* 544—563. *At Cato non opus esse ait ei, qui sciat fortiter moriendum esse forti viro. Ita abeunt templo.* 564—586. *Pergunt, praeeunte Catone; deveniunt ad fontem serpentibus plenum, e quo bibunt, hortante illo, illaesi.* 587—618. *Quaerit poeta unde tanta in Africa serpentum copia? Ergo facit digressionem de Phorcyadibus Medusaque, quae describitur.* 619—658. *Narratur Perseus Gorgoni caput abscidisse,* 659—684. *deinde per aëra super Libyam volasse, ubi ex cruore Gorgonis destillante serpentes enati sint; qui describuntur.* 685—733. *Per ea loca dum Cato iter facit, multi a serpentibus interimuntur, quorum mortes enarrantur.* 734—838. *Queruntur milites.* 839—880. *Catonis fortitudo constans.* 881—889. *Lenitur malum a Psyllis, venenum exsugentibus.* 890—941. *Denique Leptin veniunt.* 942—949. *Caesar interim, Pompeium quaerens, Hellespontum adit, Troiamque,* 950—965. *cuius regio describitur;* 966—999. *deinde Aegyptum. Ibi satelles regius ei obviam venit, Pompeii caput offerens.* 1000—1033. *Lacrymatur Caesar, quamvis laetus, increpatque satellitem, regemque. Pompeii manes placare iubet.* 1034—1108.

At non in Pharia manes iacuere favilla,
Nec cinis exiguus tantam compescuit umbram.
Prosiluit busto, semiustaque membra relinquens,
Degeneremque rogum, sequitur convexa Tonantis,
Qua niger astriferis connectitur axibus aer,
Quaque patet terras inter lunaeque meatus;
(Semidei manes habitant, quos ignea virtus
Innocuos vita patientes aetheris imi

Fecit) et aeternos animam collegit in orbes.
Non illuc auro positi, nec ture sepulti
Perveniunt. Illic postquam se lumine vero
Implevit, stellasque vagas miratur, et astra
Fixa polis, vidit quanta sub nocte iaceret
Nostra dies, risitque sui ludibria trunci.
Hinc super Emathiae campos, et signa cruenti
Caesaris, ac sparsas volitavit in aequore classes,
Et scelerum vindex in sancto pectore Bruti
Sedit, et invicti posuit se mente Catonis.
Ille, ubi pendebant casus, dubiumque manebat,
Quem mundi dominum facerent civilia bella,
Oderat et Magnum, quamvis comes isset in arma
Auspiciis raptus patriae, ductuque senatus:
At post Thessalicas clades iam pectore toto
Pompeianus erat. Patriam tutore carentem
Excepit, populi trepidantia membra refovit,
Ignavis manibus proiectos reddidit enses:
Nec regnum cupiens gessit civilia bella,
Nec servire timens. Nil caussa fecit in armis
Ipse sua: totae post Magni funera partes
Libertatis erant: quas ne per litora fusas
Colligeret rapido victoria Caesaris actu,
Corcyrae secreta petit, ac mille carinis
Abstulit Emathiae secum fragmenta ruinae.
Quis ratibus tantis fugientia crederet ire
Agmina? quis pelagus victas arctasse carinas?
Dorida tunc Malean, et apertam Taenaron umbris,
Inde Cythera petit: Boreaque urgente carinas
Creta fugit: Dictaea legit, cedentibus undis,
Litora. Tunc ausum classi praecludere portus
Impulit, ac saevas meritum Phycunta rapinas
Sparsit: et hinc placidis alto delabitur auris
In litus, Palinure, tuum: neque enim aequore tantum

Ausonio monumenta tenes, portusque quietos
Testatur Libye Phrygio placuisse magistro.
Tum procul ex alto tendentes vela carinae
Ancipites tenuere animos, sociosne malorum,
An veherent hostes. Praeceps facit omne timendum
Victor, et in nulla non creditur esse carina.
Ast illae puppes luctus planctusque ferebant,
Et mala vel duri lacrimas motura Catonis.
Nam postquam frustra precibus Cornelia nautas
Privignique fugam tenuit, ne forte repulsus,
Litoribus Phariis remearet in aequora truncus,
Ostenditque rogum non iusti flamma sepulchri:
Ergo indigna fui, dixit, *Fortuna, marito*
Accendisse rogum, gelidosque effusa per artus
Incubuisse viro? laceros exurere crines?
Membraque dispersi pelago componere Magni?
Vulneribus cunctis largos infundere fletus?
Ossibus et tepida vestes implere favilla?
Quidquid ab extincto licuisset tollere busto,
In templis sparsura deûm. Sine funeris ullo
Ardet honore rogus: manus hoc Aegyptia forsan
Obtulit officium grave manibus. O bene nudi
Crassorum cineres! Pompeio contigit ignis
Invidia maiore deum. Similisne malorum
Sors mihi semper erit? numquam dare busta licebit
Coniugibus: numquam plenas plangemus ad urnas?
Quid porro tumulis opus est, aut ulla requiris
Instrumenta, dolor? Non toto pectore portas
Impia Pompeium? non imis haeret imago
Visceribus? Quaerat cineres victura superstes.
Nunc tamen, hinc longe qui fulget luce maligna
Ignis, adhuc aliquid, Phario de litore surgens,
Ostendit mihi, Magne, tui. Iam flamma resedit,

Pompeiumque ferens vanescit solis ad ortus
Fumus, et invisi tendunt mihi carbasa venti.
Non mihi nunc tellus Pompeio si qua triumphos
Victa dedit, non alta terens Capitolia currus
Gratior: elapsus felix de pectore Magnus;
Hunc volumus, quem Nilus habet, terraeque nocenti
Non haerere queror: crimen commendat arenas.
[Linquere, si qua fides, Pelusia litora nolo.]
Tu pete bellorum casus, et signa per orbem,
Sexte, paterna move: namque haec mandata reliquit
Pompeius nobis, in nostra condita cura:
„Me cum fatalis leto damnaverit hora,
„Excipite, o nati, bellum civile, nec umquam,
„Dum terris aliquis nostra de stirpe manebit,
„Caesaribus regnare vacet. Vel sceptra, vel urbe
„Libertate sua validas impellite fama
„Nominis: has vobis partes, haec arma relinquo.
„Inveniet classes, quisquis Pompeius in undas
„Venerit: et noster nullis non gentibus heres
„Bella dabit: tantum indomitos, memoresque paterni
„Iuris habete animos. Uni parere decebit,
„Si faciet partes pro libertate, Catoni.
Exsolvi tibi, Magne, fidem; mandata peregi.
Insidiae valuere tuae, deceptaque vixi,
Ne mihi commissas auferrem perfida voces.
Iam nunc te per inane chaos, per tartara, coniunx,
Si sunt ulla, sequar: quam longo tradita leto
Incertum est: poenas animae vivacis ab ipsa
Ante feram. Potuit cernens tua vulnera, Magne
Non fugere in mortem: planctu conscissa peribit
Effluet in lacrimas; numquam veniemus ad enses
Aut laqueos, aut praecipites per inania iactus.

Turpe, mori post te solo non posse dolore.
Sic ubi fata, caput ferali obduxit amictu,
Decrevitque pati tenebras, puppisque cavernis
Delituit: saevumque arcte complexa dolorem
Perfruitur lacrimis, et amat pro coniuge luctum.
Illam non fluctus stridensque rudentibus Eurus
Movit, et exsurgens ad summa pericula clamor:
Votaque sollicitis faciens contraria nautis,
Composita in mortem iacuit, favitque procellis.
Prima ratem Cypros spumantibus accipit undis:
Inde tenens pelagus, sed iam moderatior, Eurus
In Libycas egit sedes, et castra Catonis.
Tristis, ut in multo mens est praesaga timore,
Adspexit patrios comites e litore Magnus,
Et fratrem: medias praeceps tunc fertur ad undas:
Dic ubi sit, germane, parens: stat summa caputque
Orbis, an occidimus? Romanaque Magnus ad umbras
Abstulit? Haec fatur: quem contra talia frater:
O felix, quem Fors alias dispersit in oras,
Quique nefas audis: oculos, germane, nocentes
Spectato genitore fero. Non Caesaris armis
Occubuit, dignoque perit auctore ruinae:
Rege sub impuro, Nilotica rura tenente,
Hospitii fretus superis, et munere tanto
In proavos, cecidit, donati victima regni.
Vidi ego magnanimi lacerantes pectora patris:
Nec credens Pharium tantum potuisse tyrannum,
Litore Niliaco socerum iam stare putavi.
Sed me nec sanguis, nec tantum vulnera nostri
Adfecere senis, quantum gestata per urbem
Ora ducis, quae transfixo sublimia pilo
Vidimus: haec, fama est, oculis victoris iniqui
Servari; sceleris que fidem quaesisse tyrannum.

Nam corpus Phariaene canes, avidaeque volucres
Distulerint, an furtivus, quem vidimus, ignis
Solverit, ignoro. Quaecumque iniuria fati
Abstulit hos artus, superis haec crimina dono:
Servata de parte queror. Cum talia Magnus
Audisset: non in gemitus lacrimasque dolorem
Effudit; iustaque furens pietate profatur:
Praecipitate rates e sicco litore, nautae;
Classis in adversos erumpat remige ventos:
Ite, duces, mecum: numquam civilibus armis
Tanta fuit merces, inhumatos condere manes,
Sanguine semiviri Magnum satiare tyranni.
Non ego Pellaeas arces, adytisque retectum
Corpus Alexandri pigra Mareotide mergam:
Non mihi Pyramidum tumulis evulsus Amasis,
Atque alii reges Nilo torrente natabunt;
Omnia dent poenas nudo tibi, Magne, sepulchra:
Evolvam busto, iam numen gentibus, Isin,
Et tectum lino spargam per vulgus Osirin,
Et sacer in Magni cineres mactabitur Apis,
Suppositisque deis uram caput. Has mihi poenas
Terra dabit: linquam vacuos cultoribus agros,
Nec, Nilus cui crescat, erit: solusque tenebis
Aegyptum, populis, genitor, superisque fugatis.
Dixerat, et classem saevas rapiebat in undas,
Sed Cato laudatam iuvenis compescuit iram.
Interea totis, audito funere Magni,
Litoribus sonuit percussus planctibus aether:
Exemploque carens, et nulli cognitus aevo
Luctus erat, mortem populos deflere potentis.
Sed magis, ut visa est lacrimis exhausta, solutas
In vultus effusa comas, Cornelia puppi
Egrediens, russus geminato verbere plangunt.
Ut primum in sociae pervenit litora terrae,
Collegit vestes, miserique insignia Magni,
Armaque, et impressas auro, quas gesserat olim,

Exuvias, pictasque togas, velamina summo
Ter conspecta Iovi, funestoque intulit igni.
Ille fuit miserae Magni cinis. Accipit omnis
Exemplum pietas, et toto litore busta
Surgunt, Thessalicis reddentia manibus ignem.
Sic, ubi depastis submittere gramina campis,
Et renovare parans hibernas Apulus herbas,
Igne fovet terras, simul et Garganus, et arva
Vulturis, et calidi lucent buceta Matini.

Non tamen ad Magni pervenit gratius umbras,
Omne quod in superos audet convicia vulgus,
Pompeiumque deis obicit, quam pauca Catonis
Verba, sed a pleno venientia pectore veri.
Civis obit, inquit, *multo maioribus impar*
Nosse modum iuris, sed in hoc tamen utilis aevo,
Cui non ulla fuit iusti reverentia: salva
Libertate potens, et solus plebe parata
Privatus servire sibi, rectorque senatus,
Sed regnantis, erat. Nil belli iure poposcit:
Quaeque dari voluit, voluit sibi posse negari.
Immodicas possedit opes: sed plura retentis
Intulit: invasit ferrum, sed ponere norat.
Praetulit arma togae: sed pacem armatus amavit.
Iuvit sumta ducem, iuvit dimissa potestas.
Casta domus, luxuque carens, corruptaque numquam
Fortuna domini. Clarum et venerabile nomen
Gentibus, et multum nostrae quod proderat urbi.
Olim vera fides, Sulla Marioque receptis,
Libertatis obit: Pompeio rebus ademto,
Nunc et ficta perit. Non iam regnare pudebit:
Nec color imperii, nec frons erit ulla senatus.
O felix, cui summa dies fuit obvia victo,
Et cui quaerendos Pharium scelus obtulit enses!
Forsitan in soceri potuisset vivere regno.
Scire mori, sors prima viris, sed proxima cogi.

Et mihi, si fatis aliena in iura venimus,
Da talem, Fortuna, Iubam. Non deprecor hosti
Servari, dum me servet cervice recisa.
Vocibus his maior, quam si Romana sonarent
Rostra ducis laudes, generosam venit ad umbram
Mortis honos. Tremit interea discordia vulgi
Castrorum, bellique piget post funera Magni:
Cum Tarcondimotus linquendi signa Catonis
Sustulit; hunc rapta fugientem classe secutus
Litus in extremum, tali Cato voce notavit:
O numquam pacate Cilix, iterumne rapinas
Vatis in aequoreas? Magnum Fortuna removit:
Iam pelago pirata redis. Tunc respicit omnes
In coetu motuque viros: quorum unus, aperta
Mente fugae, tali compellat voce regentem:
Nos, Cato, da veniam, Pompeii duxit in arma,
Non belli civilis, amor, partesque favore
Fecimus. Ille iacet, quem paci praetulit orbis,
Causaque nostra perit. Patrios permitte penates,
Desertamque domum, dulcesque revisere natos.
Nam quis erit finis, si nec Pharsalia, pugnae,
Nec Pompeius erit? Perierunt tempora vitae,
Mors eat in tutum: iustas sibi nostra senectus
Prospiciat flammas. Bellum civile sepulchra
Vix ducibus praestare potest. Non barbara victos
Regna manent: non Armenium mihi saeva minatur,
Aut Scythicum Fortuna iugum: sub iura togati
Civis eo. Quisquis Magno vivente secundus,
Hic mihi primus erit: sacris praestabitur umbris
Summus honor: dominum, quem clades cogit, habebo:
Nullum, Magne, ducem. Te solum in bella secutus,
Post te fata sequor: neque enim sperare secunda
Fas mihi, nec liceat. Fortuna cuncta tenentur
Caesaris: Emathium sparsit victoria ferrum.

Clausa fides miseris, et tota solus in orbe est,
Qui velit ac possit victis praestare salutem.
Pompeio, scelus est bellum civile, peremto,
Quo fuerat vivente, fides. Si publica iura,
Si semper patriam sequeris, Cato, signa petamus,
Romanus quae consul habet. Sic ille profatus
Insiluit puppi, iuvenum comitante tumultu.
Actum Romanis fuerat de rebus, et omnis
Indiga servitii fervebat litore plebes.
  Erupere ducis sacro de pectore voces:
Ergo pari voto gessisti bella, iuventus,
Tu quoque pro dominis, et Pompeiana fuisti,
Non Romana manus? Quod non in regna laboras,
Quod tibi, non ducibus, vivis morerisque, quod orbem
Adquiris nulli, quod iam tibi vincere tutum est,
Bella fugis, quaerisque iugum cervice vacante,
Et nescis sine rege pati. Nunc causa pericli
Digna viris. Vestro potuit Pompeius abuti
Sanguine: nunc patriae iugulos ensesque negatis,
Cum prope libertas? Unum Fortuna reliquit
Iam tribus e dominis. Pudeat: plus regia Nili
Contulit in leges, et Parthi militis arcus.
Ite, o degeneres, Ptolomaei munus et arma
Spernite. Quis vestras ulla putet esse nocentes
Caede manus? Credet faciles sibi terga dedisse,
Credet ab Emathiis primos fugisse Philippis.
Vadite securi; meruistis iudice vitam
Caesare, non armis, non obsidione subacti.
O famuli turpes, domini post fata prioris
Itis ad heredem. Cur non maiora mereri,
Quam vitam veniamque libet? Rapiatur in undas
Infelix Magni coniux, prolesque Metelli:
Ducite Pompeios: Ptolemaei vincite munus.
Nostra quoque inviso quisquis feret ora tyranno,
Non parva mercede dabit. Sciet ista iuventus

Cervicis precio bene se mea signa secutam.
Quin agite, et magna meritum cum caede parate:
Ignavum scelus est tantum fuga. Dixit: et omnes
Haud aliter medio revocavit ab aequore puppes,
Quam simul effetas linquunt examina ceras,
Atque oblita favi non miscent nexibus alas,
Sed sibi quaeque volat, nec iam degustat amarum
Desidiosa thymum: Phrygii sonus increpat aeris,
Attonitae posuere fugam, studiumque laboris
Floriferi repetunt, et sparsi mellis amorem:
Gaudet in Hyblaeo securus gramine pastor
Divitias servasse casae: sic voce Catonis
Inculcata viris iusti patientia Martis.
    Iamque actu belli non doctas ferre quietem
Constituit mentes, serieque agitare laborum.
Primum litoreis miles lassatur arenis:
Proximus in muros, et moenia Cyrenarum
Est labor: exclusus nulla se vindicat ira:
Poenaque de victis sola est, vicisse, Catoni.
Inde peti placuit Libyci contermina Mauris
Regna Iubae, sed iter mediis natura vetabat
Syrtibus: has audax sperat sibi cedere virtus.
Syrtes, vel primam mundo natura figuram
Cum daret, in dubio pelagi terraeque reliquit;
(Nam neque subsedit penitus, quo stagna profundi
Acciperet, nec se defendit ab aequore tellus,
Ambigua sed lege loci iacet invia sedes;
Aequora fracta vadis, abruptaque terra profundo,
Et post multa sonant proiecti litora fluctus.
Sic male deseruit, nullosque exegit in usus
Hanc partem natura sui.) vel plenior alto
Olim Syrtis erat, pelago penitusque natabat:
Sed rapidus Titan ponto sua lumina pascens,
Aequora subduxit zonae vicina perustae:
Et nunc pontus adhuc Phoebo siccante repugnat.
Mox ubi damnosum radios admoverit aevum,

Tellus Syrtis erit: nam iam brevis unda superne
Innatat, et late periturum deficit aequor.
Ut primum remis actum mare propulit omne
Classis onus, densis fremuit niger imbribus Auster
In sua regna furens: tentatum classibus aequor
Turbine defendit, longeque a Syrtibus undas
Egit, et illato confregit litore pontum.
Tum quarum recto deprendit carbasa malo
Eripuit nautis, frustraque rudentibus ausis
Vela negare Noto, spatium vicere carinae,
Atque ultra proram tumuit sinus. Omnia si quis
Providus antennae suffixit lintea summae,
Vincitur, et nudis avertitur armamentis.
Sors melior classi, quae fluctibus incidit altis,
Et certo iactata mari. Quaecumque levatae
Arboribus caesis flatum effugere prementem:
Abstulit has ventis liber contraria volvens
Aestus, et obnixum victor detrudit in austrum.
Has vada destituunt, atque interrupta profundo
Terra ferit puppes: dubioque obnoxia fato
Pars sedet una ratis, pars altera pendet in undis.
Tunc magis impactum brevibus mare, terraque saevit
Obvia consurgens: quamvis elisus ab Austro,
Saepe tamen cumulos fluctus non vincit arenae.
Eminet in tergo pelagi procul omnibus arvis,
Inviolatus aqua, sicci iam pulveris agger;
Stant miseri nautae, terraeque haerente carina,
Litora nulla vident. Sic partem intercipit aequor:
Pars ratium maior regimen clavumque secuta est,
Tuta fuga, nautasque loci sortita peritos,
Torpentem Tritonos adit illaesa paludem.
Hanc, ut fama, deus, quem toto litore pontus
Audit ventosa perflantem marmora concha,
Hanc et Pallas amat, patrio quae vertice nata
Terrarum primam Libyen (nam proxima coelo est,

Ut probat ipse calor) tetigit, stagnique quieta
Voltus vidit aqua, posuitque in margine plantas,
Et se dilecta Tritonida dixit ab unda.
Quam iuxta Lethon tacitus praelabitur amnis,
Infernis, ut fama, trahens oblivia venis:
Atque insopiti quondam tutela draconis,
Hesperidum pauper spoliatus frondibus hortus:
Invidus annoso qui famam derogat aevo,
Qui vates ad vera vocat. Fuit aurea silva,
Divitiisque graves et fulvo germine rami:
Virgineusque chorus nitidi custodia luci,
Et numquam somno damnatus lumina serpens,
Robora complexus rutilo curvata metallo.
Abstulit arboribus pretium, nemorique laborem
Alcides: passusque inopes sine pondere ramos
Retulit Argolico fulgentia poma tyranno.
His igitur depulsa locis, eiectaque classis
Syrtibus, haud ultra Garamantidas attigit undas:
Sed duce Pompeio Libyae melioris in oris
Mansit. At impatiens virtus haerere Catonis
Audet in ignotas agmen committere gentes,
Armorum fidens, et terra cingere Syrtim.
Haec eadem suadebat hiems, quae clauserat aequor,
Et spes imber erat, nimios metuentibus ignes:
Ut neque sole viam, nec duro frigore saevam,
Inde polo Libyes, hinc bruma temperet annus:
Atque ingressurus steriles, sic fatur, arenas:
O quibus una salus placuit mea castra secutis
Indomita cervice mori, componite mentes
Ad magnum virtutis opus summosque labores.
Vadimus in campos steriles, exustaque mundi,
Qua nimius Titan, et rarae infontibus undae,
Siccaque letiferis squalent serpentibus arva.
Durum iter ad leges, patriaeque ruentis amorem
Per mediam Libyen veniant, atque invia tentent,

Si quibus in nullo positum est evadere voto,
Si quibus ire sat est. Neque enim mihi fallere quemquam
Est animus, tectoque metu perducere vulgus.
Hi mihi sint comites, quos ipsa pericula ducent,
Qui, me teste, pati vel quae tristissima, pulchrum
Romanumque putant. At qui sponsore salutis
Miles eget, capiturque animae dulcedine, vadat
Ad dominum meliore via. Dum primus arenas
Ingrediar, primusque gradus in pulvere ponam,
Me calor aethereus feriat, mihi plena veneno
Occurrat serpens; fatoque pericula vestra
Praetentate meo: sitiat, quicumque bibentem
Viderit: aut umbras nemorum quicumque petentem,
Aestuet: aut equitem peditum praecedere turmas,
Deficiat; si quo fuerit discrimine notum,
Dux an miles eam. Serpens, sitis, ardor, arenae,
Dulcia virtuti: gaudet patientia duris.
Laetius est, quoties magno sibi constat, honestum.
Sola potest Libye turbam praestare malorum,
Ut deceat fugisse viros. Sic ille paventes
Incendit virtute animos, et amore laborum,
Irreducemque viam deserto limite carpit:
Et sacrum parvo nomen clausura sepulchro
Invasit Libye securi fata Catonis.
Tertia pars rerum Libye, si credere famae
Cuncta velis: at si ventos coelumque sequaris,
Pars erit Europae. Neque enim plus litora Nili,
Quam Scythicus Tanais primis a Gadibus absunt:
Unde Europa fugit Libyen, et litora flexu
Oceano fecere locum: sed maior in unam
Orbis abit Asiam. Nam cum communiter istae
Diffundant Zephyrum, Boreae latus illa sinistrum
Contingens, dextrumque Noti, descendit in ortus,
Eurum sola tenens. Libyae quod fertile terrae est,

Vergit in occasus: sed et haec non fontibus ullis
Solvitur: Arctoos raris Aquilonibus imbres
Accipit, et nostris reficit sua rura serenis.
In nullas vitiatur opes; non aere, neque auro
Excoquitur, nullo glebarum crimine, pura,
Et penitus terra est. Tantum Maurusia genti
Robora divitiae, quarum non noverat usum:
Sed citri contenta comis vivebat, et umbris.
In nemus ignotum nostrae venere secures,
Extremoque epulas mensasque petivimus orbe.
At quaecumque vagam Syrtim complectitur ora
Sub nimio porrecta die, vicina perusti
Aetheris, exurit messes, et pulvere Bacchum
Enecat, et nulla putris radice tenetur.
Temperies vitalis abest: et nulla sub illa
Cura Iovis terra est: natura deside torpet
Orbis, et immotis annum non sentit arenis
Hoc tam segne solum raras tamen exserit herbas,
Quas Nasamon gens dura legit, qui proxima ponto
Nudus rura tenet, quem mundi barbara damnis
Syrtis alit. Nam litoreis populator arenis
Imminet, et, nulla portus tangente carina,
Novit opes. Sic cum toto commercia mundo
Naufragiis Nasamones habent. Hac ire Catonem
Dura iubet virtus. Illic secura iuventus
Ventorum, nullasque timens tellure procellas,
Aequoreos est passa metus. Nam litore sicco,
Quam pelago, Syrtis violentius accipit Austrum.
Et terrae magis ille nocens. Non montibus illum
Adversis frangit Lybie, scopulisque repulsum
Dissipat, et liquidas e turbine solvit in auras:
Nec ruit in silvas, annosaque robora torquens
Lassatur: patet omne solum, liberque meatu
Aeoliam rabiem totis exercet habenis:
Et non imbriferam contorto pulvere nubem
In flexum violentus agit: pars plurima terrae

Tollitur, et numquam resoluto vertice pendet.
Regna videt pauper Nasamon errantia vento,
Discussasque domos: volitantque a culmine raptae
Detecto Garamante casae. Non altius ignis
Rapta vehit: quantumque licet consurgere fumo,
Et violare diem, tantus tenet aera pulvis.
Tum quoque Romanum solito violentius agmen
Adgreditur, nullusque potest consistere miles,
Instabilis raptis etiam, quas calcat, arenis.
Concuteret terras orbemque a sede moveret,
Si solida Libye compage et pondere duro
Clauderet exesis Austrum scopulosa cavernis:
Sed quia mobilibus facilis turbatur arenis,
Nusquam luctando stabilis manet: imaque tellus
Stat, quia summa fugit. Galeas et scuta virorum
Pilaque contorsit violento spiritus actu,
Intentusque tulit magni per inania coeli.
Illud in externa forsan longeque remota
Prodigium tellure fuit: delapsaque coelo
Arma timent gentes, hominumque erepta lacertis
A superis demissa putant. Sic illa profecto
Sacrifico cecidere Numae, quae lecta iuventus
Patricia cervice movet: spoliaverat Auster
Aut Boreas populos ancilia nostra ferentes.
Sic orbem torquente Noto Romana iuventus
Procubuit, metuensque rapi, constrinxit amictus,
Inseruitque manus terrae: nec pondere solo,
Sed nisu iacuit, vix sic immobilis Austro:
Qui super ingentes cumulos involvit arenae,
Atque operit tellure viros. Vix tollere miles
Membra valet, multo congestu pulveris haerens.
Adligat et stantes adfusae magnus arenae
Agger, et immoti terra surgente tenentur.
Saxa tulit penitus discussis proruta muris,
Effuditque procul, miranda sorte malorum:
Qui nullas videre domos, videre ruinas.

Iamque iter omne latet: nec sunt discrimina terrae
Ulla, nisi aetheriae medio velut aequore flammae.
Sideribus novere vias: nec sidera nota
Ostendit Libycae finitor circulus orae,
Multaque devexo terrarum margine celat.
Utque calor solvit, quem torserat aera ventus,
Incensusque dies, manant sudoribus artus:
Arent ora siti: conspecta est parva maligna
Unda procul vena: quam vix e pulvere miles
Corripiens, patulum galeae confudit in orbem,
Porrexitque duci. Squalebant pulvere fauces
Cunctorum: minimumque tenens dux ipse liquoris
Invidiosus erat. *Mene*, inquit, *degener, unum*
Miles, in hac turba vacuum virtute putasti?
Usque adeo mollis, primisque caloribus impar
Sum visus? Quanto poena tu dignior ista es,
Qui, populo sitiente, bibas! Sic concitus ira
Excussit galeam, suffecitque omnibus unda.
Ventum erat ad templum, Libycis quod gentibus unum
Inculti Garamantes habent: stat sortifer istic
Iupiter, ut memorant, sed non aut fulmina vibrans,
Aut similis nostro, sed tortis cornibus Hammon.
Non illic Libycae posuerunt ditia gentes
Templa: nec Eois splendent donaria gemmis,
Quamvis Aethiopum populis, Arabumque beatis
Gentibus, atque Indis unus sit Iupiter Hammon,
Pauper adhuc deus est, nullis violata per aevum
Divitiis delubra tenens: morumque priorum
Numen Romano templum defendit ab auro.
Esse locis superos, testatur silva, per omnem
Sola virens Libyen. Nam quidquid pulvere sicco
Separat ardentem tepida Berenicida Lepti,
Ignorat frondes: solus nemus extulit Hammon.
Silvarum fons caussa loco, qui putria terrae
Adligat, et domitas unda connectit arenas.

Sic quoque nil obstat Phoebo, cum cardine summo
Stat librata dies: truncum vix protegit arbor:
Tam brevis in medium radiis compellitur umbra.
Deprensum est hunc esse locum, qua circulus alti
Solstitii medium signorum percutit orbem.
Non obliqua meant, nec Tauro Scorpius exit
Rectior, aut Aries donat sua tempora Librae,
Aut Astraea iubet lentos descendere Pisces.
Par Geminis Chiron, et idem quod Carcinos ardens
Humidus Aegoceros: nec plus Leo tollitur Urna.
At tibi, quaecumque es Libyco gens igne diremta,
In Noton umbra cadit, quae nobis exit in Arcton.
Te segnis Cynosura subit: tu sicca profundo
Mergi plaustra putas, nullumque in vertice summo
Sidus habes immune mari, procul axis uterque est,
Et fuga signorum medio rapit omnia caelo.
Stabant ante fores populi, quos miserat Eos,
Cornigerique Iovis monitu nova fata petebant
Sed Latio cessere duci: comitesque Catonem
Orant, exploret Libycum memorata per orbem
Numina, de fama tam longi iudicet aevi.
Maximus hortator scrutandi voce deorum
Eventus Labienus erat. *Sors obtulit*, inquit,
Et Fortuna viae tam magni numinis ora
Consiliumque dei: tanto duce possumus uti
Per Syrtes, bellique datos cognoscere casus.
Nam cui crediderim superos arcana daturos
Dicturosque magis, quam sancto vera Catoni?
Certe vita tibi semper directa supernas
Ad leges, sequerisque deum. Datur, ecce, loquendi
Cum Iove libertas: inquire in fata nefandi
Caesaris, et patriae venturos excute mores:
Iure suo populis uti, legumque licebit,
An bellum civile perit. Tua pectora sacra
Voce reple: durae semper virtutis amator

Quaere quid est virtus, et posce exemplar honesti.
Ille deo plenus, tacita quem mente gerebat,
Effudit dignas adytis e pectore voces:
Quid quaeri, Labiene, iubes? An liber in armis
Occubuisse velim potius, quam regna videre?
An sit vita nihil, et longa? an differat aetas?
An noceat vis ulla bono? Fortunaque perdat
Opposita virtute minas? laudandaque velle
Sit satis, et numquam successu crescat honestum?
Scimus, et haec nobis non altius inseret Hammon.
Haeremus cuncti superis, temploque tacente,
Nil agimus nisi sponte dei: nec vocibus ullis
Numen eget: dixitque semel nascentibus auctor
Quidquid scire licet: steriles nec legit arenas,
Ut caneret paucis, mersitque hoc pulvere verum:
Estque dei sedes, ubi terra, et pontus, et aer,
Et coelum, et virtus. Superos quid quaerimus ultra?
Iuppiter est, quodcumque vides, quodcumque moveris.
Sortilegis egeant dubii, semperque futuris
Casibus ancipites: me non oracula certum,
Sed mors certa facit: pavido fortique cadendum est.
Hoc satis est dixisse Iovem. Sic ille profatur:
Servataque fide templi discedit ab aris,
Non exploratum populis Hammona relinquens.
Ipse manu sua pila gerens, praecedit anheli
Militis ora pedes: monstrat tolerare labores,
Non iubet: et nulla vehitur cervice supinus,
Carpentoque sedens. Somni parcissimus ipse est,
Ultimus haustor aquae. Cum tandem fonte reperto
Indiga conatur laticis potare iuventus,
Stat, dum lixa bibat. Si veris magna paratur
Fama bonis, et si successu nuda remoto
Inspicitur virtus, quidquid laudamus in ullo

Maiorum, Fortuna fuit. Quis Marte secundo,
Quis tantum meruit populorum sanguine nomen?
Hunc ego per Syrtes, Libyaeque extrema triumphum
Ducere maluerim, quam ter Capitolia curru
Scandere Pompeii, quam frangere colla Iugurthae.
Ecce parens verus patriae, dignissimus aris,
Roma, tuis; per quem numquam iurare pudebit,
Et quem, si steteris umquam cervice soluta,
Tunc olim factura deum. Iam spissior ignis,
Et plaga, qua nullam superi mortalibus ultra
A medio fecere die, calcatur, et unda
Rarior. Inventus mediis fons unus arenis,
Largus aquae: sed quem serpentum turba tenebat,
Vix capiente loco. Stabant in margine siccae
Aspides, in mediis sitiebant Dipsades undis.
Ductor, ut adspexit perituros fonte relicto,
Adloquitur: *Vana specie conterrite leti,*
Ne dubita, miles, tutos haurire liquores:
Noxia serpentum est admixto sanguine pestis:
Morsu virus habent, et fatum dente minantur:
Pocula morte carent. Dixit, dubiumque venenum
Hausit: et in tota Libyae fons unus arena
Ille fuit, de quo primus sibi posceret undam.
    Cur Libycus tantis exundet pestibus aer
Fertilis in mortes, aut quid secreta nocenti
Miscuerit natura solo, non cura laborque
Noster scire valet: nisi quod vulgata per orbem
Fabula pro vera decepit saecula caussa.
Finibus extremis Libyes, ubi fervida tellus
Accipit Oceanum demisso sole calentem,
Squalebant late Phorcynidos arva Medusae,
Non nemorum protecta coma, non mollia sulco,
Sed dominae vultu conspectis aspera saxis.
Hoc primum natura nocens in corpore saevas

Eduxit pestes: illis e faucibus angues
Stridula fuderunt vibratis sibila linguis,
Femineae qui more comae per terga soluti,
Ipsa flagellabant gaudentis colla Medusae.
Surgunt adversa subrectae fronte colubrae,
Vipereumque fluit, depexo crine, venenum.
Hoc habet infelix, cunctis impune, Medusa,
Quod spectare licet. Nam rictus oraque monstr
Quis timuit? quem, qui recto se lumine vidit,
Passa Medusa mori est? Rapuit dubitantia fata
Praevenitque metus: anima periere retenta
Membra, nec emissae riguere sub ossibus umbra
Eumenidum crines solos movere furores:
Cerberus Orpheo lenivit sibila cantu:
Amphitryoniades vidit, cum vinceret, Hydram;
Hoc monstrum timuit genitor numenque secundum
Phorcus aquis, Cetoque parens, ipsaeque soror
Gorgones: hoc potuit coelo pelagoque minari
Torporem insolitum, mundoque abducere terran
E coelo volucres subito cum pondere lapsae:
In scopulis haesere ferae: vicina colentes
Aethiopum totae riguerunt marmore gentes.
Nullum animal visus patiens, ipsique retrorsum
Effusi faciem vitabant Gorgonis angues.
Illa sub Hesperiis stantem Titana columnis
In cautes Atlanta dedit: coeloque timente
Olim Phlegraeos, stantes serpente, gigantes,
Erexit montes, bellumque immane deorum
Pallados in medio confecit pectore Gorgon.
Quo postquam partu Danaes, et divite nimbo
Ortum Pharrhasiae vexerunt Persea pennae
Arcados auctoris citharae, liquidaeque palaestra
Et subitus praepes Cyllenida sustulit Harpen,
Harpen alterius monstri iam caede rubentem,
[*Ab Iove dilectae fuso custode iuvencae:*]

Auxilium volucri Pallas tulit innuba fratri,
Pacta caput monstri: terraeque in fine Libyssae
Persea Phoebeos converti iussit ad ortus,
Gorgonis averso sulcantem regna volatu:
Et clypeum laevae fulvo dedit aere nitentem,
In quo saxificam iussit spectare Medusam.
Quam sopor aeternam tracturus morte quietem
Obruit haud totam: vigilat pars magna comarum,
Defenduntque caput praetenti crinibus hydri:
Pars iacet in medios vultus, oculique tenebras.
Ipsa regit trepidum Pallas, dextraque tremente
Perseos aversi Cyllenida dirigit harpen,
Lata colubriferi rumpens confinia colli.
Quos habuit vultus hamati vulnere ferri
Caesa caput Gorgon: quanto spirasse veneno
Ora rear! quantumque oculos effundere mortis!
Nec Pallas spectare potest: vultusque gelassent
Perseos adversi, si non Tritonia densos
Sparsisset crines, texissetque ora colubris.
Aliger in coelum sic, rapta Gorgone, fugit.
Ille quidem pensabat iter, propiusque secabat
Aethera, si medias Europae scinderet urbes;
Pallas frugiferas iussit non laedere terras,
Et parci populis. Quis enim non praepete tanto
Aethera respiceret? Zephyro convertitur ales,
Itque super Libyen, quae, nullo consita cultu,
Sideribus Phoeboque vacat: premit orbita solis,
Exuritque solum: nec terra celsior ulla
Nox cadit in coelum, lunaeque meatibus obstat,
Si flexus oblita vagi per recta cucurrit
Signa, nec in Borean, aut in Noton effugit umbram.
Illa tamen sterilis tellus, fecundaque nulli
Arva bono, virus stillantis tabe Medusae
Concipiunt, dirosque fero de sanguine rores,
Quos calor adiuvit, putrique incoxit arenae.
Hic, quae prima caput movit de pulvere tabes,

Aspida somniferam tumida cervice levavit.
Plenior huic sanguis, et crassi gutta veneni
Decidit: in nulla plus est serpente coactum.
Ipsa caloris egens gelidum non transit in orbem
Sponte sua, Niloque tenus metitur arenas.
Sed quis erit nobis lucri pudor? inde petuntur
Huc Libycae mortes, et fecimus Aspida mercem.
At non stare suum miseris passura cruorem,
Squamiferos ingens Haemorrhois explicat orbes:
Natus et ambiguae coleret qui Syrtidos arva
Chersydros, tractique via fumante Chelydri:
Et semper recto lapsurus limite Cenchris:
Pluribus ille notis variatam pingitur alvum,
Quam parvis tinctus maculis Thebanus Ophites:
Concolor exustis, atque indiscretus arenis
Ammodytes: spinaque vagi torquente Cerastae:
Et Scytale sparsis etiam nunc sola pruinis
Exuvias positura suas: et torrida Dipsas:
Et gravis in geminum vergens caput Amphisbaena:
Et Natrix violator aquae, Iaculique volucres,
Et contentus iter cauda sulcare Parias:
Oraque distendens avidus spumantia Prester:
Ossaque dissolvens cum corpore tabificus Seps:
Sibilaque effundens cunctas terrentia pestes,
Ante venena nocens, late sibi submovet omne
Vulgus, et in vacua regnat Basiliscus arena.
Vos quoque, qui cunctis innoxia numina terris
Serpitis, aurato nitidi fulgore, Dracones,
Pestiferos ardens facit Africa, ducitis altum
Aera cum pennis, armentaque tota secuti
Rumpitis ingentes amplexi verbere tauros.
Nec tutus spatio est elephas: datis omnia leto:
Nec vobis opus est ad noxia fata veneno.
Has inter pestes duro Cato milite siccum
Emetitur iter, tot tristia fata suorum,
Insolitasque videns parvo cum vulnere mortes.

Signiferum iuvenem Tyrrheni sanguinis Aulum,
Torta caput retro, Dipsas calcata momordit.
Vix dolor aut sensus dentis fuit: ipsaque leti
Fons caret invidia: nec quidquam plaga minatur.
Ecce subit virus tacitum, carpitque medullas
Ignis edax, calidaque incendit viscera tabe.
Ebibit humorem circum vitalia fusum
Pestis, et in sicco linguam torrere palato
Coepit; defessos iret qui sudor in artus
Non fuit, atque oculos lacrymarum vena refugit.
Non decus imperii, non moesti iura Catonis
Ardentem tenuere virum, quin spargere signa
Auderet, totisque furens exquireret agris,
Quas poscebat aquas sitiens in corde venenum.
Ille vel in Tanain missus Rhodanumque Padumque,
Arderet, Nilumque bibens per rura vagantem.
Accessit morti Libye, fatisque minorem
Famam Dipsas habet, terris adiuta perustis.
Scrutatur venas penitus squalentis arenae:
Nunc redit ad Syrtes, et fluctus accipit ore:
Aequoreusque placet, sed non sibi sufficit, humor.
Nec sentit fatique genus, mortemque veneni,
Sed putat esse sitim, ferroque aperire tumentes
Sustinuit venas, atque os implere cruore.
Iussit signa rapi propere Cato: discere nulli
Permissum est hoc posse sitim. Sed tristior illa
Mors erat ante oculos: miserique in crure Sabelli
Seps stetit exiguus, quem flexo dente tenacem
Avulsitque manu, piloque adfixit arenis.
Parva modo serpens; sed qua non ulla cruentae
Tantum mortis habet. Nam plagae proxima circum
Fugit rapta cutis, pallentiaque ossa retexit.
Iamque sinu laxo nudum est sine corpore vulnus;
Membra natant sanie: surae fluxere: sine ullo
Tegmine poples erat: femorum quoque musculus

Liquitur, et nigra distillant inguina tabe.
Dissiluit stringens uterum membrana, fluuntque
Viscera: nec, quantum toto de corpore debet,
Effluit in terras: saevum sed membra venenum
Decoquit; in minimum mors contrahit omnia virus.
Vincula nervorum, et laterum contexta, cavumque
Pectus, et abstrusum fibris vitalibus, omne
Quidquid homo est, aperit pestis. Natura profana
Morte patet: manant humeri fortesque lacerti:
Colla caputque fluunt. Calido non ocius Austro
Nix resoluta cadit, nec solem cera sequetur.
Parva loquor, corpus sanie stillasse perustum;
Hoc et flamma potest: sed quis rogus abstulit ossa?
Haec quoque discedunt, putresque secuta medullas,
Nulla manere sinunt rapidi vestigia fati.
Cyniphias inter pestes tibi palma nocendi est:
Eripiunt omnes animam, tu sola cadaver.
Ecce subit facies leto diversa fluenti.
Nasidium Marsi cultorem torridus agri
Percussit Prester. Illi rubor igneus ora
Succendit, tenditque cutem, pereunte figura,
Miscens cuncta tumor toto iam corpore maior:
Humanumque egressa modum super omnia membra
Efflatur sanies: late pollente veneno,
Ipse latet penitus congesto corpore mersus:
Nec lorica tenet distenti corporis auctum.
Spumeus accenso non sic exundat aheno
Undarum cumulus: nec tantos carbasa Coro
Curvavere sinus. Tumidos iam non capit artus
Informis globus, et confuso pondere truncus.
Intactum volucrum rostris, epulasque daturum
Haud impune feris, non ausi tradere busto,
Nondum stante modo, crescens fugere cadaver.

Sed maiora parant Libycae spectacula pestes.
Impressit dentes Haemorrhois aspera Tullo,
Magnanimo iuveni, miratorique Catonis.
Utque solet pariter totis se effundere signis
Corycii pressura croci, sic omnia membra
Emisere simul rutilum pro sanguine virus.
Sanguis erant lacrymae: quaecumque foramina novit
Humor, ab his largus manat cruor: ora redundant,
Et patulae nares: sudor rubet: omnia plenis
Membra fluunt venis: totum est pro vulnere corpus.
At tibi, Leve miser, fixus praecordia pressit
Niliaca serpente cruor: nulloque dolore
Testatus morsus, subita caligine mortem
Accipis, et Stygias somno descendis ad umbras.
Non tam veloci corrumpunt pocula leto,
Stipite quae diro virgas mentita Sabinas
Toxica fatilegi carpunt matura Sabaei.
Ecce procul saevus sterilis se robore trunci
Torsit, et immisit (iaculum vocat Africa) serpens:
Perque caput Paulli transactaque tempora fugit.
Nil ibi virus agit: rapuit cum vulnere fatum.
Deprensum est, quae funda rodat, quam lenta volarent,
Quam segnis Scythicae strideret arundinis aer.
Quid prodest miseri Basiliscus cuspide Murri
Transactus? Velox currit per tela venenum,
Invaditque manum: quam protinus ille retecto
Ense ferit, totoque simul demittit ab armo:
Exemplarque sui spectans miserabile leti
Stat tutus, pereunte manu. Quis fata putaret
Scorpion, aut vires maturae mortis habere?
Ille minax nodis, et recto verbere saevus,
Teste tulit coelo victi decus Orionis.
Quis calcare tuas metuat, Solpuga, latebras?

Et tibi dant Stygiae ius in sua fila sorores.
Sic nec clara dies, nec nox dabat atra quietem:
Suspecta est miseris in qua tellure iacebant.
Nam neque congestae struxere cubilia frondes,
Nec culmis crevere tori: sed corpora fatis
Expositi volvuntur humo, calidoque vapore
Adliciunt gelidas nocturno frigore pestes:
Innocuosque diu rictus torpente veneno
Inter membra fovent: nec quae mensura viarum,
Quisve modus, norant, coelo duce: saepe querentes,
Reddite, di, clamant, *miseris, quae fugimus, arma:*
Reddite Thessaliam. Patimur cur segnia fata,
In gladios iurata manus? Pro Caesare pugnant
Dipsades, et peragunt civilia bella Cerastae.
Ire libet, qua zona rubens atque axis inustus
Solis equis: iuvat aetheriis adscribere caussis,
Quod peream, coeloque mori. Nil, Africa, de te,
Nec de te, natura, queror: tot monstra ferentem,
Gentibus ablatum dederas serpentibus orbem:
Impatiensque solum Cereris, cultore negato,
Damnasti, atque homines voluisti deesse venenis.
In loca serpentum nos venimus: accipe poenas
Tu, quisquis superum, commercia nostra perosus,
Hinc torrente plaga, dubiis hinc Syrtibus orbem
Abrumpens, medio posuisti limite mortes.
Per secreta tui bellum civile recessus
Vadit; et arcani miles tibi concius orbis
Claustra petit mundi. Forsan maiora supersunt
Ingressis. Coeunt ignes stridentibus undis,
Et premitur natura poli. Sed longius ista
Nulla iacet tellus, quam fama cognita nobis
Tristia regna Iubae. Quaeremus forsitan istas
Serpentum terras? habet et solatia coelum:
Vivit adhuc aliquid. Patriae non arva requiro,
Europamque, alios soles, Asiamque, videntem:

Qua te parte poli, qua te tellure reliqui,
Africa? Cyrenis etiam nunc bruma rigebat.
Exiguane via legem convertimus anni?
Imus in adversos axes: evolvimur orbe:
Terga damus ferienda Noto. Nunc forsitan ipsa est
Sub pedibus iam Roma meis. Solatia fati
Haec petimus: veniant hostes, Caesarque sequatur
Qua fugimus. Sic dura suos patientia questus
Exonerat: cogit tantos tolerare labores
Summa ducis virtus, qui nuda fusus arena
Excubat, atque omni Fortunam provocat hora.
Omnibus unus adest fatis: quocumque vocatur,
Advolat, atque ingens meritum maiusque salute
Contulit, in letum vires: puduitque gementem
Illo teste mori. Quod ius habuisset in ipsum
Ulla lues? Casus alieno pectore vincit,
Spectatorque docet, magnos nil posse dolores.
Vix miseris serum tanto lassata periclo
Auxilium Fortuna dedit. Gens unica terras
Incolit a saevo serpentum innoxia morsu,
Marmaridae Psylli: par lingua potentibus herbis:
Ipse cruor tutus, nullumque admittere virus,
Vel cantu cessante, potest. Natura locorum
Iussit, ut immunes mixti serpentibus essent.
Profuit, in mediis sedem posuisse venenis.
Pax illis cum morte data est. Fiducia tanta est
Sanguinis: in terram parvus cum decidit infans,
Ne qua sit externae Veneris mixtura timentes,
Letifera dubios explorant aspide partus.
Utque Iovis volucer, calido cum protulit ovo
Implumes natos, solis convertit in ortus:
Qui potuere pati radios, et lumine recto
Sustinuere diem coeli, servantur in usus;
Qui Phoebo cessere, iacent: sic pignora gentis
Psyllus habet, si quis tactos non horruit angues,

Si quis donatis lusit serpentibus infans.
Nec solum gens illa sua contenta salute:
Excubat hospitibus, contraque nocentia monstra
Psyllus adest populis. Qui, tunc Romana secutus
Signa, simul iussit statui tentoria ductor,
Primum, quas valli spatium comprendit, arenas
Expurgat cantu verbisque fugantibus angues.
Ultima castrorum medicatus circuit ignis.
Hic ebulum stridet, peregrinaque galbana sudant,
Et tamarix non laeta comis, Eoaque costus,
Et panacea potens, et Thessala centaurea:
Peucedanumque sonat flammis, Erycinaque thapsos,
Et larices fumoque gravem serpentibus urunt
Abrotanum, et longe nascentis cornua cervi.
Sic nox tuta viris. At si quis peste diurna
Fata trahit, tunc sunt magicae miracula gentis,
Psyllorumque ingens et rapti pugna veneni.
Nam primum tacta designat membra saliva,
Quae cohibet virus, retinetque in vulnere pestem.
Plurima tum volvit spumanti carmina lingua
Murmure continuo, nec dant suspiria cursus
Vulneris, aut minimum patiuntur fata tacere.
Saepe quidem pestis nigris inserta medullis
Excantata fugit: sed si quod tardius audit
Virus, et elicitum, iussumque exire repugnat;
Tunc superincumbens pallentia vulnera lambit,
Ore venena trahens, et siccat dentibus artus,
Extractamque tenens gelido de corpore mortem
Exspuit: et cuius morsus superaverit anguis,
Iam promtum Psyllis vel gustu nosse veneni.
Hoc igitur melior tandem Romana iuventus
Auxilio, late squalentibus errat in arvis.
Bis positis Phoebe flammis, bis luce recepta
Vidit arenivagum surgens fugiensque Catonem.

Iamque illis magis atque magis durescere pulvis
Coepit, et in terram Libye spissata reverti.
Iamque procul rarae nemorum se tollere frondes:
Surgere congesto non culta mapalia culmo.
Quanta dedit miseris melioris gaudia terrae,
Cum primum saevos contra videre leones!
Proxima Leptis erat, cuius statione quietam
Exegere hiemem, nimbis flammisque carentem.
Caesar ut Emathia satiatus clade recessit,
Cetera curarum proiecit pondera, soli
Intentus genero: cuius vestigia frustra
Terris sparsa legens, fama duce tendit in undas,
Threiciasque legit fauces, et amore notatum
Aequor, et Eroas lacrymoso litore turres,
Qua pelago nomen Nepheleias abstulit Helle.
Non Asiam brevioris aquae disterminat usquam
Fluctus ab Europa, quamvis Byzantion arcto
Pontus, et ostriferam dirimat Chalcedona cursu,
Euxinumque ferens parvo ruat ore Propontis.
Sigeasque petit famae mirator arenas,
Et Simoentis aquas, et Graio nobile busto
Rhoetion, et multum debentes vatibus umbras.
Circuit exustae nomen memorabile Troiae,
Magnaque Phoebei quaerit vestigia muri.
Iam silvae steriles, et putres robore trunci
Assaraci pressere domos, et templa deorum
Iam lassa radice tenent: ac tota teguntur
Pergama dumetis: etiam periere ruinae.
Adspicit Hesiones scopulos, silvasque latentes,
Anchisae thalamos; quo iudex sederit antro:
Unde puer raptus coelo: quo vertice Nais
Luserit Oenone: nullum est sine nomine saxum.
Inscius in sicco serpentem pulvere rivum
Transierat, qui Xanthus erat: securus in alto
Gramine ponebat gressus; Phryx incola manes

Hectoreos calcare vetat. Discussa iacebant
Saxa, nec ullius faciem servantia sacri;
Herceas, monstrator ait, non respicis aras?
O sacer et magnus vatum labor, omnia fato
Eripis, et populis donas mortalibus aevum.
Invidia sacrae, Caesar, ne tangere famae:
Nam si quid Latiis fas est promittere Musis,
Quantum Smyrnaei durabunt vatis honores,
Venturi me teque legent: Pharsalia nostra
Vivet, et a nullo tenebris damnabimur aevo.
Ut ducis implevit visus veneranda vetustas,
Erexit subitas congestu cespitis aras,
Votaque thuricremos non irrita fudit in ignes:
Di cinerum, Phrygias colitis quicumque ruinas,
Aeneaeque mei, quos nunc Lavinia sedes
Servat et Alba lares, et quorum lucet in aris
Ignis adhuc Phrygius, nullique adspecta virorum
Pallas, in abstruso pignus memorabile templo,
Gentis Iuleae vestris clarissimus aris
Dat pia tura nepos, et vos in sede priori
Rite vocat: date felices in cetera cursus.
Restituam populos: grata vice moenia reddent
Ausonidae Phrygibus, Romanaque Pergama surgent.
Sic fatus, repetit classes, et tota secundis
Vela dedit Coris, avidusque urgente procella
Iliacas pensare moras, Asiamque potentem
Praevehitur, pelagoque Rhodon spumante reliquit.
Septima nox Zephyro numquam laxante rudentes
Ostendit Phariis Aegyptia litora flammis.
Sed prius orta dies nocturnam lampada texit,
Quam tutas intraret aquas. Ibi plena tumultu
Litora, et incerto turbatas murmure voces
Accipit: ac dubiis veritus se credere regnis
Abstinuit tellure rates. Sed dira satelles

Regis dona ferens, medium provectus in aequor,
Colla gerit Magni, Phario velamine tecta,
Ac prius infanda commendat crimina voce:
Terrarum domitor, Romanae maxime gentis,
Et, quod adhuc nescis, genero secure perempto;
Rex tibi Pellaeus terrae pelagique labores
Donat, et, Emathiis quod solum defuit armis,
Exhibet: absenti bellum civile peractum est.
Thessalicas Magnus quaerens reparare ruinas,
Ense iacet nostro: tanto te pignore, Caesar,
Emimus: hoc tecum percussum est sanguine foedus.
Accipe regna Phari, nullo quaesita cruore:
Accipe Niliaci ius gurgitis: accipe, quidquid
Pro Magni cervice dares; dignumque clientem
Castris crede tuis, cui tantum fata licere
In generum voluere tuum. Nec vile putaris
Hoc meritum, nobis facili quod caede peractum est.
Hospes avitus erat: depulso sceptra parente
Reddiderat. Quid plura feram? tu nomina tanto
Invenies operi, vel famam consule mundi.
Si scelus est, plus te nobis debere fateris,
Quod scelus hoc non ipse facis. Sic fatus, opertum
Detexit tenuitque caput. Iam languida morte
Effigies habitum noti mutaverat oris.
Non primo Caesar damnavit munera visu,
Avertitque oculos: vultus, dum crederet, haesit:
Utque fidem vidit sceleris, tutumque putavit
Iam bonus esse socer; lacrymas non sponte cadentes
Effudit, gemitusque expressit pectore laeto,
Non aliter manifesta putans abscondere mentis
Gaudia, quam lacrymis: meritumque immane tyranni
Destruit, et generi mavult lugere revulsum,

Quam debere caput. Qui duro membra senatus
Calcarat vultu, qui sicco lumine campos
Viderat Emathios, uni tibj, Magne, negare
Non audet gemitus. O sors durissima fati!
Hunccine tu, Caesar, scelerato Marte petisti,
Qui tibi flendus erat? Non mixti foedera tangunt
Te generis, nec nata iubet moerere, neposque:
Credis apud populos Pompeii nomen amantes
Hoc castris prodesse tuis? Fortasse tyranni
Tangeris invidia, captique in viscera Magni
Hoc aliis licuisse doles, quererisque perisse
Vindictam belli, raptumque ex iure superbi
Victoris generum. Quisquis te flere coegit
Impetus, a vera longe pietate recessit.
Scilicet hoc animo terras atque aequora lustras,
Necubi suppressus pereat gener. O bene rapta
Arbitrio mors ista tuo! Quam magna remisit
Crimina Romano tristis Fortuna pudori,
Quod te non passa est misereri, perfide, Magni
Viventis! Nec non his fallere vocibus audet,
Adquiritque fidem simulati fronte doloris:
Aufer ab adspectu nostro funesta, satelles,
Regis dona tui: peius de Caesare vestrum,
Quam de Pompeio, meruit scelus: unica belli
Praemia civilis, victis donare salutem,
Perdidimus. Quodsi Phario germana tyranno
Non invisa foret, potuissem reddere regi,
Quod meruit, fratrique tuum pro munere tali
Misissem, Cleopatra, caput. Secreta quid arma
Movit, et inseruit nostro sua tela labori?
Ergo in Thessalicis Pellaeo fecimus arvis
Ius gladio? vestris quaesita licentia regnis?
Non tuleram Magnum mecum Romana regentem:
Te, Ptolemaee, feram? Frustra civilibus armis
Miscuimus gentes. Si qua est hoc orbe potestas

Altera, quam Caesar: si tellus ulla duorum est.
Vertissem Latias a vestro litore proras:
Famae cura vetat, ne non damnasse cruentam,
Sed videar timuisse Pharon. Nec fallere vos me
Credite victorem: nobis quoque tale paratum
Litoris hospitium: ne sic mea colla gerantur,
Thessaliae Fortuna facit. Maiore profecto,
Quam metui poterat, discrimine gessimus arma:
Exsilium, generique minas, Romamque timebam:
Poena fugae Ptolemaeus erat. Sed parcimus annis,
Donamusque nefas. Sciat hac pro caede tyrannus
Nil venia plus posse dari. Vos condite busto
Tanti colla ducis: sed non ut crimina tantum
Vestra tegat tellus; iusto date thura sepulchro,
Et placate caput, cineresque in litore fusos
Colligite, atque unam sparsis date manibus urnam.
Sentiat adventum soceri, vocesque querentis
Audiat umbra pias. Dum nobis omnia praefert,
Dum vitam Phario mavult debere clienti,
Laeta dies rapta est populis: concordia mundo
Nostra perit: caruere deis mea vota secundis,
Ut te complexus, positis felicibus armis,
Adfectus abs te veteres, vitamque rogarem,
Magne, tuam: dignaque satis mercede laborum
Contentus, par esse tibi, tunc pace fideli
Fecissem, ut victus posses ignoscere divis,
Fecisses, ut Roma mihi. Nec, talia fatus,
Invenit fletus comitem, nec turba querenti
Credidit: abscondunt gemitus, et pectora laeta
Fronte tegunt, hilaresque nefas spectare cruentum
(O bona libertas!) cum Caesar lugeat, audent.

LIBER DECIMUS.

ARGUMENTUM.

Caesar, inter dubiae fidei Aegyptios intrepide versans, Alexandriam oppidum venit, locumque adit, quo Alexandri magni ossa dicebantur esse condita. 1—20. *De Alexandro Eoisque populis declamatio poetae.* 21—52. *Interim rex puer, Ptolemaeus, sedato populo suo, apud Caesarem erat; ad quem et astu advehitur Cleopatra.* 53—60. *Declamatio de illa.* 61—81. *Cleopatra Caesarem adloquitur supplex, rogatque, ut se fratremque contra Pothini satellitis impotentiam tutetur.* 82—103. *Admit Caesar. Luxuries Aegyptiorum describitur.* 104—135. *Accumbunt epulis. Depingitur ornatus et forma Cleopatrae, luxusque in convivio.* 136—171. *Caesar in convivio alloquitur Achoreum sacerdotem summum, ab eoque cupit edoceri de diis Aegyptiorum, deque Nili fontibus.* 172—192. *Ille ergo primum de Sole planetisque et Zodiaco, deinde de Nilo disserit, cuius incrementi causas adhuc latere ait, pariter atque fontes. Cursum edocet.* 193—331. *Interim Pothinus Achillam excitat ad Caesaris necem.* 332—398. *Is igitur, collectis militibus, ad regiam accedit.* 399—433. *Caesar portas claudi iubet, regemque obsidem tenet.* 434—467. *Adversarii oppugnant aedes.* 468—484. *Caesar ubique adest. Etiam navibus res geritur. Caesar, rate conscensa, cum navibus Pharon occupat.* 485—509. *Dein Pothinum punit, abscisso eius capite.* 510—519. *Interea minor regis filia Arsinoe, regia relicta, ad exercitum venit, Achillamque interimit, Ganymedique copias mandat; qui deinde contra Caesarem bellum facit.* 520—533. *Caesar in summis periculis, meminit Scaevae illius fortissimi, pariter quondam in castello, ac ipse, obsessi.* 534—546. *Atque hic carmen desinit imperfectum.*

Ut primum terras, Pompeii colla secutus,
Adtigit, et diras calcavit Caesar arenas:
Pugnavit Fortuna ducis, fatumque nocentis
Aegypti, regnum Lagi Romana sub arma
Iret, an eriperet mundo Memphiticus ensis
Victoris victique caput. Tua profuit umbra,
Magne, tui socerum rapuere a sanguine manes:
[Nec populus post te Nilum Romanus haberet.]

Inde Paraetoniam fertur securus in urbem
Pignore tam saevi sceleris, sua signa secutus:
Sed fremitu vulgi, fasces et iura querentis
Inferri Romana suis, discordia sensit
Pectora, et ancipites animos, Magnumque perisse
Non sibi. Tum vultu semper celante timorem,
Intrepidus superûm sedes, et templa vetusti
Numinis, antiquas Macetum testantia vires,
Circuit: et nulla captus dulcedine rerum,
Non auro cultuque deûm, non moenibus urbis,
Effossum tumulis cupide descendit in antrum.
Illic Pellaei proles vesana Philippi,
Felix praedo, iacet, terrarum vindice fato
Raptus; sacratis totum spargenda per orbem
Membra viri posuere adytis: Fortuna pepercit
Manibus, et regni duravit ad ultima fatum.
Nam sibi libertas umquam si redderet orbem,
Ludibrio servatus erat, non utile mundo
Editus exemplum, terras tot posse sub uno
Esse viro. Macetum fines latebrasque suorum
Deseruit, victasque patri despexit Athenas:
Perque Asiae populos fatis urgentibns actus
Humana cum strage ruit, gladiumque per omnes
Exegit gentes: ignotos miscuit amnes,
Persarum Euphraten, Indorum sanguine Gangen:
Terrarum fatale malum, fulmenque, quod omnes
Percuteret pariter populos, et sidus iniquum
Gentibus. Oceano classes inferre parabat
Exteriore mari. Non illi flamma, nec undae,
Nec sterilis Libye, nec Syrticus obstitit Hammon.
Isset in occasus, mundi devexa secutus,
Ambissetque polos, Nilonque a fonte bibisset:
Occurrit suprema dies, naturaque solum
Hunc potuit finem vesano ponere regi;
Qui secum invidia, qua totum ceperat orbem,
Abstulit imperium; nulloqure herede relicto

Totius fati, lacerandas praebuit urbes.
Sed cecidit, Babylone sua Parthoque verendus.
Pro pudor! Eoi propius timuere sarissas,
Quam nunc pila timent, populi. Licet usque sub Arcton
Regnemus, Zephyrique domos terrasque premamus
Flagrantis post terga Noti: cedemus in ortus
Arsacidum domino. Non felix Parthia Crassis
Exiguae secura fuit provincia Pellae.
Iam Pelusiaco veniens a gurgite Nili
Rex puer, imbellis populi sedaverat iras,
Obside quo pacis Pellaea tutus in aula
Caesar erat: cum se parva Cleopatra biremi,
Corrupto custode Phari laxare catenas,
Intulit Emathiis, ignaro Caesare, tectis;
Dedecus Aegypti, Latii feralis Erinnys,
Romano non casta malo. Quantum impulit Argos
Iliacasque domos facie Spartana nocenti,
Hesperios auxit tantum Cleopatra furores.
Terruit illa suo, si fas, Capitolia sistro,
Et Romana petit imbelli signa Canopo,
Caesare captivo Pharios ductura triumphos:
Leucadioque fuit dubius sub gurgite casus,
An mundum ne nostra quidem matrona teneret.
Hoc animi nox illa dedit, quae prima cubili
Miscuit incestam ducibus Ptolemaida nostris.
Quis tibi vesani veniam non donet amoris,
Antoni? durum cum Caesaris hauserit ignes
Pectus, et in media rabie, medioque furore,
Et Pompeianis habitata manibus aula,
Sanguine Thessaliae cladis perfusus adulter
Admisit Venerem curis, et miscuit armis
Illicitosque toros, et non ex coniuge partus?
Pro pudor! oblitus Magni, tibi, Iulia, fratres
Obscena de matre dedit: partesque fugatas

Passus in extremis Libyae coalescere regnis,
Tempora Niliaco turpis dependit amori,
Dum donare Pharon, dum non sibi vincere mavult.
Quem, formae confisa suae, Cleopatra sine ullis
Tristis adit lacrymis, simulatum comta dolorem,
Qua decuit, veluti laceros dispersa capillos,
Et sic orsa loqui: *Si qua est, o maxime Caesar,*
Nobilitas, Pharii proles clarissima Lagi,
Exsul in aeternum, sceptris depulsa paternis,
Si tua restituat veteri me dextera fato,
Complector regina pedes. Tu gentibus aequum
Sidus ades nostris. Non urbes prima tenebo
Femina Niliacas: nullo discrimine sexus
Reginam scit ferre Pharos. Lege summa perempti
Verba patris, qui iura mihi communia regni,
Et thalamos cum fratre dedit. Puer ipse sororem,
Sit modo liber, amat: sed habet sub iure Pothini
Adfectus ensesque suos. Nil ipsa paterni
Iuris inire peto: culpa tantoque pudore
Solve domum: remove funesta satellitis arma,
Et regem regnare iube. Quantosne tumores
Mente gerit famulus, Magni cervice revulsa!
Iam tibi (sed procul hoc avertant fata) minatur.
Sat fuit indignum, Caesar, mundoque tibique,
Pompeium facinus meritumque fuisse Pothini.
Nequidquam duras tentasset Caesaris aures:
Vultus adest precibus, faciesque incesta perorat.
Exigit infandam, corrupto iudice, noctem.
Pax ubi parta duci, donisque ingentibus emta est;
Excepere epulae tantarum gaudia rerum:
Explicuitque suos magno Cleopatra tumultu
Nondum translatos Romana in saecula luxus.
Ipse locus templi, quod vix corruptior aetas
Exstruat, instar erat: laqueataque tecta ferebant
Divitias, crassumque trabes absconderat aurum.
Nec summis crustata domus, sectisque nitebat

Marmoribus: stabatque sibi non segnis achates,
Purpureusque lapis, totaque effusus in aula
Calcabatur onyx: ebenus Mareotica vastos
Non operit postes, sed stat pro robore vili
Auxilium, non forma domus. Ebur atria vestit,
Et subfixa manu foribus testudinis Indae
Terga sedent, crebro maculas distincta smaragdo.
Fulget gemma toris, et iaspide fulva supellex.
Strata micant: Tyrio quorum pars maxima succo
Cocta diu, virus non uno duxit aheno;
Pars auro plumata nitet; pars ignea cocco,
Ut mos est Phariis miscendi licia telis.
Tum famulae numerus turbae, populusque minister,
Discolor hos sanguis, alios distinxerat aetas:
Haec Libycos, pars tam flavos gerit altera crines,
Ut nullis Caesar Rheni se dicat in arvis
Tam rutilas vidisse comas. Pars sanguinis usti
Torta caput, refugosque gerens a fronte capillos
Nec non infelix ferro mollita iuventus,
Atque exsecta virum. Stat contra fortior aetas,
Vix ulla fuscante tamen lanugine malas.
Discubuere illic reges, maiorque potestas
Caesar: et immodice formam fucata nocentem.
Nec sceptris contenta suis, nec fratre marito,
Plena maris rubri spoliis, colloque comisque
Divitias Cleopatra gerit, cultuque laborat.
Candida Sidonio perlucent pectora filo,
Quod Nilotis acus compressum pectine Serum
Solvit, et extenso laxavit stamina velo.
Dentibus hic niveis sectos Atlantide silva
Imposuere orbes; quales ad Caesaris ora
Nec capto venere Iuba. Pro! caecus et amens
Ambitione furor, civilia bella gerenti
Divitias aperire suas, incendere mentem
Hospitis armati. Non sit licet ille nefando

Marte paratus opes mundi quaesisse ruina:
Pone duces priscos et nomina pauperis aevi
Fabricios Curiosque graves: hic ille recumbat
Sordidus Hetruscis abductus Consul aratris,
Optabit patriae talem duxisse triumphum.
Infudere epulas auro, quod terra, quod aer,
Quod pelagus Nilusque dedit, quod luxus inani
Ambitione furens toto quaesivit in orbe,
Non mandante fame: multas volucresque ferasque
Aegypti posuere deos: manibusque ministrat
Niliacas crystallus aquas: gemmaeque capaces
Excepere merum, sed non Mareotidos uvae,
Nobile sed paucis senium cui contulit annis
Indomitum Meroe cogens spumare Falernum.
Accipiunt sertas nardo florente coronas,
Et numquam fugiente rosa: multumque madenti
Infudere comae, quod nondum evanuit aura
Cinnamon, externa nec perdidit aera terra:
Advectumque recens vicinae messis Amomum.
Discit opes Caesar spoliati perdere mundi,
Et gessisse pudet genero cum paupere bellum,
Et caussas Martis Phariis cum gentibus optat.
    Postquam epulis Bacchoque modum lassata voluptas
Imposuit, longis Caesar producere noctem
Inchoat adloquiis: summaque in sede iacentem
Linigerum placidis compellat Achorea dictis:
O sacris devote senex, quodque arguit aetas,
Non neglecte deis, Phariae primordia gentis,
Terrarumque situs, vulgique edissere mores,
Et ritus formasque deûm: quodcumque vetustis
Insculptum est adytis, profer, noscique volentes
Prode deos. Si Cecropium sua sacra Platonem
Maiores docuere tui: quis dignior umquam
Hoc fuit auditu, mundique capacior hospes?
Fama quidem generi Pharias me duxit ad urbes,

Sed tamen et vestri: media inter proelia semper
Stellarum coelique plagis superisque vacavi,
Nec meus Eudoxi vincetur Fastibus annus.
Sed cum tanta meo vivat sub pectore virtus,
Tantus amor veri, nihil est quod noscere malim,
Quam fluvii caussas per saecula tanta latentes,
Ignotumque caput: spes sit mihi certa videndi
Niliacos fontes; bellum civile relinquam.
Finierat, contraque sacer sic orsus Achoreus:
Fas mihi, magnorum, Caesar, secreta parentum
Prodere, ad hoc aevi populis ignota profanis.
Sit pietas aliis, miracula tanta silere:
Ast ego coelicolis gratum reor, ire per omnes
Hoc opus, et sacras populis notescere leges.
Sideribus, quae sola fugam moderantur Olympi,
Occurruntque polo, diversa potentia prima
Mundi lege data est. Sol tempora dividit anni,
Mutat nocte diem, radiisque potentibus astra
Ire vetat, cursusque vagos statione moratur.
Luna suis vicibus Tethyn terrenaque miscet.
Frigida Saturno glacies et zona nivalis
Cessit. Habet ventos incertaque fulmina Mavors.
Sub Iove temperies et numquam turbidus aer.
At fecunda Venus cunctarum semina rerum
Possidet. Immensae Cyllenius arbiter undae est.
Hunc ubi pars coeli tenuit, qua mixta Leonis
Sidera sunt Cancro, rabidos qua Sirius ignes
Exerit, et varii mutator circulus anni
Aegoceron Cancrumque tenet, cui subdita Nili
Ora latent: quae cum dominus percussit aquarum
Igne superiecto, tunc Nilus fonte soluto
Exit, ut Oceanus lunaribus incrementis
Iussus adest, auctusque suos non ante coarctat,
Quam nox aestivas a sole receperit horas.
Vana fides veterum, Nilo, quo crescat in arva,
Aethiopum prodesse nives. Non Arctos in illis

Montibus, aut Boreas. Testis tibi sole perusti
Ipse color populi, calidique vaporibus Austri.
Adde, quod omne caput fluvii, quodcumque soluta
Praecipitat glacies, ingresso vere tumescit
Prima tabe nivis: Nilus neque suscitat undas
Ante Canis radios, nec ripis adligat amnem
Ante parem nocti, Libra sub iudice, Phoebum.
Inde etiam leges aliarum nescit aquarum:
Nec tumet hybernus, cum, longe sole remoto,
Officiis caret unda suis: dare iussus iniquo
Temperiem coelo, mediis aestatibus exit,
Sub torrente plaga: ne terras dissipet ignis,
Nilus adest mundo, contraque incensa Leonis
Ora tumet: Cancroque suam torrente Syenen,
Imploratus adest: nec campos liberat undis,
Donec in autumnum declinet Phoebus, et umbras
Extendat Meroe. Quis caussas reddere possit?
Sic iussit natura parens discurrere Nilum:
Sic opus est mundo. Zephyros quoque vana vetustas
His adscribit aquis, quorum stata tempora flatus
Continuique dies, et in aera longa potestas:
Vel quod ab occiduo pellunt tot nubila coelo
Trans Noton, et fluvio cogunt incumbere nimbos:
Vel quod aquas toties rumpentis litora Nili
Adsiduo feriunt, coguntque resistere fluctus.
Ille mora cursus, adversique obiice ponti
Aestuat in campos. Sunt, qui spiramina terris
Esse putent, magnosque cavae compagis hiatus.
Commeat hac penitus tacitis discursibus unda
Frigore ab Arctoo medium revocata sub axem:
Cum Phoebus pressit Meroen, tellusque perusta
Illuc duxit aquas, trahitur Gangesque Padusque
Per tacitum mundi; tunc, omnia flumina Nilus
Uno fonte vomens non uno gurgite perfert.
Rumor, ab Oceano, qui terras adligat omnes,

Exundante procul violentum erumpere Nilum,
Aequoreosque sales longo mitescere tractu.
Nec non Oceano pasci Phoebumque polumque
Credimus: hunc, calidi tetigit cum brachia Cancri,
Sol rapit, atque undae plus, quam quod digerat aer,
Tollitur. Hoc noctes referunt, Niloque refundunt.
Ast ego, si tantam ius est mihi solvere litem,
Quasdam, Caesar, aquas post mundi sera peracti
Saecula, concussis terrarum erumpere venis,
Non id agente deo, quasdam compage sub ipsa
Cum toto coepisse reor, quas ille creator
Atque opifex rerum certo sub iure coercet.
Quae tibi noscendi Nilum, Romane, cupido,
Et Phariis Persisque fuit Macetumque tyrannis:
Nullaque non aetas voluit conferre futuris
Notitiam: sed vincit adhuc natura latendi.
Summus Alexander regum, quos Memphis adorat,
Invidit Nilo, misitque per ultima terrae
Aethiopum lectos: illos rubicunda perusti
Zona poli tenuit; Nilum videre calentem.
Venit ad occasus mundique extrema Sesostris,
Et Pharios currus regum cervicibus egit:
Ante tamen, vestros amnes, Rhodanumque Padumque,
Quam Nilum, de fonte bibit. Vesanus in ortus
Cambyses longi populos pervenit ad aevi,
Defectusque epulis, et pastus caede suorum,
Ignoto te, Nile, redit. Non fabula mendax
Ausa loqui de fonte tuo est: ubicumque videris,
Quaereris; et nulli contingit gloria genti,
Ut Nilo sit laeta suo. Tua flumina prodam,
Qua deus, undarum celator, Nile, tuarum,
Te mihi nosse dedit. Medio consurgis ab axe,
Ausus in ardentem ripas adtollere Cancrum:
In Borean is rectus aquis, mediumque Booten.

Cursus in occasum flexus torquetur et ortus,
Nunc Arabum populis, Libycis nunc aequus arenis:
Teque vident primi, quaerunt tamen hi quoque, Seres,
Aethiopumque feris alieno gurgite campos:
Et te terrarum nescit cui debeat orbis.
Arcanum natura caput non prodidit ulli,
Nec licuit populis parvum te, Nile, videre,
Amovitque sinus, et gentes maluit ortus
Mirari, quam nosse, tuos. Consurgere in ipsis
Ius tibi solstitiis, aliena crescere bruma,
Atque hiemes efferre tuas: solique vagari
Concessum per utrosque polos. Hic quaeritur ortus,
Illic finis aquae. Late tibi gurgite rupto
Ambitur nigris Meroe fecunda colonis,
Laeta comis hebeni: quae, quamvis arbore multa
Frondeat, aestatem nulla sibi mitigat umbra:
Linea tam rectum mundi ferit illa Leonem.
Inde plagas Phoebi, damnum non passus aquarum,
Praeveheris, sterilesque diu metiris arenas,
Nunc omnes unum vires collectus in amnem,
Nunc vagus, et spargens facilem tibi cedere ripam.
Rursus multifidas revocat piger alveus undas,
Qua dirimunt Arabum populis Aegyptia rura
Regni claustra, Philae. Mox te deserta secantem,
Qua dirimunt nostrum rubro commercia pontum,
Mollis lapsus agit. Quis te, tam lene fluentem,
Moturum tantas violenti gurgitis iras,
Nile, putet? Sed cum lapsus abrupta viarum
Excepere tuos, et praecipites cataractae,
Ac nusquam vetitis ullas obsistere cautes
Indignaris aquis: spuma tunc astra lacessis:
Cuncta fremunt undis: ac multo murmure montis
Spumeus invictis canescit fluctibus amnis.

Hinc, Abaton quam nostra vocat veneranda vetustas,
Terra potens, primos sentit perculsa tumultus,
Et scopuli, placuit fluvii quos dicere venas,
Quod manifesta novi primum dant signa tumoris.
Hinc montes natura vagis circumdedit undis,
Qui Libyae te, Nile, negent: quos inter in alta
It convalle iacens iam molibus unda receptis.
Prima tibi campos permittit, apertaque Memphis
Rura, modumque vetat crescendi ponere ripas.
Sic velut in tuta securi pace trahebant
Noctis iter mediae: sed non vesana Pothini
Mens, imbuta semel sacrata caede, vacabat
A scelerum motu. Magno nihil ille peremto
Iam putat esse nefas: habitant sub pectore manes,
Ultricesque deae dant in nova monstra furorem.
Dignatur Pharias isto quoque sanguine dextras,
Quo Fortuna parat victos perfundere Patres;
Poenaque civilis belli, vindicta senatus
Paene data est famulo. Procul hoc avertite, fata
Crimen, ut haec Bruto cervix absente secetur.
In scelus it Pharium Romani poena tyranni,
Exemplumque perit. Struit audax irrita fatis,
Nec parat occultae caedem committere fraudi:
Invictumque ducem detecto Marte lacessit.
Tantum animi delicta dabant, ut colla ferire
Caesaris, et socerum iungi tibi, Magne, iuberet:
Atque haec dicta monet famulos perferre fideles
Ad Pompeianae socium sibi caedis Achillam,
Quem puer imbellis cunctis praefecerat armis
Et dederat ferrum, nullo sibi iure retento,
In cunctos, in seque simul. *Tu mollibus*, inquit,
Nunc incumbe toris, et pingues exige somnos:
Invasit Cleopatra domum. Nec prodita tantum est,
Sed donata Pharos. Cessas accurrere solus

Ad dominae thalamos? Nubit soror impia fratri:
Nam Latio iam nupta duci est: interque maritos
Discurrens Aegypton habet, Romamque meretur.
Expugnare senem potuit Cleopatra venenis:
Crede, misér, puero: quem nox si iunxerit una,
Et semel amplexus incesto pectore passus
Hauserit obscenum titulo pietatis amorem,
Meque tuumque caput per singula forsitan illi
Oscula donabit. Crucibus flammisque luemus,
Si fuerit formosa soror Nil undique restat
Auxilii: rex hinc coniunx, hinc Caesar adulter:
Et sumus, ut fatear, tam saeva iudice sontes.
Quem non ex nobis credet Cleopatra nocentem,
A quo casta fuit? Per te quod fecimus una
Perdidimusque nefas, perque ictum sanguine Magni
Foedus, ades: subito bellum molire tumultu:
Irrue nocturnus: rumpamus funere taedas,
Crudelemque toris dominam mactemus in ipsis
Cum quocumque viro. Nec nos deterreat ausis
Hesperii Fortuna ducis. Quae sustulit illum
Imposuitque orbi, communis gloria nobis:
Nos quoque sublimes Magnus facit. Adspice litus,
Spem nostri sceleris: pollutos consule fluctus,
Quid liceat nobis: tumulumque e pulvere parvo
Adspice, Pompeii non omnia membra tegentem.
Quem metuis, par huius erat. Non sanguine clari:
Quid refert? nec opes populorum ac regna movemus.
Ad scelus ingentes facti sumus. Adtrahit illos
In nostras Fortuna manus. En altera venit
Victima nobilior. Placemus caede secunda
Hesperias gentes. Iugulus mihi Caesaris haustus
Hoc praestare potest, Pompeii caede nocentes
Ut populus Romanus amet. Quid nomina tanta
Horremus, viresque ducis, quibus ille relictis

Miles erit? Nox haec peraget civilia bella,
Inferiasque dabit populis, et mittet ad umbras,
Quod debetur adhuc mundo, caput. Ite feroces
Caesaris in iugulum: praestet Lagea iuventus
Hoc regi, Romana sibi. Tu parce morari:
Plenum epulis, madidumque mero, Venerique paratum
Invenies: aude: superi tot vota Catonum
Brutorumque tibi tribuent. Non segnis Achillas
Suadenti parere nefas. Haud clara movendis,
Ut mos, signa dedit castris, nec prodidit arma
Ullius clangore tubae: temere omnia saevi
Instrumenta rapit belli. Pars maxima turbae
Plebis erat Latiae: sed tanta oblivio mentes
Cepit, in externos corrupto milite mores,
Ut duce sub famulo, iussuque satellitis irent,
Quos erat indignum Phario parere tyranno.
Nulla fides pietasque viris, qui castra sequuntur;
Venalesque manus, ubi fas, ubi maxima merces,
Aere merent parvo; iugulumque in Caesaris ire
Non sibi dant. Pro fas! ubi non civilia bella
Invenit imperii fatum miserabile nostri?
Thessaliae subducta acies in litore Nili
More furit patrio. Quid te plus, Magne, recepto
Ausa foret Lagea domus? Dat scilicet omnis
Dextera, quod debet superis: nullique vacare
Fas est Romano. Latium sic scindere corpus
Dis placitum: non in soceri generique favorem
Discedunt populi. Civilia bella satelles
Movit, et in partem Romani venit Achillas.
Et nisi fata manus a sanguine Caesaris arcent,
Hae vincent partes. Aderat maturus uterque:
Et destricta epulis ad cunctas aula patebat
Insidias: poteratque cruor per regia fundi
Pocula Caesareus, mensaeque incumbere cervix.
Sed metuunt belli trepidos in nocte tumultus,

Ne caedes confusa manu, permissaque fatis
Te, Ptolemaee, trahat: tanta est fiducia ferri.
Non rapuere nefas: summi contemta facultas
Est operis: visum famulis reparabile damnum,
Illam mactandi dimittere Caesaris horam.
Servatur poenas in aperta luce daturus.
Donata est nox una duci, vixitque Pothini
Munere Phoebeos Caesar dilatus in ortus.
Lucifer a Casia prospexit rupe, diemque
Misit in Aegyptum primo quoque sole calentem:
Cum procul a muris acies, non sparsa maniplis
Nec vaga, conspicitur, sed iustos qualis ad hostes
Recta fronte venit. Passuri comminus arma,
Laturique ruunt. At Caesar, moenibus urbis
Diffisus, foribus clausae se protegit aulae,
Degeneres passus latebras. Nec tota vacabat
Regia compresso: minima collegerat arma
Parte domus: tangunt animos iraeque metusque:
Et timet incursus, indignaturque timere.
Sic fremit in parvis fera nobilis abdita claustris,
Et frangit rabidos praemorso carcere dentes:
Nec secus in Siculis fureret tua flamma cavernis,
Obstrueret summam si quis tibi, Mulciber, Aetnam.
Audax Thessalici nuper qui rupe sub Aemi,
Hesperiae cunctos proceres, aciemque senatus,
Pompeiumque ducem, caussa spectare vetante,
Non timuit, fatumque sibi promisit iniquum,
Expavit servile nefas, intraque penates
Obruitur telis, quem non violasset Alanus,
Non Scytha, non fixo qui ludit in hospite Maurus.
Hic, cui Romani spatium non sufficit orbis,
Parvaque regna putat Tyriis cum Gadibus Indos,
Ceu puer imbellis, ceu captis femina muris,
Quaerit tuta domus: spem vitae in limine clauso
Ponit, et incerto lustrat vagus atria cursu;
Non sine rege tamen; quem ducit in omnia secum,

Sumturus poenas et grata piacula morti,
Missurusque tuum, si non sint tela nec ignes,
In famulos, Ptolemaee, caput. Sic barbara Colchis
Creditur, ultorem metuens regnique fugaeque,
Ense suo fratrisque simul cervice parata
Exspectasse patrem. Cogunt tamen ultima rerum
Spem pacis tentare ducem: missusque satelles
Regius, ut saevos absentis voce tyranni
Corriperet famulos, quo bellum auctore moverent
Sed neque ius mundi valuit, nec foedera sancta
Gentibus: orator regis pacisque sequester
Aestimat in numero scelerum ponenda tuorum.
Tot monstris Aegypte nocens. Non Thessala tellus,
Vastaque regna Iubae, non Pontus, et impia signa
Pharnacis, et gelido circumfluus orbis Ibero
Tantum ausus scelerum, non Syrtis barbara, quantum
Deliciae fecere tuae. Premit undique bellum,
Inque domum iam tela cadunt, quassantque penates.
Non aries uno moturus limina pulsu,
Fracturusque domum; non ulla est machina belli:
Nec flammis mandatur opus: sed caeca iuventus
Consilii, vastos ambit divulsa penates,
Et nusquam totis incursat viribus agmen.
Fata vetant, murique vicem Fortuna tuetur.
Necnon et ratibus tentatur regia, qua se
Protulit in medios audaci margine fluctus
Luxuriosa domus. Sed adest defensor ubique
Caesar, et hos aditu gladiis, hos ignibus arcet:
Obsessusque gerit (tanta est constantia mentis)
Expugnantis opus. Piceo iubet unguine tinctas
Lampadas immitti iunctis in vela carinis.
Nec piger ignis erat per stuppea vincula, perque
Manantes cera tabulas: et tempore eodem

Transtraque nautarum summique arsere ceruchi.
Iam prope semustae merguntur in aequore classes,
Iamque hostes et tela natant. Nec puppibus ignis
Incubuit solis: sed quae vicina fuere
Tecta mari, longis rapuere vaporibus ignem:
Et cladem fovere Noti, percussaque flamma
Turbine, non alio motu per tecta cucurrit,
Quam solet aetherio lampas discurrere sulco,
Materiaque carens atque ardens aere solo.
Illa lues clausa paullum revocavit ab aula
Urbis in auxilium populos. Nec tempora cladis
Perdidit in somnos, sed caeca nocte carinis
Insiluit Caesar, semper feliciter usus
Praecipiti cursu bellorum, et tempore rapto.
Tunc claustrum pelagi cepit Pharon. Insula quondam
In medio stetit illa mari, sub tempore vatis
Proteos: at nunc est Pellaeis proxima muris.
Illa duci geminos bellorum praestitit usus:
Abstulit excursus et fauces aequoris hosti;
Caesaris auxiliis aditus ac libera ponti
Ostia permisit. Nec poenas inde Pothini
Distulit ulterius: sed non qua debuit ira,
Non cruce, non flammis, rabido non dente ferarum:
Heu facinus! cervix gladio male caesa pependit:
Magni morte perit. — Necnon, subrepta paratis
A famulo Ganymede dolis, pervenit ad hostes
Caesaris Arsinoe: quae castra carentia rege
Ut proles Lagea tenet, famulumque tyranni
Terribilem iusto transegit Achillea ferro.
Altera, Magne, tuis iam victima mittitur umbris:
Nec satis hoc Fortuna putat. Procul absit, ut ista
Vindictae sit summa tuae. Non ipse tyrannus
Sufficit in poenas, non omnis regia Lagi.
Dum patrii veniant in viscera Caesaris enses,
Magnus inultus erit. Sed non auctore furoris

Sublato cecidit rabies: nam rursus in arma
Auspiciis Ganymedis eunt: ac multa secundo
Proelia Marte gerunt. Potuit, discrimine summo
Caesaris, illa dies in famam et saecula mitti.
Molis in exiguae spatio stipantibus armis,
Dum parat in vacuas Martem transferre carinas
Dux Latius, tota subito formidine belli
Cingitur: hinc densae praetexunt litora classes,
Hinc tergo insultant pedites: via nulla salutis,
Non fuga, non virtus: vix spes quoque mortis honestae.
Non acie fusa, nec magnae stragis acervo
Vincendus tunc Caesar erat, sed sanguine nullo,
Captus sorte loci. Pendet, dubiusne timeret,
Optaretne mori. Respexit in agmine denso
Scaevam, perpetuae meritum iam nomina famae
Ad campos, Epidamne, tuos; ubi solus apertis
Obsedit muris calcantem moenia Magnum.

INCERTI AUCTORIS
AD
CALPURNIUM PISONEM
POEMATION

LUCANO VULGO ADSCRIPTUM.

Unde prius coepti surgat mihi carminis ordo,
Quosve canam titulos, dubius feror. Hinc tua, Piso,
Nobilitas, veterisque citant sublimia Calpi
Nomina, Romanas inter fulgentia gentes:
Hinc tua me virtus rapit, et miranda per omnes
Vita modos: quae, si deesset tibi forte creato
Nobilitas eadem pro nobilitate fuisset.
Nam quid imaginibus, quid avitis fulta triumphis
Atria, quid pleni numeroso consule fasti
Profuerint, si vita labat? Perit omnis in illo
Nobilitas, cuius laus est in origine sola.
Felix, qui tantis animum natalibus aequas,
Et partem tituli, non summam ponis in illis:
Ipse canendus eris. Nam quid memorare necesse est,
Ut domus a Calpo nomen Calpurnia ducat;
Claraque Pisonis tulerit cognomina prima,
Humida callosa cum pinseret hordea dextra?
Nec si cuncta velim, breviter decurrere possim.
Et prius aetheriae moles circumvaga flammae
Annua bis senis revocabit mensibus astra,
Quam mihi priscorum titulos operosaque bella

[redacted]

Contigerit memorare: manus sed bellica patrum
Armorumque labor veteres docuere Quirites,
Atque illos cecinere sui per carmina vates.
Nos quoque pacata Pisonem laude nitentem
Exaequamus avis. Tamen etsi bella quierunt,
Non periit virtus: licet exercere togatae
Munera militiae: licet et sine sanguinis haustu
Mitia legitimo sub iudice bella movere.
Hinc quoque servati contingit gloria civis,
Altaque victrices intexunt limina palmae.
Quin age, maiorum, iuvenis facunde, tuorum
Scande super titulos, et avitae laudis honores
Armorumque decus praecede forensibus actis.
Sic etiam magno iam tunc Cicerone vigente
Laurea facundis cesserunt arma togati.
Quaeque patrum claros quondam visura triumphos
Olim turba vias impleverat agmine denso,
Ardua nunc eadem stipat fora, cum tua maestos
Defensura reos vocem facundia mittit:
Seu trepidos ad iura decem citat hasta virorum,
Et firmare iubet centeno iudice caussas:
Seu capitale nefas operosa diluis arte,
Laudibus ipsa tuis resonant fora. Tu quoque, Piso,
Iudicis affectum possessaque pectora ducis
Victor; sponte sua sequitur, quocumque vocasti:
Flet, si flere iubes: gaudet gaudere coactus;
Et te dante capit iudex, quam non habet, iram.
Sic auriga solet ferventia Thessalus ora
Mobilibus frenis in aperto flectere campo,
Qui modo non solum rapido permittit habenas
Quadrupedi, sed calce citat, modo torquet in aures
Flexibiles rictus, et nunc cervice rotata
Incipit effusos in gyrum carpere cursus.
Quis non adtonitus iudex tua respicit ora?
Quis regit ipse suam, nisi per tua pondera, mentem?

Nam tu, sive libet pariter cum grandine nimbos,
Densaque vibrata iaculari fulmina lingua,
Seu iuvat adstrictas in nodum cogere voces,
Et dare subtili vivacia verba catenae,
Vim Laertiadae, brevitatem vincis Atridae.
Dulcia seu mavis, liquidoque fluentia cursu
Verba, nec incluso, sed aperto pingere flore,
Inclyta Nestorei cedit tibi gratia mellis.
Nec te, Piso, tamen populo sub iudice sola
Mirantur fora; sed numerosa laude senatus
Excipit, et meritas reddit tibi curia voces.
Quis digne referat, qualis tibi luce sub illa
Gloria contigerit, qua tu, reticente senatu,
Cum tua bis senos numeraret purpura fasces,
Caesareum grato cecinisti pectore numen?
Huc etiam tota concurrit ab urbe iuventus,
Auditura virum, si quando, iudice fesso,
Turbida prolatis tacuerunt iurgia rebus:
Tunc etenim levibus veluti proludit in armis,
Compositisque suas exercet litibus artes.
Quin etiam facilis Romano profluit ore
Graecia, Cecropiaeque sonat gravis aemulus undae.
Testis, Acidalia quae condidit alite muros.
Euboicam referens secunda Neapolis arcem.
Qualis, io superi, qualis nitor oris amoenis
Vocibus? Hinc solido fulgore micantia verba
Implevere locos: hinc exornata figuris
Advolat excusso velox sententia torno.
Magna quidem virtus erat, et, si sola fuisset,
Eloquio sanctum modo permulcere senatum,
Exonerare pios modo, nunc onerare nocentes;
Sed super ista movet plenus gravitate serena
Vultus, et insigni praestringit imagine visus.
Talis inest habitus, qualem nec dicere maestum,
Nec fluidum, laeta sed tetricitate decorum
Possumus: ingenitae stat nobilitatis in illo

Pulcher honos, et digna suis natalibus ora.
Additur huc et iusta fides, et plena pudoris
Libertas, animusque mala ferrugine purus:
Ipsaque possesso mens est opulentior auro.
Quis tua cultorum, iuvenis facunde, tuorum
Limina pauper adit, quem non animosa beatum
Excipit, et subito iuvat indulgentia censu?
Quodque magis dono fuerit pretiosius omni,
Diligis ex aequo: nec te Fortuna clientum
Natalesve movent: probitas spectatur in illis.
Nulla superborum patiuntur dicta iocorum:
Nullius subitos adfert iniuria risus.
Unus amicitiae summos tenor ambit, et imos.
Rara domus tenuem non aspernatur amicum,
Raraque non humilem calcat fastosa clientem.
Illic, casta licet mens et sine crimine constet
Vita, tamen probitas cum paupertate iacebit.
Sed lateri nullus comitem circumdare quaerit,
Quem dat purus amor, sed quem tulit impia merces,
Nec quisquam vero pretium largitur amico,
Quem regat ex aequo, vicibusque regatur ab illo:
Sed miserum parva stipe munerat, ut pudibundos
Exercere sales inter convivia possit.
Ista procul labes, procul haec Fortuna refugit,
Piso, tuam, venerande, domum: tu, mitis et acri
Asperitate carens, positoque per omnia fastu,
Inter ut aequales unus numeraris amicos:
Obsequiumque doces, et amorem quaeris amando.
Cuncta domus varia cultorum personat arte,
Cuncta movet studium: nec enim tibi dura clientum
Turba rudisve placet, misero quae freta labore
Nil nisi summoto novit praecedere vulgo:
Sed virtus numerosa iuvat. Tu pronus in omne
Pectora ducis opus, seu te graviora vocarunt,
Seu leviora iuvant: nec enim facundia semper
Adducta cum fronte placet: nec semper in armis

Bellica turba manet: nec tota classicus horror
Nocte dieque gemit: nec semper Cnossius arcu
Destinat, exemto sed laxat cornua nervo.
Et galea miles caput, et latus ense resolvit.
Ipsa vices natura subit, variataque cursus
Ordinat, inversis et frondibus explicat annum.
Non semper fluidis adopertus nubibus aether
Aurea terrificis obcaecat sidera nimbis.
Cessat hiems, madidos et siccat vere capillos:
Ver fugit aestates: aestatum terga lacessit
Pomifer autumnus, nimbis cessurus, et undis.
Ignea quin etiam superûm pater arma recondit,
Et Ganymedeae repetens convivia mensae,
Pocula sumit ea, qua gessit fulmina, dextra.
Temporibus servire decet: qui tempora certis
Ponderibus pensavit, eum si bella vocabunt,
Miles erit: si pax, positis toga gestiet armis.
Hunc fora pacatum, bellantem castra decebunt.
Felix illa dies, totumque canenda per orbem,
Quae tibi, vitales cum primum traderet auras,
Contulit innumeras intra tua pectora dotes.
Mira subest gravitas inter fora: mirus, omissa
Paulisper gravitate, lepos. Si carmina forte
Nectere ludenti iuvit fluitantia versu,
Aonium facilis deducit pagina carmen.
Sive chelyn digitis et eburno verbere pulsas,
Dulcis Apollinea sequitur testudine cantus,
Et te credibile est Phoebo didicisse magistro.
Nec pudeat pepulisse lyram, cum pace serena
Publica securis exsultent otia terris.
Nec pudeat, Phoebea chelys si creditur illis
Pulsari manibus, quibus et contenditur arcus.
Ipse fidem movisse ferox narratur Achilles,
Quamvis mille rates Priameius ureret heros,
Et gravis obstreperet modulatis buccina nervis.
Illo dulce melos Nereius extulit heros

Pollice, terribilis quo Pelias ibat in hostem.
Arma tuis etiam si forte rotare lacertis,
Inque gradum clausis libuit consistere membris
Et vitare simul, simul et captare petentem:
Mobilitate pedum celeres super orbibus orbes
Flectis, et obliquis fugientem cursibus urges:
Et nunc vivaci scrutaris pectora dextra,
Nunc latus adversum nec opino percutis ictu.
Nec tibi mobilitas minor est, si forte volantem
Aut geminare pilam iuvat, aut revocare cadentem,
Et non sperato fugientem reddere gestu.
Haeret in haec populus spectacula, totaque ludos
Turba repente suos iam sudabunda relinquit.
Te si forte iuvat, studiorum pondere fessum,
Non languere tamen, lususque movere per artem,
Callidiore modo tabula variatur aperta
Calculus, et vitreo peraguntur milite bella,
Ut niveus nigros, nunc et niger adliget albos.
Sed tibi quis non terga dedit? quis te duce cessit
Calculus? aut quis non periturus perdidit hostem?
Mille modis acies tua dimicat: ille petentem
Dum fugit, ipse rapit: longo venit ille recessu,
Qui stetit in speculis: hic se committere rixae
Audet, et in praedam venientem decipit hostem.
Ancipites subit ille moras, similisque ligato
Obligat ipse duos: hic ad maiora movetur,
Ut citus et fracta prorumpat in agmina mandra,
Clausaque deiecto populetur moenia vallo.
Interea, sectis quamvis acerrima surgant
Proelia militibus, plena tamen ipse phalange,
Aut etiam pauco spoliata milite vincis,
Et tibi captiva resonat manus utraque turba.
Sed prius emenso Titan versetur Olympo,
Quam mea tot laudes decurrere carmina possint.
Felix, et longa iuvenis dignissime vita,
Eximiumque tuae gentis decus, accipe nostri

Certus, et hoc veri complectere pignus amoris.
Quod si digna tua minus est mea pagina laude,
At voluisse sat est: animum, non carmina, iacto.
Tu modo laetus ades, forsan meliora canemus.
Et vires dabit ipse favor, dabit ipsa feracem
Spes animum: dignare tuos aperire Penates.
Hoc solum petimus: nec enim me divitis auri
Imperiosa fames, et habendi saeva libido
Impulerit, sed laudis amor. Iuvat, optime, tecum
Degere, cumque tuis virtutibus omne per aevum
Carminibus certare meis. Sublimior ibo,
Si famae mihi pandis iter, si detrahis umbram.
Abdita quid prodest generosi vena metalli,
Si cultore caret? quid inerti condita portu,
Si ductoris eget, ratis efficit, omnia quamvis
Armamenta ferat, teretique fluentia malo
Possit, et excusso dimittere vela rudente?
Ipse per Ausonias Aeneia carmina gentes
Qui sonat, ingenti qui nomine pulsat Olympum,
Maeoniumque senem Romano provocat ore,
Forsitan illius nemoris latuisset in umbra,
Quod canit, et sterili tantum cantasset avena,
Ignotus populis, si Maecenate careret:
Qui tamen haud uni patefecit limina vati,
Nec sua Virgilio permisit numina soli.
Maecenas Tragico quatientem pulpita gestu
Evexit Varium. Maecenas alta Thoantis
Eruit et populis ostendit nomina Graiis.
Carmina Romanis etiam resonantia chordis,
Ausoniamque chelyn gracilis patefecit Horati.
O decus, et toto merito venerabilis aevo
Pierii tutela chori, quo praeside tuti
Non umquam vates inopi timuere senectae!
Quod si quis nostris precibus locus, et mea vota
Si mentem subiere tuam, memorabilis olim
Tu mihi Maecenas tereti cantabere versu.

Possumus aeternae nomen committere famae:
Si tamen hoc ulli de se promittere fas est,
Et deus ultor abest. Superest animosa voluntas,
Ipsaque nescio quid mens excellentius audet.
Tu nanti protende manum: tu, Piso, latentem
Exsere. Nos humilis domus et sincera parentum,
Sed tenuis, Fortuna sua caligine celat.
Possumus impositis caput exonerare tenebris
Et lucem spectare novam, si quid modo laetus
Adnuis, et nostris subscribis, candide, votis.
Est mihi, crede, meis animus constantior annis;
Quamvis nunc iuvenile decus mihi pingere malas
Coeperit, et nondum vicesima venerit aestas.
Quod si tam validae mihi robur mentis inesset,
Et solidus primos impleret spiritus annos,
Auderem voces per carmina nostra referre,
Piso, tuas. Sed fessa labat mihi pondere cervix,
Et tremefacta cadunt succiso poplite membra.
Sic nec olorinos audet Pandionis ales
Parva referre sonos, nec, si velit improba, possit.
Sic et Aedonia superantur voce cicadae,
Stridula cum rapido faciunt convicia Soli.
Quare age, Callíope, posita gravitate forensi,
Limina Pisonis mecum pete: plura supersunt,
Quae laudare velis, inventa penatibus ipsis.

INDEX
RERUM ET VERBORUM.

A.

B.

C.

D.

E.

F.

G.

H.

I.

L.

M.

N.

X.

Z.

Q.

R.

T.

V.

X.

Z.